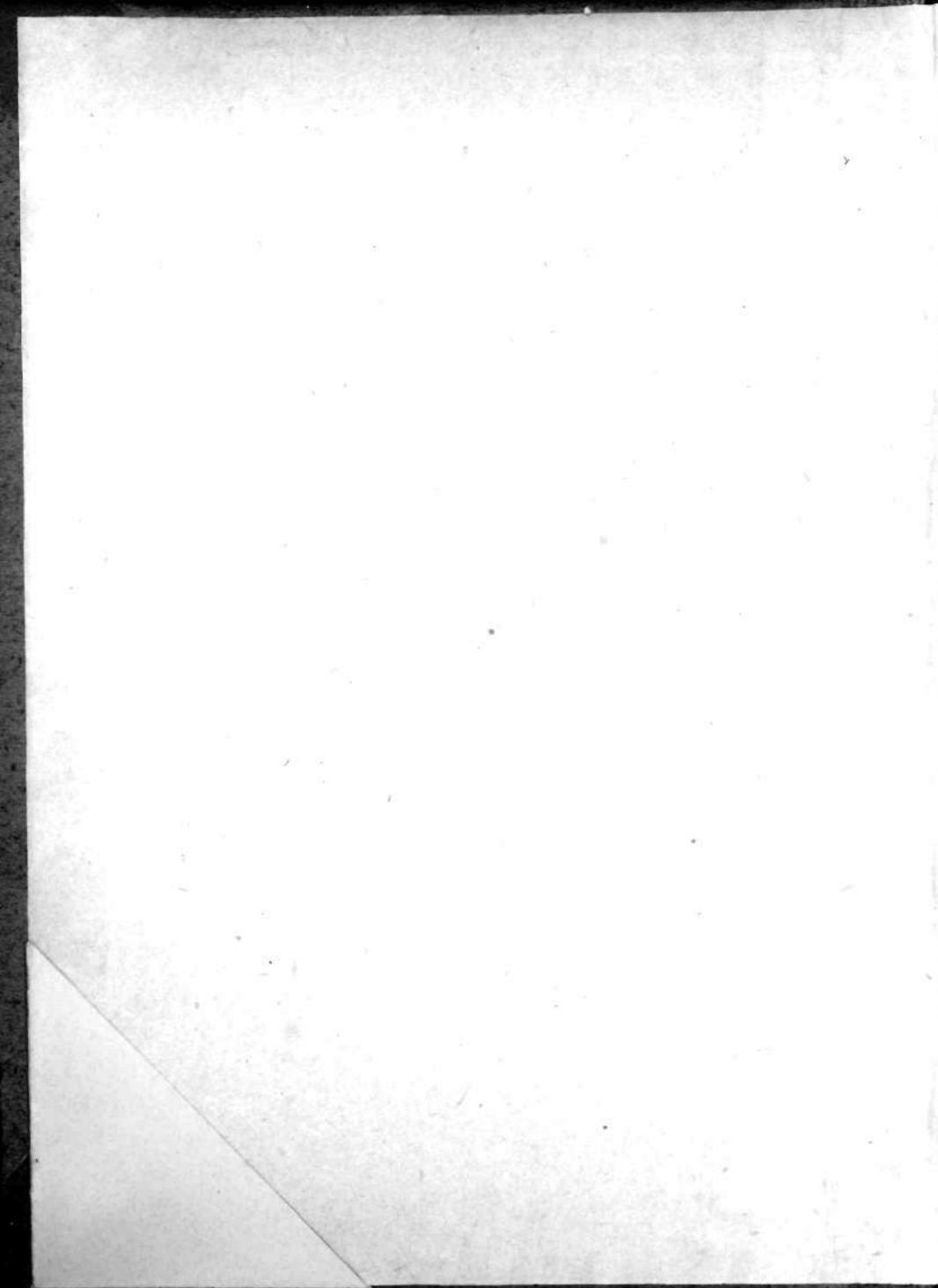

~~53123~~

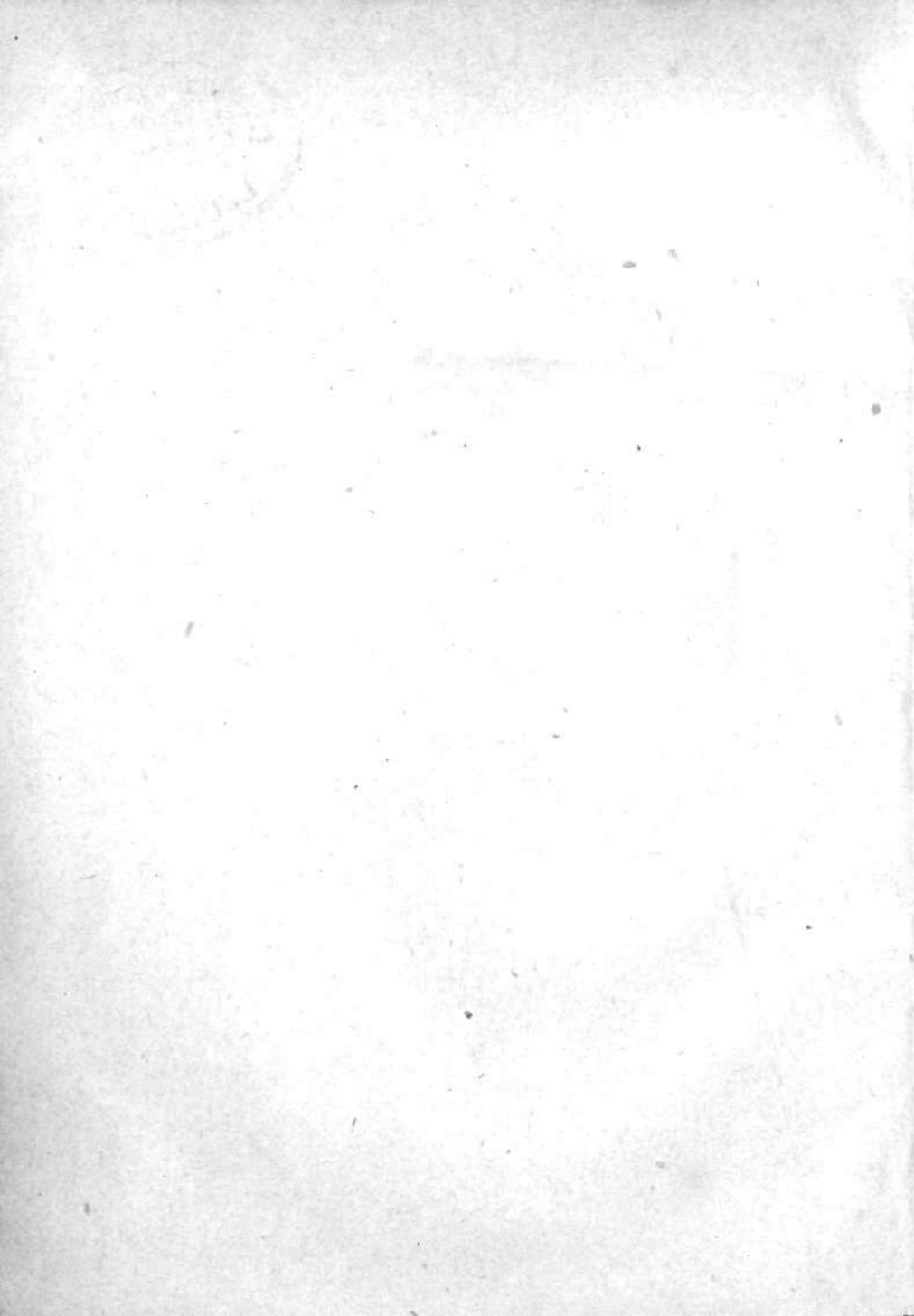

60

a 4287

a

Varnostna in izobrojalna
drobiva
ZA DVORSKI OKRAJ
V
LJUBLJANI.

Poučna knjižnica
„Ljudskega glasu“.

I. zvezek:

Fran Erjavec:
Za staro pravdo.

V Ljubljani 1920.

Izdal in založil „Ljudski glas“.

Za staro pravdo.

Napisal:

Fran Erjavec.

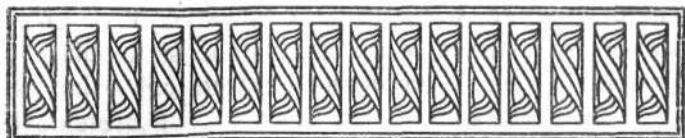
V Ljubljani 1920.

Natisnila „Učiteljska tiskarna“.

52123

030018834

Predgovor.

Ko se je pred letom zrušilo v prah starodavno avstrijsko cesarstvo ter se na njegovih razvalinah ustanovila naša sedanja država, so takoj nastopili najrazličnejši stanovi s svojimi zahtevami in upi, ki jih stavijo v to novo državo. Oglašalo se je tudi kmetško ljudstvo ter potom svojih zastopnikov in listov zahtevalo sedaj to, sedaj ono. Ker je pa kmet srce našega naroda in deblo naše države, kmetijstvo pa naše življenjsko vprašanje in težišče vse naše gospodarske bodočnosti, je neobhodno potrebno, da ta naš najvažnejši stan jasno in glasno izpove vse, kar upa, kar pričakuje in kar zahteva od svobodne Jugoslavije. V pričujoči knjižici smo poizkusili zbrati nekaj najvažnejših takih zahtev, ki so življenjskega pomena za naše kmetško ljudstvo in potom njega za ves naš narod.

Ker je pa zgodovina najboljša učiteljica, smo nakratko orisali tudi vso ono križevo pot, ki jo je prehodil naš kmet v preteklih stoletjih, pokazali smo njegov današnji položaj in nato iz tega izvajali

zahteve, ki jih stavi kmetško ljudstvo novi Jugoslaviji. Naš namen je bil govoriti iz srca onim, ki se tega že sami zavedajo, odpreti čči onim, ki so doslej še premalo premišljali o svoji preteklosti in bodočnosti ter končno opozoriti na važnost in pomen trdnega kmetškega stanu vso ostalo našo javnost, ki se je za kmeta doslej tako malo brigala in tako malo poznala njegove križe in težave.

Naj tedaj ta knjižica utrdi v zavednem kmetu samozavest, nezavednemu naj odpre oči, v ostali javnosti pa vzbudi zanimanje in razumevanje za zahteve našega kmetškega ljudstva. S tem bo dosegla svoj dobri namen.

V Ljubljani, jeseni 1919.

F. E.

L

Naša stara pravda.

Vsa nesreča in stoletna sužnjost slovenskega naroda izvira od tod, da je imel vedno le tujec v rokah pretežni del našega narodnega imetja. Večina naših tovarn je last nemško-židovskih kapitalistov in naša najlepša polja so v rokah raznih nemških grofov in baronov. Nemški veleposestnik se je vsedel na naše najgostejše in najbogatejše gozdove, zato ni čudno, če se je obračal v vseh časih ves srd slovenskega kmeta proti tem pijavkam in izkoriščevalcem. V našem kmetskem ljudstvu je živeja le ena želja, otrresti se te gospode, ki žanje od slovenskega ljudstva na slovenski zemlji posejano pšenico in jo hodi upravljati na tuje.

Vsa naša zgodovina je popisana v prvi vrsti z znojem, ki ga je preliil slovenski kmet-tlačan za svojega nemškega gospoda. Naša povestnica nam tudi pripoveduje, da se je naš kmet v vseh časih

zavedal, da mu je bila ta zemlja le ukradena, zato tudi vso našo zgodovino pretrsa en sam velik vzklík našega kmetskega ljudstva, ki se glasi: „Zemljo nazaj!“

Ko je pred več kot tisoč leti pri nas kraljeval še slovenski kralj Samo, je bila vsa zemlja last ljudstva. Slovenci smo bili tedaj še pagani, kar pa ni bilo všeč našim krščanskim nemškim sosedom na severu. Ti niso mnogo opravili, zato so začeli razširjati Nemci med nami vero v Krista z mečem v roki. Po hudih in dolgotrajnih bojih so nam vsilili svojo vero, z njo pa tudi svojo oblast nad nami. V deželo so se počasi naselili nemški plemiči, ki so si sezidali na gričih utrjene gradove. S pomočjo svojih hlapcev so podjarmili vse okoliške kmete in se polastili njihove zemlje. Kmet je postal tlačan. Od svojega pridelka si je smel obdržati le en del, drugega je moral odrajtovati tujemu graščaku in poleg tega še obdelovati njegova polja ter ga braniti pred sovražniki. Pa tedaj se je že še izhajalo, saj graščak ni zahteval mnogo več, nego je porabil za sebe, svojo družino in pa razne vojne davke. Večino drugih potrebščin sta pa kmet in graščak kupovala v mestu za svoje pridelke.

Ko se je pozneje uvedlo denarno gospodarstvo in se posamezne potrebščine niso več zamenjavale za poljske pridelke in živino, ampak kupovale in prodajale za denar, je graščak zahteval od ljudstva vedno več. Čim bolj se je razširjalo med gospodo razkošje in zapravljanje, tem večja so bila bremena, ki jih je moral nositi kmet. Razuzdanemu graščaku

ni bilo nikdar dovolj denarja, zato je vedno močnejše izžemal svoje kmete.

To izžemanje je počasi doseglo tako mero, da ga kmet ni mogel več prenašati in že v zgodovini XV. stoletja beremo, da so se kmetje tu in tam uprli svojim gospodom, a taki krajevni punti seveda niso mogli roditi kakih vidnih uspehov. Upori so bili hitro zadušeni in kmetje izročeni še večjemu zatiranju, a uporni duh se ni dal več zadušiti. Kmetje so se vedno bolj ustavljali vedno večjim davkom in bremenom ter vedno glasneje zahtevali starih pravic. „Stara pravda,“ oprta na „Božje pravo“, to je na nauk evangelija, ki nikjer ne dovoljuje tlake in desetine, je postalo njihovo geslo. Ker so bile tudi vse prošnje do cesarja za uveljavljenje starih pravic zaman, so se začeli pod tem geslom zbirati v „slovensko kmetsko zvezo“, ki je uprizorila prvi veliki upor slovenskih kmetov leta 1515. Baje se je tedaj dvignilo po naših deželah do 80.000 kmetov, ki so požgali mnogo gradov in samostanov. Cesarska vojska in plemstvo je pa ta upor zadušila, pobesila in pobila upornike, požgala kmetске domove in naložila kmetom nov „puntarski davek“.

Misel na upor pa ni zamrla v kljub težkemu porazu. Kar so započeli očetje, so nadaljevali sinovi, le bolj premišljeno in smotreno. Oni so se sedaj že zavedali, kaj hočejo in to je najlepša poteza velikega slovensko-hrvatskega kmetskega upora iz leta 1573. Začel se je ta upor na Hrvaškem, kjer je kruto zatiral svoje podložnike graščak Tahy. Iz

tega središča okrog Stubice in Suseda se je začela uporna agitacija po vseh slovenskih in hrvaških deželah. Uporniško znamenje je bil bršljin in zimzelen, soseseke so pa dobivale petelinova peresa, kar je pomenjalo, da se vabijo k pristopu v kmetško zvezo. Na čelu vsega gibanja so stali trije možje: Marija Gubec, Andrej Paganec in Gusetič, za vrhovnega vojaškega poveljnika je bil pa določen Ilija Gregorič, rodom Belokranjec, ki se je v mladih letih boril kot vojak proti Turkom.

Po skoro enoletnih pripravah so se 29. prosinca 1573. prvi vzdignili hrvaški kmetje. Napotili so se proti Štajerski. Osvojili so Krško, razrušili mnogo gradov in pobili brezsrčne graščake.

Pa tudi gospoda ni bila neprirpravljena. Zbrali so štajersko, kranjsko, koroško in hrvaško deželno brambo in se na južnem Štajerskem, pri Kozjem in ob Sotli, postavili proti upornim kmetom. V prvih dneh svečana 1573. so se spopadli. Junaško so se bili kmetje, na tisoče jih je padlo, a končno so podlegli bolj oboroženi in organizirani cesarski vojski. Ujetnike so obešali na drevesa pred kmetskimi hišami. Gubca so ga odpeljali v Zagreb, kjer so ga na javnem trgu posadili na razbeljeni železni prestol in mu zabili na glavo razbeljeno železno krono z dolgimi žrebli. Tako je poginil v nepopisnih mukah Gubec, „kmetški cesar“ imenovan.

To je bil zadnji in tudi največji poizkus slovenskih in hrvaških kmetov, doseči „staro pravdo“ in svobodo. Niso je dosegli vkljub velikim in strašnim žrtvam. Padle so najboljše moči in zato

se pri nas kmetški uporí odslej niso več pojavljali. Onemoglo je obležalo slovensko telo na polju tega véličastnega socialnega boja. Slovenski kmet-tlačán je bil brezpraven, izročen na milost in nemilost tujemu graščaku.

Isto vlogo kakor gradovi, so po mnogih krajih igrali samostani ali pa škofijski dvorci, saj se cerkvena gospoda ni prav nič razlikovala od posvetne, ampak jo v boju proti ljudstvu še povsod podpirala. Na eni strani ubogo ljudstvo, ki je garalo ter plačevalo desetino, na drugi strani pa bogata cerkvena in posvetna gospoda, ki je imela v lasti predvsem vso zemljo. Tako ni bilo v tistih časih le pri nas, ampak malone po vsej Evropi in to imenujemo vlado zemljiške gospode ali — fevdalizem.

Šele pod vlado cesarice Marije Terezije so se te neznosne razmere nekoliko ublažile. Ona je z vladnimi odloki iz leta 1747 in 1748 odredila, da se s splošnim popisom dežele ugotovi davčna moč vseh državljanov. Ob tej priliki se je natančno zaznamenovalo, kaj le last zemljiške gospode in kaj podložnih kmetov. Iz tega popisa je nastal takozvani „terezijanski davčni kataster“, ki je služil do leta 1819 za temelj pri odmeri zemljiškega davka. Odslej je bila obdavčena tudi gospoda in natančno določena davščina, robota in služnosti, ki jih je bil kmet dolžan odrajtovati svojemu gospodu. Vse to je bilo podložniku močna opora in ga je varovalo izkoriščanja. Graščak ni mogel več samolastno postopati z zemljo in drugim imetjem podložnih.

kmetov. Poseben cesarski patent je tudi določal, da robota nikakor ne sme presegati 156 dni na leto.

V tistih časih so se ustanovile tudi kmetijske družbe, ki so jele pospeševati umno kmetijstvo, podpirala se je sviloreja, čebeloreja in razne domače obrti.

Še z večjo vnemo se je lotil rešitve kmetskega vprašanja sin Marije Terezeje — Jožef II., ne morda iz gole in nesebične ljubezni do kmeta, ampak, ker je spoznal, da temelja državi ne tvori plemstvo, ampak zdrav in gospodarsko trden kmetški stan. Najpreje je uredil kaznovanje podložnikov in določil, da se sme vsak podložnik pritožiti proti odredbam zemljiške gospode. Leta 1782 je odpravil robstvo in vse one vezi, ki so omejevale osebno svobodo, saj doslej kmet ni smel zapustiti svojega zemljišča brez dovoljenja graščaka, se ni smel ženiti in svoje otroke je moral vzgojiti tako, kakor je ukazal gospod, namreč za — tlačane.

Naslednje leto je nato izdal tretjo važno naredbo, da se tlaka lahko odkupi z denarjem in poljskimi pridelki. Plemstvo se je vsem tem odredbam močno upiralo, a ni imelo niti od daleč več one absolutne moči kot nekdanj. Na Francoskem je tedaj izbruhnila velika revolucija, ki je radikalno pomedla s to gospodo in njeni vplivi so se čutili tudi pri nas. Ljudstvo je pričelo zahtevati odpravo tlake in vseh grajskih davščin, ponekod celo z orožjem v roki.

To gibanje so kmalu ustavile velike vojske, ki so začele tedaj divjati po vsej Evropi. Francoski

cesar Napoleon si je hotel podvreči ves svet in je prišel s svojimi armadami tudi v naše kraje. Kmetje so se pod vodstvom plemstva v začetku precej upirali francoskim oblastem in vojakom, a ti so si z brezobzirno strogostjo hitro osvojili vso oblast. Francozi so takoj zasnovali prav obsežen vladni program, ki bi naše dežele in ljudstvo močno dvignil v vsakem oziru, a njihovo gospodstvo je bilo prekratko, da bi mogli uresničiti vse svoje namene. Veliko olajšavo je prinesla ljudstvu zlasti odprava tlake in raznih drugih služnosti. Ljudje še danes pravijo, da se je pod Francozom kmetu dobro godilo. Napoleon je vso tlako odpravil, češ kaj bo kmet za gospodo trpel, naj sama dela. Ostala je le še desetina, zato so mnogi graščaki obubožali in se zadolžili. Čeprav so vojni časi prinesli prebivalstvu najrazličnejših bremen, je vendar neki visok avstrijski dostojanstvenik pisal tedaj cesarju na Dunaj: „V Iliriji (tako so se zvale naše dežele za časa Francoza) žalujejo samo veliki gospodje po avstrijski oblasti.“

Sreča pa Francozom in Napoleonu, ki si je podvrgel malone že vso Evropo, ni ostala vedno zvesta. Premagali so ga najpreje Rusi in tedaj je šla njegova oblast vedno bolj rakovo pot. Izgubljal je eno deželo za drugo in leta 1813 so se morali umakniti Francozi tudi iz naših krajev, kjer so iznova zavladali Avstrijci.

Ti so odpravili domalega vse lepe in pametne francoske naredbe in tudi kmetsko ljudstvo so zopet izročili v roke graščaku. Graščak je bil

gospod, ki je imel v državi vse pravice, dolžnosti pa nobenih. Pri kmetu je bilo pa seveda obratno. Plačeval je domalega vse davke sam. Zlasti težka so bila vojaška bremena, s katerimi je „pravilna“ Avstrija udarila slovenskega kmeta še prav posebno. Na vsakih tisoč prebivalcev so morale slovenske dežele dajati 26 vojakov (druge mnogo manj), kojih službena doba je trajala celih 14 let. Plemiči in graščaki so bili pa seveda oproščeni vojaške dolžnosti. Jasno je, da potem domov vrnivši se vojak ni bil navadno za nobeno rabo več.

Vpeljali so tudi zopet tlako in desetino. Kmet je moral ob najlepših dnevih obdelovati grajska polja, zanemarjena so pa obležala njegova. Stoletja je bil graščak gospod, kmet pa suženj, zato ni čudno, če je to nečloveško razmerje pustil tudi na značaju našega naroda zle posledice. Postal je nezaupen, zanikaren, surov, trmast, neodkrit in izgubili smo tedaj v veliki meri naše najdražje, to je naš — ponos, samozavest in samospoštovanje.

Za časa Francozov je izprevidel in občutil naš narod in zlasti še naš kmet, da ni vseeno, v kaki državi da živi. Francozi so prinesli v naše kraje žarek svobode in prostosti, iztrgali so ga vsaj deloma najkrutejšemu izžemanju graščakov in druge gospode. Ko so se pa vrnili Avstrijci, so se vrnili v spremstvu njihovih bajonetov tudi ostri izžemalci našega ubogega ljudstva in naš kmet je moral zopet orati, sejati in se potiti od zore do mraka za tujega gospoda. Državna oblast je obstojala le za to, da so pod njeno zaščito tuji graščaki, kapitalisti in

uradniki brezskrbno živeli na račun slovenskega kmetijskega ljudstva.

„Stara pravda“, ta navdušeni klic nekdanjih bojnih dni, je popolnoma zamrl v onemoglem slovenskem kmetu. Brezpraven je vklonil svoj tilnik pod težkimi udarci grajskega vaipeta, ki ga je ščitila vsa državna moč Avstrije.

II.

Kmetska odveza.

Kar so nekoč Francozi z Napoleonom v naših krajih dobrega ustvarili in uvedli, to so na mah odpravili in uničili Avstrijci, ki so leta 1813 zopet zasedli slovenske dežele. Kmet je postal iznova tlačan tujega graščaka, ki ga je neusmiljeno izžemal. Vso oblast v državi je imelo plemstvo, ki je uživalo vse pravice, dolžnosti pa ni hotelo poznati nobenih. Država ni bila zaščitnica prebivalstva, kar bi po svojem bistvu morala biti, ampak navadna molzna krava velike gospode.

Tako vladanje je bilo mogoče seveda le z najostrejšim absolutizmom, v katerem je odločala le volja vladarja, ministrov in druge visoke gospode; za želje, voljo in potrebe ljudstva se ni brigal nihče. Ono je moralo enostavno molčati, izvrševati ukaze, plačevati davke in hoditi k vojakom.

Najtrdnejša opora takega vladanja, ki ga zovemo absolutizem, je bilo uradništvo. Tedanji, večinom nemški uradnik, je bil navzgor, proti svojim

predstojnikom, popolen suženj in slepo orodje vladajoče gospode, navzdol, proti ljudstvu, pa vsemogočen gospod, pred katerim je moral ubogi kmetič kar trepetati. Tako uradniško vladanje imenujemo birokratizem.

Umevno je, da absolutizem in birokratizem ne moreta biti nikakor v korist državi, zato ni čudno, če je vsled tega tudi Avstrija polagoma popolnoma okostenela in odrevenela. Nezadovoljno je bilo prav vse, zlasti pa še preprosto ljudstvo, ki ga je uradništvo zato le še bolj pritiskalo k tlam. Močno nezadovoljstvo je pa rodilo tako brezglavo vladanje tudi med izobraženimi, narodno čutečimi krogi, saj je vlada kruto zatirala najmanjše pravice slovenskega jezika. Povsod je neomejeno kraljevala nemščina, ki je naše ljudstvo seveda ni razumelo.

Tako vladanje je moralo imeti seveda tudi najslabše posledice za gospodarski položaj države. Plemstvo in bogatini niso plačevali skoro nobenih davkov, državni izdatki so bili vedno večji, zato se je pa pogrezala država tudi v vedno večje dolgove. Nezadovoljstvo se je povsod vedno bolj množilo, dokler ni končno tudi izbruhnilo.

Spomladi l. 1848. so Francozi naenkrat spodili svojega zanikarnega kralja in s tem je začelo vreti in goreti po vsej Evropi. Narodi so se uprli svojim vladam in zatiralcem ter na ves glas zahtevali svojih pravic. Tudi v Avstriji in ponekod na Slovenskem je prišlo do hudih nemirov. Prestrašeni cesar Ferdinand je zbežal s svojo rodbino z razgrajajočega Dunaja na Tirolsko, na Dunaju pa se je

zbral začasni državni zbor. Ta je sklenil odpravo tlake in desetine, do kakega drugega resnega dela pa ni prišel.

Šele na jesen je bila z orožjem zadušena revolucija na Dunaju, a nove vojske so se vnele na Laškem in nezmožni cesar Ferdinand je moral izročiti cesarsko krono osemnajstletnemu Francu Jožefu. Tudi vlada je končno izprevidela, da po sedanji poti nikakor ne more več dalje in skušala je pomiriti svoje nezadovoljne narode z raznimi pametnimi odredbami. Proglasila je enakopravnost vseh narodov, dovolila deželam in občinam precej samouprave (srenjska postava) in še več drugih stvari. Za slovensko ljudstvo je bil največje važnosti ukaz, s katerim je bila odpravljena tlaka in desetina ter odredba, da prevzamejo vso oblast grajskih sodišč odslej državna sodišča. Leta 1850. so uvedli tudi porotna sodišča.

Največja pridobitev je bila seveda odprava tlake in dese ine ter odkup zemlje. To postavo imenujemo na kratko „K m e t s k o o d v e z o“. Opetovano smo že omenili, da je bila do leta 1848. skoro vsa zemlja last grajske gospode, cerkvâ ali mrtve roke. Kmet je bil po večini le najemnik zemlje, ki jo je obdeloval.

Umevno je, da je revolucija močno uplivala tudi na zatirano kmetško prebivaistvo, ki ni hotelo slišati ničesar več o tlaki, desetini in nešteti drugih služnosti (servitutah). Odpravili so kar sami vse davkatve in ponekod so si tudi kar sami razdelili zemljo. Jasno je pa, da država ni mogla dopustiti take ne-

urejene rešitve perečega kmetijskega vprašanja, ker ni bilo mogoče brez vsakega reda in načrta, čez noč prerezati vseh vezi, ki so stoletja obstojale med kmetom in graščakom. Da tako neurejeno razdeljevanje zemlje ni moglo biti nobenemu v korist, nam kažejo zlasti gozdovi, ki so tedaj silno trpeli. Vsak je sekal, kjer mu je najbolj ugajalo in uničenega je bilo na ta način ogromno največjega bogastva.

Povsod je nastal največji nered, kmetje so se upirali vsem dajatvam in nobeden ni več natanko poznal svojih dolžnosti in pravic. Da bi preprečili še večjo zmedo, je bila izdana v sušcu 1849. postava, ki je natanko določala, katere služnosti (servitute) prenehajo brez odplačila in za katere bodo morali kmetje plačati odškodnino.

Brez odškodnine so bili kmetje oproščeni vseh prispevkov za sodnije in vojaštvo, ki so jih morali doslej odrajtovati graščaku. Te davke je odslej pobirala država sama. Prenehala je tudi lovska in ribiška tlaka. Dalje so izgubili nekateri graščaki izključno pravico do kuhanja žganja in piva, do točenja vina, mletve žita itd.

Pretežno večino služnosti in dajatev so pa morali kmetje seveda odkupiti. To so bile zlasti vse one, ki so bile vknjižene v starih urbarjih, to je nekakih današnjih zemljiških knjigah. Te dajatve in služnosti (servitute) so obstojale iz tlake, desetine in davkov v gotovini. Odškodnino so prejeli graščaki, plačali so jo pa nekaj država in dežela, nekaj pa kmetje sami. Ta odkup starih grajskih pravic imenujemo „kmetško odvezo“.

To „odvezo“ so izvedle posebne komisije, kojih delo je bilo precej zamudno in pogosto združeno z velikimi sitnostmi. Kmetje so se ponekod na vso moč upirali priznati graščakom kake odškodnine, čeprav so bile te cenjene navadno zelo nizko, zlasti pri tlaki. Dnevno tlačanovo delo so cenili n. pr. na Štajerskem od 3 eno tretjino do 14 krajcarjev, dnevno delo z enim konjem 7 eno tretjino do 8 dve tretjini krajcarja, z dvema konjema 10 dve tretjini do 13 eno tretjino krajcarja na dan itd. Desetino so cenili večjidel po tedanji ceni različnih pridelkov, ki so bile seveda še tudi zelo nizke. Od skupnega zneska so nato odbili še eno tretjino, češ, da so imeli graščaki toliko stroškov s pobiranjem desetine.

Celotna odškodnina ali „odveza“ je znašala toliko, kolikor so vrgle tlaka, desetina in druge davščine graščakom v tridesetih letih. Od te končne vsote so navadno plačali polovico kmetje, polovico pa dežela in država. Kmet je moral poplačati svoj delež v 20, dežela pa v 40 letih. Kakor smo omenili že zgoraj, je bila izvedba kmetske odveze poverjena posebnim deželnim in okrajnim komisijam. V tako komisijo so izvolile polovico članov gosposke, polovico pa kmetje. Okrajne komisije so skušale na podlagi urbarjev, pogodb in pisem izlepa zediniti in pobotati obe stranki. Če se jim to ni posrečilo, je prišla dotična zadeva pred deželno komisijo, ki je potem odločevala. Da si bomo sitnosti teh komisij lažje predstavljali, omenimo, da so izvršile te komisije samo na Kranjskem preko tristo tisoč razsodb. Še težje je bilo to delo na Primorskem, kjer

po večini ni bilo še niti urbarjev. Kako zamotana je bila vsa ta za'eva, razvidimo dalje iz tega, da so našeli na Kranjskem 59 različnih vrst davkov v gotovini, 93 vrst davkov v pridelkih (desetine), 17 vrst tlake in še 12 vrst različnih drugih odkupljivih služnosti (servitut). Ne smemo se torej čuditi, če je delo teh komisij trajalo celih sedem let.

Jasno je pa, da je bil z izvršitvijo kmetske odveze storjen v osvoboditvi našega kmeta-tlačana izpod grajskega jarma ogromen korak dalje, saj si danes komaj še predstavljamo, kaj nam je bilo nekoč grajsko gospodstvo. Samo osebne tlake so morali slovenski kmetje izvrševati svojim nemškim graščakom okroglo poldrugi milijon dni na leto, poleg tega pa še nekako 800.000 dni vprežne tlake. Desetine so morali odrajtovati slovenski kmetje po tedanjih cenah za en milijon kron na leto, davkov v gotovini pa preko 300.000 K.

Celotna „kmetska odveza“ je stala na Slovenskem približno 40 milijonov kron, od katerih je bilo treba plačevati 2 milijona letnih obresti. Pretežno večino te vsote so dobile graščine, drugo pa cerkve, šole, župnije in drugi.

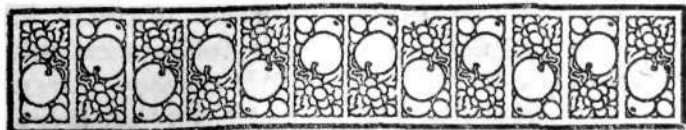
Razumljivo je, da je rešitev tega važnega vprašanja pustila globoke sledove v vsem družabnem in gospodarskem življenju naroda. Kmet ni mogel več kriti večine svojih izdatkov s pridelki, ampak je rabil denarja in s tem je bil zadan tudi po kmetih zadnji udarec nekdanjemu, takozvanemu naturalnemu gospodarstvu in na njegovo mesto je stopilo denarno gospodarstvo. Ker so prenehali grajski

davki, so se seveda silno pomnožili „cesarski“ (to je državni) davki in te je bilo treba plačevati v gotovini.

Ne smemo pa misliti, da so bile vse zgoraj omenjene zadeve in vprašanja rešena tako gladko. Zlasti velike križe, prepire in homatije je povzročalo vprašanje odkupa in razdelitve gozdov. Ker je ostal kmet tudi po kmetski odvezi večinoma brez gozdov, so izdali leta 1853. posebno postavo, ki je skušala rešiti tudi to vprašanje. Graščaki so prepustili nekaj gozdov kmetom, drugod so pa sami odkupili pravice kmetov do sekanja in uporabe grajskih gozdov. Ker so v tedanjem splošnem neredu neusmiljeno uničevali gozdove, je bila izdana tudi posebna postava v varstvo gozdov.

S tem je bila pretrgana stoletna vez nad slovenskim kmetom in tujim graščakom in kmet je postal po dolgih stoletjih zopet svoboden lastnik svoje zemlje. Boj za „staro pravdo“ je bil dobojevan vsaj v glavnem. Kmet je postal svoboden državljan in odslej je bil vsaj na videz sam kovač svoje usode.

III.

Pod avstrijskim orlom.

Povedali smo že, da je bil leta 1848. slovenski kmet po stoletnem boju za svobodo in pravico končno vendarle rešen težkega grajskega jarma. Ker je kmetska odveza rešila naše kmetsko (ali agrarno) vprašanje le na pel, pa nikakor še ni bil dobojevan boj za našo staro pravdo popolnoma. Vkljub temu se po letu 1848. začne za naš narod in za naše kmetsko ljudstvo popolnoma novo življenje. Kmet je tedaj prenehal biti grajski podložnik in je postal vsaj na videz svoboden avstrijski državljan, zato moremo o pravem avstrijskem gospodarstvu nad slovenskim kmetom govoriti pravzaprav šele od tega leta dalje. Poglejmo in premotrimo pa sedaj nekoliko usodo in položaj našega kmetskega ljudstva pod vlado dvoglavega avstrijskega orla, kateremu so peli še pred kratkim voditelji našega kmetskega ljudstva tako čast in hvalo.

Prve čase po revolucionarnem letu 1848. je šlo vse še precej dobro. Ljudstvo je dobilo nekaj političnih pravic in volili so tudi državni zbor. S tako-zvano „marčevo ustavo“ je bila zajamčena državljansom enakopravnost in osebna svoboda, občine so dobile obširno samostojnost in osnovali so redna državna sodišča. Vlada se je dalje trudila, da bi dvignila nad vse zanemarjeno šolstvo, med ljudstvom so se pa ustanavljala potrebna in koristna društva ter širile knjige in časopisi.

Tudi na gospodarskem polju so storili tedaj marsikaj koristnega. Izvedli so zemljiško odvezo, o kateri smo že govorili, uredili so lovsko postavo, izdali važne zakone v varstvo gozdov, osnovali nekaj zavarovalnic proti požaru in ustanovili nekaj hranilnic, kjer naj bi dobil kmet cenen kredit. Podpirali so domačo industrijo, izvrševanje obrti je postalo svobodno in na mejah posameznih dežel so odpravili carinsko naklado na blago. Skrbeli so za ceste, zidali železnice in povsod se je obetalo bujno življenje in plodonosen gospodarski razvoj.

Žal pa, da vse to ni trajalo dolgo. Kakor hitro se je vladna gospoda na Dunaju nekoliko otresla revolucionarnega strahu, takoj je iznova pokazala, da ima še vedno moč v rokah in da si je ne da izviti kar tako, meni nič tebi nič. Vlada je s cesarjevim privoljenjem zavrgla eno pametno postavo za drugo, preklicala polagoma vse politične pravice ljudstva iz prejšnjih let in zopet je imela edino besedo v državi peščica grofov, baronov, visokih generalov, cerkvenih dostojanstvenikov in bankir-

jev. Njihove želje in koristi so bile volja cesarjeva in po njej je morala plesati vsa država. Za potrebe in koristi ljudstva se ni brigal nihče, saj kmetški človek v očeh te gospode še davno ni bil enako-praven državljan, ampak vedno le navaden podložnik, sicer ne več grajski, pač pa državni, ki je živel na svetu le zato, da je hodil k vojakom in plačeval davke, s katerimi je ta gospoda poljubno razmetavala.

Umevno je, da tako gospodarstvo in tako absolutistično vladanje ni moglo roditi dobrih sadov. Pokazalo se je to najpreje na raznih bojiščih. Država se je zapletla v vojne, zlasti na Laškem in bila seveda povsod pošteno tepena. Vkljub temu, da so bili davki od leta do leta višji, se je nahajala država vedno v večjih denarnih stiskah in državni dolgovi so se v desetih letih podvojili. Nesposobnim uradnikom so bile državne koristi deveta briga, vse je kradlo in goljufalo, država je pa gnila in propadala na znotraj in na zunaj.

To propadanje so seveda najbolj občutili delavec, kmet in obrtnik, ki so nosili vsa državna bremena. Kmet vkljub „odvezi“ še vedno ni mogel izhajati, ker je bila ta odveza izvedena, kakor smo že opetovano omenili, zelo nepopolno. Graščaki so ostali tudi v bodoče še lastniki pretežne večine gozdov, brez teh pa kmet seveda ne more nikamor. Nekdanja ozka vez med kmetom in graščaki je bila s „kmetško odvezo“ pretrgana, zato so se ti odlej tudi odločno branili dovoljevati še dalje kmetom in bajtarjem pašo in sečnjo po grajskih gozdovih,

čeprav so imeli ti nedvomno pravico do tega. Nastale so dolgoletne pravde in prepiri, ponekod celo poboji, dokler te zadeve niso vsaj deloma rešili s posebno postavo, pri kateri je bilo pa kmetstvo ljudstvo močno oškodovano, saj gospoda ni niti oddaleč odkupila vseh dolžnosti, ki jih je imela do nekdanjih svojih podložnikov. Kmet je moral plačati vse, na gospodo se je pa kar pozabilo.

Kmet je moral v prvi vrsti plačevati vse posledice popolnoma zavožene državne zunanje in notranje politike. Država je metala vedno ogromnejše vsote za oboroževanje in kar je moral kmet preje odrajtovati svojemu grajskemu gospodu, mu je požri militarizem. Takó je koncem petdesetih let prijadrala habsburška monarhija na rob propada. Premagana in tepena na vseh bojiščih, brez kredita pri tujih državah in upnikih ter vedno obupnejše razmere na znotraj so vladajočo dunajsko gospodo končno vendarle prisilile, da je krenila na druga pota. Leta 1860. je sklical cesar „državni svet“, ki naj bi imel odslej posvetovalno pravico pri različnih vladnih poslih, zlasti v finančnih zadevah.

Ta „državni svet“ je pa kmalu uvidel, da potrebuje država neobhodno temeljitega prerodenja na znotraj in na zunaj. Zlasti je treba ustvariti dobro ustavo, to je temeljne določbe, na katere je postavljena vsa državna zgradba, in temeljito izboljšati upravo. Po dolgotrajnih posvetovanjih so sklenili, naj se skliče zopet redni državni zbor in ožive deželni zbori. S tem so se sicer odprla vratca demokratizaciji tudi v Avstriji, a ta vratca so bila še zelo

ozka, saj so imeli v parlamentu, kakor tudi v dežel-
nih zborih prvo in odločujočo besedo le plemenitaši
ter višja duhovščina, kmetsko ljudstvo je bilo pa
skoraj brez vsakega zastopstva. Poslance za
državni zbor so volili tedaj še deželni zbori in ne
ljudstvo samo.

Upov, ki so jih stavili v novi državni zbor razni
avstrijski narodi, je pa ta izpolnil le malo. Vlada in
poslanci so bili nasrkani novega liberalnega duha,
ki je tedaj zagospodoval po vsej Evropi. Liberal-
lizem, ki je prišel iz Anglije in Francije, proglašal
neomejeno svobodo posameznikov, zlasti v gospo-
darskem oziru. Vsak si naj pomaga in se udeje
sam, kakor ve in zna, država pa nima nobene
pravice vtikati se v razmere posameznikov.
Umevno je, da je ta nauk koristil le močnim, to je
bogatašem, ki so še bolj zagospodovali nad šibkimi,
to je nad reveži. Liberalizem, dosledno izvajan,
pomeni izročitev reveža na milost in nemilost bo-
gatimu.

S tem liberalnim duhom je bila torej prepojena
večina mož, ki je sedela v tedanjem avstrijskem
parlamentu. Umevno je pa, da tak liberalni „demo-
kratizem“ in tak liberalni parlament nista bila
zmožna zaceliti globokih ran, ki jih je vsekal na-
šemu kmetškemu ljudstvu prejšnji absolutizem.

Ustavno in vsaj na videz demokratično živ-
ljenje se je torej v Avstriji začelo. Zgodilo se je to
s takozvanim „februarskim patentom“ leta 1861.,
v katerem je cesar določil pravico državnega zbora
in deželnih zborov. Državni zbor, katerega so volili

deželni zbori, je bil sestavljen po večini iz nemških liberalcev, ki o kakih pravicah slovanskih narodov niso hoteli mnogo slišati. Slovenci smo tedaj zahtevali zlasti slovenskih ljudskih šol ter enakopravnosti našega jezika pred sodnijo. Tega boja nismo vodili le na Dunaju, ampak tudi doma, v središču Slovenije, to je v kranjskem deželnem zboru, kjer so se morali naši poslanci pehati in prepirati še za najneznatnejše trohice pravic slovenskega jezika.

Državni zbor se je imel tedaj boriti z najrazličnejšimi drugimi težkočami. Ogrri so stremili po popolni samostojnosti in celo v Avstriji sami se je bil ljut boj med takozvanimi „centralisti“ in „federalisti“. Prvi so hoteli, naj se vlada vsa država po enem kopitu, iz enotnega središča (centruma), to je Dunaja, drugi so pa želeli čim največ samostojnosti posameznim deželam, oziroma njihovim deželnim zborom.

Ker v takih razmerah parlament ni mogel priti do nobenega resnega dela, je država propadala vedno bolj in bolj; med tem ko so pa sosednje države, zlasti Italija in Prusija, vidno napredovale. Končno se je država še iznova zapletla v vojno na Laškem in s Prusi. Zopet smo bili premagani in tepeni povsod. Šele to je polagoma izpametovalo vladno gospodo na Dunaju, da je uvidela svoje grehe in napake. Uzakonila je kolikortoliko moderno ustavo, proglasila enakopravnost narodov, dovolila precej političnih svobod, uvedla porotna sodišča ter splošno triletno vojaško dolžnost. Razveljavljen je bil tudi takozvani „konkordat“ s pa-

pežem, ki je dal katoliški cerkvi in duhovščini posebne pravice, zlasti v šoli, kar je ljudski izobrazbi neizmerno škodovalo. Končno se je določilo, da poslancev v državni zbor ne bodo pošiljali več deželni zbori, ampak jih bo volilo neposredno ljudstvo samo.

V tem času so zopet uveljavili nekdanjo srenjsko postavo, s katero so dobile občine še danes veljavno samoupravo. Prodrlo je tedaj tudi načelo, naj bodo občine kolikor mogoče velike, ker le take imajo dovolj gospodarske moči in sredstev za izvrševanje svojih obsežnih nalog. Po Štajerskem in nekaterih drugih deželah je bila uvedena tudi zveza večih občin, takozvani okrajni zastopi, ki so prevzeli nekaj nalog, ki so sicer pripadale srenjam, zlasti skrb za ceste i. dr.

Tudi kmetijstvu so skušali pomagati. Kmetijskim družbam je dovoljevala vlada večje denarne podpore, zlasti za izboljšanje plemenske živinoreje, osnovali so nekaj kmetijskih šol in krepkeje nadaljevali s pogozdovanjem Krasa. Ovirali so nad vse škodljivo razkosavanje malih in srednjih zemljišč ter začeli z močnim gibanjem proti velikim dotam, ki so bile za mlade gospodarje pogosto prava poguba. Vse to je bil pa mnogo, mnogo prešibak jez proti nesrečnim posledicam liberalizma. Ljudstvo je trumoma bežalo v mesta in na tuje, zato je nastopalo vedno večje pomanjkanje poljskih delavcev. Nekoč trdne kmetije so lezle v vedno večje dolgove, kar je počasi, a brezobzirno ugonabljal naš kmetijski stan. V kratki dobi triindvajsetih let

to je od leta 1858. do 1881. se je dvignil dolg, vknjižen na kmetska posestva, od 32 na 65 milijonov goldinarjev. V tem pa niso štete neizmerne vsote, ki so jih dolgovali naši kmetje raznim oderuhom po deželi. Liberalizem je učil neomejeno gospodarsko svobodo in s tem so bili ustvarjeni zlati časi za kmetске oderuhe. Svojim revnejšim sovaščanom so ti posojevali denar na ogromne obresti, takó, da so bile 30 odst. ali 40 odst. obresti nekaj prav navadnega in liberalna država ni tega le molče gledala, ampak celo podpirala, češ, da ne sme kratiti in omejevati — svobode. Šli so v svoji „svobodoljubnosti“ tako daleč, da so n. pr. leta 1866. celo odpravili postavo zoper oderuhe in s tem sankcionirali oderuštvo, kmetsko prebivalstvo pa pognali v popoln propad.

Poleg tega so tudi davki rasli od leta do leta, zlasti zemljiški in hišni. Na državno upravo ljudstvo še vedno ni imelo nobenega vpliva. Ta je bila vsa v rokah nezmožnih in nazadnjaških nemških in nemčurskih uradnikov. Z ljudskim denarjem se je gospodarilo naravnost zločinsko in o silni gnilobi v najvišjih vladnih, dvornih in vojaških krogih preprosto ljudstvo ni imelo pojma. Zlasti neznosni militarizem (vojaštvo) je požiral od leta do leta večje vsote.

Obubožanega kmetskega ljudstva se je loteval pravcati obup in zato se je vdajalo vedno bolj pijači. Pijančevanje se je širilo po deželi kakor kuga in grozne posledice vsega tega, to je oderuštva, neznosnih davkov in pijančevanja niso izostale. V

kratki dobi desetih let, to je od leta 1870 do 1880 je bilo prodanih v Avstriji na dražbi 62.119 kmetij.

Vlada se je le polagoma začelaavedati sirašnih posledic, ki prete vsled propadanja kmetskega stanu vsej državi, a ukreniti ni znala ničesar odločnega, velikega. Podpirala je sicer ustanavljanje hranilnic, razdeljevala je še preostalo občinsko zemljo, pomagala zlagati razkosana zemljišča, uvedla svobodno ženitev in proglasila svobodo obrti, kar je pa le še pomnožilo število gostilniških koncesij.

To vse so bile pa le drobtinice, ki so jih metali sestradanemu ljudstvu in mu seveda niso mogle mnogo hasniti, obratno, njegova pot je šla zdržema navzdol. Veleposestniki, ki so po nepopolno izvedeni kmetski odvezi obdržali še vedno najlepše kose zemlje, so se zopet množili, kar kažejo zlasti volilne liste v veleposestniške kurije. V neizmerno bogati in rodovitni Galiciji je bila n. pr. skoro polovica kmetskih posestnikov — bajtarjev, ki so plačevali manj kot 5 gld. katastralnega davka; ostala zemlja je bila večji del v rokah plemeni-taških veleposestnikov. Ti so delali vedno roko v roki z židovskimi bankirji in industrijalci, ki so uničevali obrtnike in polagoma popolnoma zadušili domačo obrt, ki je nekoč donášala našemu ljudstvu tako lepe dohodke.

Liberalizem je tako popolnoma dvignil na konja močne, to je kapitaliste, veleposestnike in oderuhe, potlačil in uničil je pa šibke, to je srednje in male kmete ter delavstvo. Lakota in stradanje je bilo

tedaj po deželi na dnevnem redu. Na mizi našega kmeta si videl le ovsenjak, meso komaj ob največjih praznikih, saj je moral kmet vse boljše pridelke prodati in le najslabše je pojedel doma. Najslabše se je v tem oziru godilo Kraševcem, Dolenjcem ter prebivalstvu po Slovenskih goricah.

Velika krivica se je tedaj godila našemu kmet-skemu ljudstvu tudi pri davkih. Vlada je postavila posebne komisije, ki so imele namen sestaviti urejen in stalen kataster za zemljiške davke, a te so delale silno počasi, površno in zaračunavale zemljiške dohodke popolnoma neenakomerno, kakor se jim je zljubilo, zato so bili tudi davki po različnih pokrajinah porazdeljeni hudo krivično. Zlasti za slovenskega kmeta je bil to hud udarec, saj so pri nas prevladovale male kmetije. Na Koroškem je bilo sicer eno posestvo povprek veliko po 25 oralov, a na Štajerskem le 17 oralov, na Kranjskem, kjer je bila obdelana le ena tretjina zemlje, pa celo samo 14 oralov. Če vpoštevamo tu še vedno precejšnjo množino veleposestev, si lahko potem mislimo, kako malo zemlje je odpadlo na eno glavo kmetskega prebivalstva.

Omenili smo že preje, da so bili vsled slabega vladnega gospodarstva cesarski in deželni davki od leta do leta večji. K temu je prišlo še odplačevanje kmetske odveze, zato so postala na kmetske rame naložena bremena naravnost neznosna. Postranskega zaslužka je pa bilo po deželi vedno manj. Zidava železnic je n. pr. sama oškodovala naše voznike, ki so preje prevažali tovore iz Trsta

profi Celovcu in proti Dunaju za letnih 2 milijona goldinarjev. Moderna industrija je dalje popolnoma zadušila naše staro gorenjsko železarstvo. Domača obrt, ki je nekoč tako cvetela po vseh krajih Slovenije, je propadala od leta do leta. Medtem pa niso poznali veliki mogotci in kapitalisti nobene mere več v divjem pohlepu za novimi bogastvi. Polastila se jih je pravcata blaznost v špekuliranju z delnicami raznih nameravanih podjetij, zato se ne moremo čuditi, če se je končala svetovna razstava na Dunaju, ki je hotela lagati vsemu svetu o dobrem gospodarstvu in bogastvu habsburškega cesarstva, s splošnim državnim bankerotom leta 1873. Na stotine bank in podjetij je bilo uničenih, tisoče in tisoče rodbin vrženih na cesto, papirnati denar je pa prišel skoro ob vso veljavo. To je bila končna, a žalostna posledica liberalizma in liberalnega gospodarstva v Avstriji.

Po tem gospodarskem polomu je prišlo nekaj let največje zmede. Nobeden ni prav natanko vedel kako in kaj je treba začeti, da se spravi državo zopet v pravi red in tir. Poleg vsega je divjal v prvem, neposredno od ljudstva izvoljenem državnem zboru še ljut boj med liberalci in nazadnjaki zaradi raznih cerkvenih in šolskih postav. Nazadnjaki, ali kakor so jih tudi imenovali, konservativci, niso mogli preboleti, da se je iztrgalo šlo iz nezmožnih rok klerikalne duhovščine. Vso to dolgotrajno komedijo je končno zaključila še draga okupacija Bosne in Hercegovine, kar tudi ni zmanjšalo notranje zmede v tej čudni državi.

Te popolnoma zavožene državne razmere so se nekoliko uredile šele po letu 1879., ko je prevzel vlado ministrski predsednik grof Taaffe. Ta mož je vozil avstrijski državni voz dolgo let še precej spretno in srečno a kaj prida koristiti tudi ni mogel. Pod njim in njegovimi nasledniki se je po drobtinica dovoljevalo ljudstvu močnejše zastopstvo v državnem zboru. Leta 1895. so razširili nabore volilno pravico ra vse, ki plačujejo vsaj 5 gld. davka; leta 1897. je bila uvedena takozvana peta kurija, v katero so volili vsi moški državljani in leta 1906. je bila uvedena splošna volivna pravica. S tem je končno popolnoma zmagala stara, a neizprosna zahteva socialne demokracije po splošni, enaki, tajni in direktni volivni pravici. Ogoljufali so nas le še za žensko volivno pravico in za proporcni sistem, da so tako potóm sestave volivnih okrajev lahko vplivali tudi na sestavo državnega zbora.

Boj za enakopravnost narodov in jezikov v šoli in uradu se je vsa naslednja léta v parlamentu, kakor tudi v deželnih zborih vedno ljuteje nadaljeval in ohola nemška buržoazija je morala vedno bolj popuščati ter priznavati, da žive poleg nje v Avstriji tudi še drugi narodi, ki imajo istotako pravico do življenja.

Vlada Taaffeja in njegovih naslednikov je ljudstvu obljubovala zelo veliko, izvršila je pa mnogo manj. Nadaljevali so z zlaganjem razkosanih zemljišč in delili še naprej občinska posestva, kar pa ni redilo baš najboljših posledic, zlasti razkosavanje skupnih občinskih pašnikov. Uvedli so tedaj tudi

nove zemljiške knjige in izenačili krivično porazdeljeni zemljiški davek. Obenem je pa vlada močno zvišala dohodninski in rentni davek, čeprav so se temu oholi bogataši močno upirali. Ljudske krivosese po deželi so nekoliko ukrotili z zopetno uvedbo postave zoper oderuhe in misel po hranilnicah, posojilnicah ter zadružništvu je vedno globlje prodirala med najširje plasti naroda. Na Slovenskem sta tozadevno najvneteje delovala Mihael Vošnjak in rajni dr. Krek. O velikih koristih hranilnic in zadružništva pa našega ljudstva še dolgo ni bilo mogoče popolnoma prepričati, ker jih je tedanja naša liberalna stranka, sestojeca po deželi večjidel iz gostilničarjev, trgovcev in oderuhov, blatila vsepovsod in se na vse kriplje borila proti njim. Pa tudi SLS je iz te lepe dr. Krekove misli ustvarila grdo potvoro, ker so hoteli vse zadružništvo vpreči v svoj strankarski voz in ga zlorabljeni le v strankarske namene. Hranilnice, zadruga in konsumna društva so rasla, kakor gobe po dežju, njim na čelu je pa stala večjidel mlada, nezrela ter nezkušena duhovščina in drugi taki nesposobni ljudje, ki niso imeli pojma o umnem gospodarstvu. Ni čudno tedaj, če je en polom sledil drugemu, stotine, da tisoči našega ljudstva so prišli ob vse. In s tem je prišla tudi ta lepa misel za dolgo let na slab glas med narodom.

Vlada je poleg drugega tedaj tudi vedno bolj podpirala kmetijske družbe, skrbela za uravnavo rek in hudournikov, pospeševala pogozdovanje Krasa ter precej gojila kmetijsko in drugo šolstvo.

S pomočjo dobrih obrtnih šol je skrbela za vzgojo sposobnih obrtnikov, ki so se morali od leta 1883. izkazovati z učnimi izpričevali, čeprav jih je to le malo varovalo pred modernim kapitalizmom in silni konkurenci naraščajoče industrije.

Ljudskega blagostanja pa tudi te drobtinice niso dvignile. Na eni strani se ni dalo čez noč iztrebiti nad vse škodljivega vpliva liberalizma, ki je po nedemokratično sestavljenih deželnih zborih posameznih dežela prevladoval še dolgo let, na drugi strani so se pa na mesto liberalizma vedno močnejše pojavljali drugi enako škodljivi ljudski sovražniki, to so birokratizem, militarizem, kapitalizem in klerikalizem, ki so pravtako, če ne še močnejše in z vsemi sredstvi teptali čestnične ljudske koristi.

Kmetijstvo je zdržema nazadovalo zlasti vsled vedno močnejše nastopajoče ameriške konkurence. Dražilo se je od leta do leta vse, kmetijski pridelki so pa obdržali vedno enake cene, zlasti žito. Ameriški farmerji, ki pridelajo na stotine vagonov žita s prav neznatnimi stroški, so pošiljali na evropske trge poljubne množine žita. Vsa varstvena carina ni tu pomagala nič, ker naš kmetič, ki je moral v petu svojega obraza in z velikimi stroški izgrebsti iz zemlje par mernikov pšenice ali rži, ni mogel konkurirati z velikimi ameriškim farmerji, ki pridelajo s pomočjo strojev in brez drugih večjih stroškov na stotine vagonov. Če celo srednjemu kmetu ni prinašalo poljedelstvo ob najnapornejšem garanju nobenega dobička, je imel mali kmet z obdelovanjem zemlje skoro izgubo.

Kako naj bi imel torej naš kmetijski človek še kaj veselja do dela, če se mu to ni več izplačevalo? Posledica tega je seveda bila, da je bežalo kmetijsko prebivalstvo trumoma z rodne grude v mestne tovarne in v tujino. Izseljevanje se ni skoro v nobeni državi vršilo v tako groznem obsegu, kakor baš v Avstriji, saj je bil stan, h kateremu se je prištevala polovica prebivalstva v državi — popolnoma bankeroten. Ena petnajstina slovenskega naroda, to je okrog 100.000, če ne še več, si išče vsakdanjega kruha samo v Ameriki.

Ujme in slabe letine so se v Sloveniji kar vrstile. Zlasti leto 1890 je bilo nenavadno hudo. Trta uš je tedaj uničila skoro vso vinorejo, davki so pa vsled neznosnega militarizma rasli od leta do leta. Posledica vsega tega je seveda bila strahotna zadolžitev našega kmeta. Leta 1886 so znašali vsi hipotečni dolgovi v Avstriji 3 milijarde in 300 milijonov 218 tisoč gld. Računano po 4% znese to 132 milijonov 11.240 gld. letnih obresti, ves čisti katastralni dohodek zemlje je pa znašal le 164 milijonov 939.218 gld. Tako so požrle samo letne obresti od dolgov skoro tri četrtine vseh rednih letnih dohodkov. Če priračunamo k obrestim še letni zemljiški davek, ki je znašal tedaj 35.190.000 goldinarjev, vidimo, da vsi dohodki kmetijskega stanu iz poljedelstva niso bili v stanu kriti niti izdatkov za obresti od dolgov ter davkov. Sem pa še niso vštete neštevilne doklade in direktni davki ter obresti za neknjižene dolgove. Kakšen je bil izhod iz tega čudnega stanja? Zopet novi dolgovi, in res

vidimo, da je bilo v tistih letih vknjiženih v Avstriji na kmetijska posestva povprečno vsako leto po 32 milijonov goldinarjev novih dolgov, čeprav je že leta 1881. prišlo na Kranjskem na vsako glavo 135 goldinarjev, na Koroškem 185 gld., na Štajerskem pa kar celih 213 gld. dolga. Boben je pel od leta do leta, od meseca do meseca glasneje in sinovi nekdanj trdnih kmetov so se sclili s praznimi culicami v Ameriko.

Pijanstvo, zlasti žganjarstvo se je zato grozno širilo med narodom in ta „dobra“ Avstrija je vse to še vneto — podpirala. Znano je n. pr., da je dajala letno visoke milijone podpore židovskim žganjarskim baronom v Galiciji. V državnem proračunu se je izkazalo to kot podpora za kmetijstvo, a veleposestniki so si denar med seboj razdelili. V boju z nezadovoljnim in sestradanim ljudstvom je Avstrija več ali manj prikrito sploh vedno podpirala kapitaliste, da bi s pomočjo teh držala ljudstvo na uzdi. In kapitalisti so smeli izkoriščati ljudstvo, kakor se jim je poljubilo. Poglejmo le različne zavarovalnice za požar in drugo! Dognano in izračunano je, da so izplačevale komaj 35% svojih dohodkov za požarne in druge škode, pretežna večina je pa izginila v nenasitne žepe delničarjev.

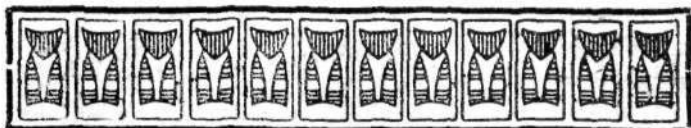
Mnogo je obetalo avstrijskim narodom in zlasti širokim plastem ljudstva revolucionarno leto 1848, a v povedanem smo videli, koliko tega se je tudi izpolnilo. Narodi in zlasti revno ljudstvo je bilo ogoljufano za svoje pravice in nad njim so zavladali birokratizem, kapitalizem in militarizem.

spremljani enkrat od liberalizma, drugič od klerikalizma. Grofje, bankirji, generali in višja duhovščina so vodili Avstrije in videli smo, kako so jo vodili. Ti so bogateli, ljudstvo je pa propadalo in stradalo.

Dolgo, predolgo so držali ti gospodje slovenskega kmeta v temi. Danes, ko se je zrušilo v prah to nekoč tako opevano in hvalisano habsburško cesarstvo, in ko nam je dana svoboda besede, lahko po pravici in po resnici pregledavamo, premotrivamo in presodimo vse dosedanje gospodarstvo. In ta sodba se glasi:

Goljufala nas je država in goljufali so nas tisti, ki so v tej državi vodili usodo slovenskega kmeta. Stoletja se je borilo naše kmetско ljudstvo pod avstrijskim orlom za svojo staro pravdo, izvojevati je ni moglo.

IV.

V obljubljeni deželi.

Slišali smo, kako se je godilo in gospodarilo s slovenskim kmetским ljudstvom „pod avstrijskim orlom“, ki je dolga stoletja držal naš rod v svojih krempljih in mu pil srčno kri. Vladali so v tej državi birokratizem, militarizem in kapitalizem, enkrat v zvezi z liberalki, drugič v zvezi s klerikalci. Izvedeli smo, kako so gospodarili na znotraj, a nič bolje niso vodili tudi državnega krmila na zunaj.

Plesnivi nemški baroni in oholi mažarski grofje, ki so edini imeli dostop v bivše c. in kr. avstro-ogrsko zunanje ministrstvo, so se naravnost trudili, kako bi nakopali državi sovražstvo vsega sveta. Edini njihov namen je bil, utrditi popolno nadvlado nemštva v Avstriji, zato so drveli čez drn in strn za militaristično in izzivalno politiko bivšega nemškega cesarja Viljema ter njegovih generalov in ministrov. Avstrijska zunanja politika je bila umerjena popolnoma po nemški in vse sovražstvo, ki se

je kahaló v velikem svetu proti Nemčiji je zadevalo zato v polni meri tudi Avstrijo, kot najtesnejšo in edino odkrito zaveznico Nemčije.

V kolikor je vodila tudi Avstrija lastno zunanjo politiko, je bila ta popolnoma prikrojena na eni strani koristim kapitalistov, zlasti ogrskih in poljskih veleposestnikov, na drugi strani pa politični nadvladi nemške manjšine nad slovensko-romansko večino v državi. Ogrskim veleposestnikom na ljubo se je zapletla v dolgotrajno in nesrečno carinsko vojno s Srbijo, vsled katere je ta neizmerno trpela. Srbi, ki so še vse preteklo stoletje iskali najtesnejših zvez in naslonitve na Avstrijo, so tako morali postati njeni smrtni sovražniki, saj jih je hotela Avstrija na ljubo mažarskim veleposestnikom gospodarsko popolnoma zadušiti.

Okrog in okrog Avstrije je živela vrsta narodnih držav, ki so imele še milijone svojih nečso-bojenih bratov pod avstrijskim orlom. Da bi ti ne škilili preveč čez mejo v svoje narodne države in da bi ohranila Avstrija na zunaj popolnoma nemško tice, so te narode prikrajševali v najnaravnejših kulturnih, narodnih in političnih pravicah. Razumljivo je, da sosedne narodne države niso mogle mirno gledati takega zatiranja in pogosto tudi velikega preganjanja svojih bratov tostran avstrijskih meja, zato je prihajala Avstrija v neprestana navzkrižja in spore z Rusi, Rumuni, Srbi in Italijani. Z eno besedo, razun Nemčije ni imela Avstrija na vsem svetu niti enega pravega prijatelja in v tujih državah so imenovali Avstrijo z ozirom na njeno

notranjo razoranost in zavoženo gospodarstvo sploh le „bolnika ob Donavi“, ki mora kmalu, prav kmalu poginiti.

Razun nemško-mažarskega plemstva in kapitalistov ni bil zadovoljen v tej državi nihče in vsak narod ter vsak stan si je želel čim preje rešitve iz te mačehovske države, ki je imela srce za vse, le za pravice svojih narodov in svojega revnega, zlasti kmetijskega ljudstva ne.

Tudi slovensko ljudstvo je počasi uvidevalo bolj in bolj, da mu je Avstrija prav zelo žalostna domovina in da slovensko ljudstvo ne služi dunajskim mogotcem za drugo, kot za plačevanje vedno večjih in večjih davkov. Nič čudnega tedaj, če smo se tudi mi vedno močneje želeli iznebiti habsburškega robstva ter si pisati sami svojo pravico v svoji lastni državi.

A kako? Preslabi in prešibki smo bili, da bi se na lastno post odtrgali od Avstrije in si ustvarili svojo državo. Videli smo pa, da jugovzhodno Slovenije prebiva stotisoče in milijone bratov istega jezika in iste krvi, to je Hrvatov in Srbov. Velik del Srbov si je tudi že prboril svojo samostojnost in si ustvaril lastno državo, kjer se godi revnemu ljudstvu vkljub raznim nedostatom vendarle nekoliko bolje nego pri nas. Tedaj smo se tudi spomnili, da so že najboljši možje iz naše zgodovine, tako tudi Matija Gubec sami, sanjali o svobodni državi vseh Jugoslovanov. Zakaj torej še dalje služiti nemškemu Dunaju in propalim Habsburžanom?

Prvotno se je ta misel pojavljala le prav boječe pri nas. Iz strahu pred avstrijskimi žandarji smo se upali komaj misliti na svobodno jugoslovansko državo, saj so se našle celo slovenske stranke, ki so bile z dušo in telesom zapisane Dunaju in Habsburžanom in ki se niso sramovale igrati med lastnim narodom vloge avstrijskih policajev. Zlasti za časa balkanske vojne leta 1912/13., ko so naši južni bratje za vedno obračunali s starimi in zakletimi sovražniki južnih Slovanov, s Turki, se je zavest bratstva in skupnosti vseh jugoslovanskih plemen izredno dvignila.

V tem je pa prišla svetovna vojna. Na znotraj in na zunaj popolnoma izvožena in razdrapana Avstrija je vedela, da jadra pušasi, a gotovo v popolni polni in pogin, zato je hotela z orožjem v roki ukrotiti in ustrahovati vse sosednje države, ki so vedno očitneje stegovale roke po svojih neosvojenih bratih tostran črnožoltih meja. Na drugi strani je pa hotela z vojsko uveljaviti popolno nadvlado nemštva in nemško-mažarskih kapitalistov v državi in tako s silo prikovati svoje nezadovoljne narode na habsburško žezlo.

A „kdor rabi meč, bo z mečem pokončan“; ta izrek se je uresničil tudi v Avstriji. V krvi okopani narodi avstrijski so jasno čutili, kam bi jih pripeljala zmaga nemško-avstrijskega orožja, zato so se vedno glasneje upirali neizmernim žrtvam za državo, ki je imela zanje mesto kruha le — kamen. Celotni Slovenci smo se vkljub stoletni avstrijsko-dinastični vzgoji jasno izrekli, da ne priznavamo

Avstrije več kot svoje domovine, ker si hočemo to šele ustvariti sami, v svobodni in zedinjeni Jugoslaviji.

To se je zgodilo jeseni 1918. Na znotraj popohtoma razorana in gnila Avstro-Ogrska monarhija je bila vsled sile tujega orožja in odločnega upora lastnih narodov poražena na vseh bojiščih in preko noči je izginilo v preteklost nekdanje tako mogočno cesarstvo, o katerem je rekel nekoč cesar Karol V., „da v njem solnce nikdar ne zaide“. Žalostni konec habsburške monarhije nas prepričevalno uči, da se proti ljudstvu ne da vladati nikjer več.

Na razvalinah stare Avstrije je torej preko noči nastala vrsta novih držav, izmed katerih nas zanima le ona, katere smo si tako želeli, za katero smo se tako navduševali in za katero smo se tako borili, to je — Jugoslavija.

Naš državni program je bil v glavnih obrisih končan že davno pred polomom Avstrije. Hoteli smo združiti v eno državno celoto vse pokrajine, kjer žive Slovenci, Hrvatje in Srbi, to so namreč: Slovenija (Goriška s Trustom in Istro, Kranjsko, slovenski del Koroške, slovenski del Štajerske in Prekmurje, to je slovenski del Ogrske ob štajerski meji) dalje Hrvatska, Dalmacija, Medžimurje, Bosna in Hercegovina, Baranja (na južnem Ogrskem), Srbska Vojvodina (to je Bačka na prejšnjem južnem Ogrskem), Črna gora in kraljevina Srbija z Macedonijo. Ker pa ob proglasitvi naše svobode koncem oktobra 1918. še ni bilo v porušenem

Belgradu srbske vlade, je začasno prevzelo vrhovno oblast nad jugoslovanskimi deli bivše Avstro-ogrške monarhije v roke „Narodno vječe“ v Zagrebu, sestavljeno iz zastopnikov vseh slovenskih in hrvaških strank. V posameznih pokrajinah so se pa stvorile iz zastopnikov strank „Narodne vlade“, ki so prevzele vodstvo uprave. Čudni časi so bili tedaj. Z vseh bojišč so se valile cele povodnji vojaštva domov, vlečeč s seboj neizmerne množine najrazličnejšega vojnega materijala, voz, živine in drugih vrednosti. Ljudstvo je živelo kot v nekaki pijanosti in nihče ni prav natanko vedel, kaj se pravzaprav godi. Razumljivo je, da je v taki splošni zmešnjavi „Narodna vlada“ le z največjim naporom in samozatajevanjem vsaj za silo vzdrževala red in mir, saj se je vršila v tistih dneh največja revolucija, kar jih je kedaj preživel naš narod, čeprav se ni prelivalo krvi.

Pa vojaštvo se je po večini vrnilo na svoje domove, ljudstvo se je oprijelo zopet dela in v tem je prišel v Belgrad tudi pretežni del srbske vlade s kraljevičem Aleksandrom iz rodu Karadžordževićev na čelu, ki je opravljal že nekaž let vladarske posle mesto svojega onemoglega in starega očeta kralja Petra I. Takoj se je podalo v Belgrad zastopstvo zagrebškega „Narodnega vječa“ ter sklenilo in podpisalo s srbsko vlado dogovor, po katerem se vse jugoslovanske pokrajine bivše Avstro-ogrške monarhije združujejo s kraljevino Srbijo v eno državo. Tako smo torej prišli izpod avstrijskega orla v „Kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev“.

kakor so sedaj imenovali to novo državo, namesto preje običajnega in krajšega izraza „Jugoslavija“. To se je zgodilo dne 1. decembra 1918.

Po daljšem pregovarjanju so osnovali v Belgradu tudi skupno vlado za vso državo, ki je sestajala iz srbskih, hrvaških, in slovenskih ministrov. Ker je bilo pa to novo, iz najrazličnejših pokrajin, držav in dežel sestojéčo državo še nemogoče enotno vladati iz skupnega središča, so obdržale posamezne pokrajine še vedno svoje pokrajinske vlade pod vrhovnim vodstvom in nadzorstvom skupne vlade v Belgradu.

Ta naša nova država je tudi takoj poslala na mirovno konferenco v Pariz svoje zastopstvo, sestojéče iz enega Srba, enega Hrvata in enega Slovence, ki so dobili nalogo, skleniti z vsemi državami mir in zlasti paziti na to, da bodo v naši novi državi res zedinjeni vsi Slovenci, vsi Hrvatje in vsi Srbi. Pohlepne sosedne države, zlasti Italijani, so namreč zasedli mnogo naše zemlje, ki po vseh pravicah spada k nam. Polagoma so kraljestvo SHS priznale tudi druge vlade kot samostojno državo. Na pomlad 1919. je bilo sklicano v Belgradu še takozvano „narodno predstavništvo“, sestojéče iz zastopnikov vseh strank cele Jugoslavije, ki naj do prvih volitev opravlja posle parlamenta.

Tako je torej nastala in se za silo na znotraj in na zunaj uredila ona „obljubljena dežela“, po kateri smo tako hrepeneli in v kateri sedaj upa naše ljudstvo do konca izbojevati svojo „staro pravdo“.

Kakšna je pa ta „obljubljena dežela“ ali „Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev?“

Pokrajine, ki spadajo v to državo, smo našteali že zgoraj, sedaj le še omenimo, da njena površina šteje nekako četrta milijona štirjaških kilometrov, s približno 13 milijoni prebivalcev. Po velikosti spada torej med večje evropske države, po številu prebivalstva pa med srednje. Naša država namreč ni preveč gosto naseljena, saj pride na 1 km² komaj 54 prebivalcev. Po narodnosti so v ogromni večini Slovenci, Srbi ali Hrvatje, precej bo pa tudi Nemcev, Madžarov, Italijanov, Rumunov in drugih. Glavne vere bodo tri. Približno 1 milijon je Mohamedancev, od ostalih bo pa nekako polovica pravoslavnih, polovica pa katoličanov.

Vse to prebivalstvo se po ogromni večini peča s poljedelstvom, vsled česar lahko rečemo, da je Jugoslavija izrazito poljedelska ali agrarna država. Zelo bogata je Jugoslavija tudi živinoreje, vinoreje in gozdarstva. To je naše največje bogastvo — pa o vsem tem bomo govorili še pozneje. Za enkrat le omenimo, da bomo lahko pomagali nasičevati s kruhom in mesom prav vse sosednje države, kar delamo v veliki meri že danes.

Industrija je pri nas zelo šibka. Imamo sicer nekaj tovarov, razmeroma največ še v Sloveniji, a te niti od daleč ne morejo kriti vseh naših potreb po industrijskih izdelkih, vsled česar nam bo treba te še dolgo let uvažati. Pa tudi v tem oziru se nam odpira najlepši pogled v bodočnost, ker so nam dani prav vsi predpogoji, da si sami doma ustvarimo v

kratkem času tako močno lastno industrijo, da ne bomo le z lahkoto krili najpoglavitnejših lastnih potreb, ampak razne tovarniške izdelke celo izvažali.

Prvič imamo pri nas precejšnja skladišča premoga, ki je prvi predpogoj za razvoj industrije. Poglejmo le bogate slovenske premogokope, a cela vrsta jih je tudi v Bosni, še več pa v Srbiji, tako da v tem oziru daleko prednjačimo prav vsem sosednim državam, ki najbolj bolehajo ravno radi pomanjkanja neobhodno potrebnega premoga. S temi bomo lahko delali sijajne kupčije.

Naših tovaren nam ne bo treba kuriti le s premogom, saj jih bodo gnale lahko mnogo ceneje naše vodne sile, s katerimi je Jugoslavija, zlasti pa Slovenija kar posejana. Doma bomo rabili elektriko, premoga bomo pa morda lahko nekaj še izvažali.

Ogromno bogastvo predstavljajo tudi naši netzerni gozdovi, ki so drugi predpogoj močne industrije. Poglejmo le naše dolenske šume, a vse to še ni nič proti slavonskim in bosanskim in drugim našim pragozdom, iz katerih je doslej zajemal tujec vsako leto milijone in milijone. Kako silna lesna industrija bi se torej še lahko razvila pri nas, ki bi lahko dobro hranila stotisoče, saj najdemo na našem jugu in zapadu polno držav, ki trpe najobupnejše pomanjkanje lesa. Imenujmo v tem oziru le naravnost beraško Italijo.

Zelo bogati smo tudi na najraznovrstnejših rudah, ki leže doslej večji del še popolnoma neizrabljene v ogromnih skladih pod našo zemljo. V tem

oziru je zelo bogata Bosna, zlasti pa še Srbija, a tudi Slovenija ni brez njih. V Jugoslaviji bomo izkopavali mnogo železa, bakra, svinca, zlata, srebra, bauksita itd. itd.

Manjkalo nam ne bo v bodočnosti v tej državi pravzaprav ničesar, dovolj je vsega, če bomo le znali vse to prav izrabiti in s tem pametno gospodariti. V gospodarskem oziru je Jugoslavija država, kjer se bodo posamezne pokrajine čudovito lepo dopolnjevale in izpopolnjevale. Česar nam bo manjkalo v Sloveniji, tega bodo imeli v obilici Bosanci, kar pogrešajo Hrvatje, imajo dovolj Srbi itd. Posamezne pokrajine bi same zase gospodarsko nikakor ne mogle izhajati; združene vse v eno celoto, bodo pa predstavljale državo, ki lahko postane v doglednem času ena najbogatejših daleč naokrog.

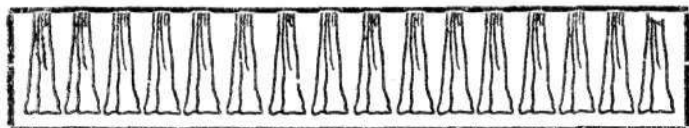
Mnogo nam bo k temu pripomoglo poleg ogromnih, že naštetih naravnih zakladov tudi — morje. Morje je danes vsakemu narodu in vsaki državi neobhodno potrebno okno v svet, pljuča, s katerimi diha, žila privodnica in odvodnica, najboljša vez, ki jo veže z vsem svetom. Kot svojo največjo nesrečo občuti vsaka celinska država — pomanjkanje morja. Spomnimo se le s kakim nečloveškim naporom so se hoteli avstrijski Nemci preriniti preko slovenskega ozemlja do morja, kako divje so tiščali k morju Madžari; da so občutili Srbi pomanjkanje morja kakor klešče, ki jih stiskajo ter dušijo in kako zaman hrepenijo danes po morju Čehi. Mi ga imamo na stotine kilometrov, odprto nam je Jadransko in kolikortoliko tudi Egejsko morje pri Solunu in baš

to nam najbolje jamči našo bodočo gospodarsko neodvisnost.

Taka je torej v kratkih cbrisih država, v katero smo zašli izpod avstrijskega orla. Če jo nepristransko pogledamo, zlasti pa, če jo primerjamo z drugimi državami okrog nas, tedaj lahko z mirnim srcem priznamo, da nismo zastonj hrepeneli po njej, da se nismo zastonj bojevali za njo, da nismo prišli iz dežja pod kap, ampak iz egiptovske sužnosti v — obljubljeni dežel.

Pred seboj imamo lepo, veliko, rodovitno in na sveže izorano njivo. Vprašanje je le — kako, s čim in kdo jo bo obsejal? Če jo izročimo neveščemu zanikarnežu, bo ta njiva v par letih zanemarjena in plevelna, da ne bo rodila niti posetve in gospodar bo stradal ob njej črnega kruha. Če jo dobi v roke dober gospodar, mu bo rodila vsako leto več in on si bo poleg belega kruha lahko privoščil semtertja tudi čašo vina. Enako je z našo novo državo. Država je tu, velika, rodovitna in bogata vseh prirodnih zakladov. Sami smo sedaj gospodarji te države, od nas samih je sedaj odvisno, kako bomo gospodarili s tem, kar nam ponuja narava, sami bomo kovači svoje sreče, sami si bomo pisali svojo staro pravdo v obljubljeni deželi.

V.

Jugoslovani smo poljedelci.

Že v prejšnjem poglavju smo omenili, da je Jugoslavija izrazito kmetška, poljedelska ali agrarna država. To vidimo takoj na prvi pogled.

Vsedimo se n. pr. na Dunaju na vlak z voznim listkom do Belgrada. Vlak odždrdra. Kmalu pustimo za seboj celo morje hiš, a zastonj čakamo, da bi zapeljali med sveža žitna polja in zelene travnike. Ure in ure potrpežljivo sedimo ob oknu, mimo nas švigajo vso pot sajasti dimniki tovaren, iz katerih se vali dim prav pod oblake. Tovarne na desno, tovarne na levo; komaj izgine ena izpred oči, že se pokaže druga. Taka je slika, ki nam jo nudi večji del nemške Avstrije in vsak bo na prvi pogled izprevidel, da se vozi po pravi industrijski državi.

Pri Špilju pa stopimo naenkrat na jugoslovanska tla. Slika se izpreminja bolj in bolj. Vedno manj tovaren, a tem več njiv in travnikov. Od vseh strani nas pozdravljajo beli kmetški domovi. Južno od Maribora je tovarna že prav redka prikazen, pri Zidanem mostu vidiš že zadnje, zato pa tem več

gozdov in polja. V Zidanem mostu prestopimo tudi na hrvaški vlak, ki nas pelje po zeleni savski dolini proti Zagrebu. Hribovje se razmika bolj in bolj in pri Zagrebu zavozimo na ogromno, brezkončno ravan. Kamorkoli te nesejo oči, sama polja. Vozimo se ure in ure, mimo Siska, Bosanskega Broda, Vin-kovcev proti Belgradu, a kamorkoli pogledaš, brez konca in kraja, najkrasnejša žitna polja in travniki, po katerih se pasejo neštete črede goved, ovac in prešičev. Vozimo se po poljedelski ali agrarni Jugoslaviji.

Jugoslovani smo izrazito poljedelsko ljudstvo in naša država je izrazito agrarna država, o tem ni dvoma. Od 13 milijonov prebivalcev jih živi od poljedelstva nad tri četrtine ali do malega 10 milijonov. So pa tudi cele pokrajine, kjer živi od kmetijstva skoro vse prebivalstvo in celo v industrijsko še bolj razviti pokrajini, to je v Sloveniji, ki šteje brez Primorske blizu 1 in en četrt milijona duš, se peča s poljedelstvom preko 65 % prebivalstva, medtem ko je v industriji zaposlenih na Slovenskem komaj 13 % prebivalstva, kar je v primeri s sosednjimi državami zelo malo.

Tudi po površini spoznamo takoj popolnoma poljedelski značaj naše države. Vsa država meri, brez Črne gore in Macedonije (kjer še niso ugotovili nobenih tozadevnih števil) nekako 21 milijonov hektarjev zemlje. Od teh je pokrite z njivami približno 7 milijonov ha, s travniki 2 milijona ha, pašniki 3 milijone ha in z gozdovi 7 milijonov ha, ostalo pa odpade na vinograde (približno $\frac{1}{4}$ mili-

jona ha), nerodovitno zemljo in drugo. Krajše bi pa lahko razdelili površino Jugoslavije tako, da bi rekli: eno tretjino naše države pokrivajo polja, drugo tretjino gozdovi, tretja tretjina pa odpade na ostalo (travnike, pašnike, vinograde, nerodovitno zemljo in drugo).

Velike, naravnost ogromne so te številke za državo take velikosti kot je naša, in reči smemo, da v tem oziru ne stoji tako dobro nobena srednjeevropska, še manj pa zapadnoevropska država. Zlasti na dobrem smo glede gozdov, katere smatrajo danes vsi za enega največjih zakladov naše države. Pa o tem bomo govorili še pozneje.

Glavni pridelki našega poljedelstva so pšenica, rž, ječmen, koruza in krompir in množina teh plodov je v naši državi naravnost ogromna. V pokrajinah, ki spadajo danes k Jugoslaviji (vedno šteto brez Makedonije in Črne gore), se je pridelalo pred vojno pšenice in rži približno 23 milijonov q, ječmena 4 milijone q, ovsa $5\frac{1}{2}$ milijona q, koruze 36 milijonov q, in krompirja 15 milijonov q. Če računamo te pridelke po predvojnih cenah, tedaj so bili vredni: pšenica in rž približno 460 milijonov kron, ječmen 60 milijonov kron, oves 80 milijonov kron, koruza 500 milijonov kron, krompir 110 milijonov kron ali vse skupaj približno 1 milijardo 210 milijonov kron. Kaka ogromna vsota bi se šele pokazala, če bi jih računali po današnjih cenah. Ker cena živil še dolgo, dolgo ne bo, kakor je bila pred vojno.

Izračunali so dalje, da s tem pridelkom daleko nadkrijemo svojo uporabo. Če vštete vse, kar

se rabi za setev, hrano ljudstva in živino ter druge potroške, tedaj bi še vedno lahko prodali v druge države, ki okrog nas krvavo rabijo živil in jih bodo rabile tudi v bodoče, najmanj 3 milijone 200.000 q pšenice in rži, 2 milijona 200.000 ječmena ter 20 milijonov q koruze, kar je bilo vredno pred vojno nekako 380 milijonov kron. Za najmanj 380 milijonov kron, po predvojnih cenah računano, lahko torej prodamo v inozemstvo vsako leto samo žita in še vedno nam bo ostalo popolnoma dovolj za vso lastno porabo.

Razumljivo je, da se pridelek in tako tudi izvoz v inozemstvo z lahkoto še silno dvigne, če se bo država zavedala dolžnosti, ki jih bo imela do kmetijskega prebivalstva, to je, če bo skrbela za čim največjo strokovno izobrazbo našega kmetijskega ljudstva ter pospeševala v kmetijstvu vse moderne tehnične pripomočke. Pomislimo le, da se je pridelalo doslej na izborni jugoslovanski zemlji na 1 ha komaj 12 q pšenice, med tem, ko so pridelali na Češkem 17.7 q, v Nemčiji 26.7 q, na Danskem pa celo 30 q na hektar. Če bi dosegli pri nas le plodnost nemške njive, kar bi pač ne bilo težko, bi namesto 23 milijonov q pšenice lahko pridelali vsako leto vsaj 40 milijonov q in če odštejemo potem vso domačo potrebo, bi bil samo izvoz pšenice in rži vreden letno kakih 240 milijonov kron, računano zopet po predvojnih cenah. To velja pa tudi za vse druge pridelke in vsak si lahko misli, kako bi vrelo v našo državo zlato od vseh strani.

Podobno naše bogastvo je živinoreja in nas v tem oziru prekašajo poleg Rumunije le še države skrajnega severozapada Evrope, to so Nizozemska, Danska, Škandinavija in Finska, a še te le vsled tega, ker je podnebje tam za poljedelstvo preostro in je tako živinoreja glavni dohodek kmetijstva. V pokrajinah, ki spadajo danes k Jugoslaviji (brez živinorejske Macedonije in Črne gore), so naštefi pred vojno skoro poldrug milijon konj, 5 milijonov rogate živine, 4 milijone 800.000 prešičev, 9 milijonov 700.000 ovac ter skoro 2½ milijona koz. Na 1000 prebivalcev je prišlo v Jugoslaviji 113 konj, 420 goved, 400 prešičev ter 970 ovac in koz. Če primerjamo v tem oziru z nami Italijo, tedaj vidimo, da morejo biti danes tako širokoustni Lahi ponosni kvečjemu na svojo — beračijo, saj je prišlo tam na 1000 prebivalcev komaj 28 konj, 182 goved, 73 prešičev ter 327 ovac in koz. Zlasti svinjereja in ovčarstvo sta pri nas izredno razviti in nas v prvi prekaša v Evropi le Danska, v drugem na Bolgarija. Če pa pomislimo na težki politični polčraž, v katerem so živele doslej razne jugoslovanske pokrajine, trdimo, da lahko stopi Jugoslavija, kar se tiče živinoreje, v par desetletjih na prvo mesto v Evropi, seveda, če bodo države vodili možje, ki se bodo zavedali svojih nalog.

Umevno je, da pri tolikem bogastvu naše živinoreje z lahkoto krijemo vse lastne potrebe in še za izvoz v druge sestradne države okrog in okrog nas nam preostaja več kot dovolj. Izračunali so, da se je iz današnje Jugoslavije že pred vojno

izvažalo vsako leto živine in mesa v vrednosti približno 250 milijonov K, ali četrt milijarde. Kakšen ogromen vir dohodkov nam lahko postane torej tudi živinoreja v bodoče, si lahko mislimo.

Največji zaklad Jugoslavije so pa brez dvoma naši nepregledni gozdovi in v tem oziru se lahko meri z nami izmed vseh evropskih držav morda le še Rusija.

Omenili smo že, da je nekako ena tretjina jugoslovanske zemlje, to je dobrih 7 milijonov (zopet brez Macedonije in Črne gore, kjer še ni bilo mogoče ugotoviti nobenih tozadevnih števil) pokrita z gozdovi. Ti gozdovi so bili že pred vojno vredni 8 milijard in 500 milijonov kron. Samo svež prirastek lesa znaša vsako leto blizu 19 milijonov m³ v vrednosti 224 milijonov kron. Če prav nič ne zmanjšamo naših gozdov in izvozimo vsako leto v inozemstvo samo eno tretjino rednega letnega prirastka, bo ta izvoz vreden letno kakih 90 milijonov kron. Če prištejemo zraven še dohodke iz macedonskih in črnogorskih gozdov, ki jih cenijo na 300 milijonov kron, tedaj se vse te številke še primerno dvignejo.

Ogromne bi bile številke, ki bi jih dosegli še z umnim gozdarstvom in s smotrenim izvozom lesa, zlasti v podelani obliki. Kaka zlata doba se tu obeta naši lesni industriji, saj je do malega vsa Evropa danes brez lesa. Italijani so n. pr. že pred vojno pobirali navadno dračje po našem Krasu in ga kot zlato odvažali domov.

Poljedelstvo, živinoreja in gozdarstvo so torej glavni temelji, na katerih stoni ogromno bogastvo Jugoslavije. To pa nikakor še niso vsi neizčrpani viri našega kmetijstva, saj še nismo omenili niti vinoreje, sadjereje, perutninarstva, čebelarstva, vrtnarstva, tobaka itd., ki so nam že deslej donašali lepe denarje in tvorijo lahko tudi v bodoče prevažne postavke med našimi dohodki.

Tako mesto torej zavzema kmetijstvo v naši novi državi. Slovenija sama seveda nima pokazati niti približno takih števil, a tudi Slovenci smo izrazito kmetijsko ljudstvo, čeprav je pri nas industrija razmeroma še najbolj razvita.

Že zgoraj smo omenili, da spada v kmetški stan 65 % slovenskega naroda (ki šteje brez Primorske nekako $1\frac{1}{4}$ milijona prebivalcev) in komaj 13 % ga odpade na industrijo, ostali se pečajo s trgovino, prometom ali pa so zaposleni v javnih službah in prostih poklicih. Kmetški stan tvori torej jedro slovenskega naroda. Če pregledamo dalje površino slovenske zemlje, tedaj nam njen popolnoma zemljedelski značaj stopi še jasneje pred oči. Vsa Slovenija (brez Primorske, ker to obdrže Italijani), meri približno 1 milijon 900.000 ha. Od teh je skoro polovica pokritih z gozdovi, ostalo pa odpade na njive (okroglo 325.000 ha), travnike (nad 300.000 ha), pašnike (okrog 250.000 ha), vinograde, vrtove in neplodno zemljo, katere je pri nas nekako 100.000 ha ali 5 %, kar je razmeroma jako malo.

Glavni pridelki našega poljedeljstva so: žito, krompir, fižol in zelje, a zadostovalo nam teh reči

po večini ni niti za lastno uporabo. Izvažali smo le oves, fižol in zelje. Zemlja je bila vse preslabo obdelana in naš kmet je preveč pogrešal strokovne izobrazbe ter državne pomoči, vsled česar se ni posluževal v kmetijstvu vseh modernih pripomočkov. Krušnega žita se je pridelalo pri nas komaj 10 q na ha, med tem ko so ga pridelali Čehi 18 q. Danci pa celo 28 q. Iz tega je razvidno, kako važnost zavzema v kmetijstvu pravo obdelovanje polja in kako važna naloga čaka tu bodoče voditelje naše države. Kakor je Avstrija zanemarjala naše kmetijstvo, tako ga bo morala Jugoslavija pospeševati.

Mnogo na boljšem smo glede živinoreje. Leta 1910, je bilo na Slovenskem 60.000 konj, pol milijona govedi, 85.000 koz in ovac ter nad pol milijona prešičev. Na 1000 prebivalcev pride tako v Sloveniji 53 konj, 450 goved, 75 koz in ovac ter 485 prašičev. Kar se tiče govedoreje stojimo torej še na boljšem kot Jugoslavija na sploh in nas v tem prekašajo le Danska, Norveška, Švedska in Finska, prešičerejo ima pa v Evropi le še Danska bolj razvito nego Slovenija. Slovenci smo torej naše kmetijstvo že sami obrnili v ono smer, ki je za naše kraje bolj prikladna, ker smo še pred vojno spoznali, da ne bomo mogli konkurirati s slavonskim, banatskim, sremskim in baškim poljedelstvom (žitorejo). Razumljivo je tedaj, da je živinoreja tvorila enega najvažnejših naših dohodkov. Krili smo vse domače potrebščine in še izvažali smo mnogo živine ter mesa, letno baje v vrednosti nad 17 milijonov kron.

Gozdarstvo bi bilo lahko tudi Slovencem najvažnejši vir dohodkov, saj smo že zgoraj omenili, da je pokrite skoro polovico naše zemlje z gozdovi, to je nad 800.000 ha, ki so vredni nad 800 milijonov kron. Naravni prirastek lesa znaša vsako leto kaka $2\frac{1}{2}$ milijona m^3 v približni vrednosti 25 mil. kron, računano seveda po predvojni ceni. Mnogo tega lesa smo izvažali, zlasti na Laško, ter dobivali zanj lepe milijone.

Poleg poljedelstva, živinoreje in gozdarstva nam je donášalo prav lepe dohodke tudi sadjarstvo, vinoreja, perutninarstvo, čebelarstvo in vrtnarstvo. Vse letne dohodke slovenskega naroda (zopet brez Primorske) so preračunali na 533 milijonov kron, od katerih je odpadlo na kmetijstvo celih 314 milijonov kron ali tri petine.

Iz vsega navedenega torej jasno spoznamo, da smo Jugoslovani s Slovenci vred izrazito agrarno ljudstvo. Ogromna večina našega troimenskega naroda spada h kmetškemu stanu, po svoji površini je naša država izrazito agrarna in skoro vsi naši dohodki izvirajo iz kmetijstva.

Bolj kakor kdaj poprej, se je pa med svetovno vojsko pokazalo, da ne leži glavna moč države in narodov v industriji, ampak v zdravem in trdnem kmetijstvu in v tem imamo iskati svojo bodočnost tudi Jugoslovani.

Tega se bo morala naša država in moške, ki bodo vodili to državo, jasno zavedati. Vsestransko pospeševanje kmetijstva bo naravnost dolžnost in poglavitna naloga naše nove jugoslovanske države.

Avstrija ni bila izrazita kmetijska država; zato se končno ne moremo tako čuditi, če je koristi kmetškega ljudstva tako zanemarjala in skrbela bolj za druge stvari in stánove, čeprav je s tem škodovala le sama sebi in pospešila tako svoj propad. Jugoslaviji pa je kmetijstvo za enkrat skoro edini, a zato tem mogočnejši vir njenega bogastva in kmetško ljudstvo steber vse države. Če bo stal naš kmet dobro, bo stala dobro vsa država, če bo propadal kmet, bo propadala vsa država, zato morajo biti za našo državo in za vso našo politiko najglavnejša ona vprašanja, ki se tičejo koristi našega kmetškega ljudstva. Agrarno vprašanje bo moralo biti v Jugoslaviji središče in os vseh drugih vprašanj; le tedaj bo Jugoslavija res obljubljeni dežela ne samo kmetu, ampak tudi vsem drugim stanovom. Stara pravda tedaj ne sme biti le geslo kmetškega ljudstva, ampak geslo vse države in delo vsega naroda mora biti v prvi vrsti nadaljevanje dela kmetskega kralja Matije Gubca.

VI.

Zemljo nazaj.

V prejšnjih dveh poglavjih smo videli, kako neizmerno bogata je naša država že po narodi v vseh ozirih in vendar je živeło doslej ljudstvo po vseh jugoslovanskih pokrajinah večidel zelo bedno življenje.

Zakaj? Odgovor ni težak. — Zato, ker so gospodarili s tem bogastvom do sedaj po večini le drugi. Naše ljudstvo je oralo in sejalo, žel je pa tujec, ki je lahkomišno užival in zapravljaj naš znoj po daljnih tujih mestih. On je bil gospodar ogromnega bogastva, ki ga hrani ali rodi jugoslovanska zemlja, naš kmetski človek je bil pa njegov hlapec in najemnik.

Le pogledjmo okrog po Sloveniji! Kaj niso gospodarji najlepših njiv in najgostejših gozdov še vedno razni baroni, grofje, veleposestniki, cerkve in samostani? Pa stopimo dalje preko Kolpe in Sotle na Hrvaško! Več kakor polovica hrvaške zemlje je v rokah veleposestnikov! In še dalje v

Srem, Bačko, Baranjo ter Banat! Vozimo se celo uro z vlakom in kamorkoli pogledamo, na desno in na levo, vse je last enega samega veleposestnika, navadno tužca, kmetje so pa le najemniki. Tako je tudi v Bosni, Dalmaciji in drugod. Celo v kmetški Srbiji ni mnogo bolje, le, da je tam ta veleposestnik država.

V čigav žep se je torej stekal doslej pretežni del onega ogromnega bogastva, o katerem smo govorili zgoraj? V ljudski? Ne, saj ljudstvo po večini ni bilo lastnik te zemlje, ono jo je le obdelovalo, lastnik je bil pa veleposestnik in on je vžival doslej koristi in sadove naše bogate zemlje.

Žal, da še nimamo zbranih zanesljivih številok o razdelitvi zemlje v današnji Jugoslaviji; a da naše zgorajšnje besede niso le gola bajka, naj kažejo naslednji primeri.

Vsa Hrvaška meri $4\frac{1}{4}$ milijona ha, a gospodar te zemlje po večini ni bil hrvaški kmet, ampak mažarski veleposestnik. Nikakor se torej ne moremo čuditi, da med hrvaškim ljudstvom ne vlada tako blagostanje, kot bi pri drugačni razdelitvi zemlje lahko vladalo, saj ima pretežna večina hrvaških kmetov manj nego 20 oralov zemlje. Razdelitev zemlje na Hrvaškem je namreč naslednja:

180.175	pos.	ima	kmetije,	ki	merijo	0	do	5	oralov
192.656	"	"	"	"	5	"	20	"	"
33.433	"	"	"	"	20	"	100	"	"
2.193	"	"	"	"	100	"	500	"	"
664	"	"	"	"	500	"	1000	"	"
1.464	"	"	"	"	1000	"	5000	"	"
59	"	"	"	"	5000	"	10000	"	"
13	"	"	"	"	nad	"	10000	"	"

Če računamo med male kmetije one, ki merijo manj nego 20 oralov, med srednje one, ki merijo 20 do 100 oralov in med veleposestva one, ki merijo več nego 100 oralov, tedaj bi bila slika taka-le: taka-le:

- 372.831 malih kmetov (ali 90 % samostoj. posest.)
ima v rokah 49'80 % vse hrv. zemlje,
33.430 srednjih kmetov (ali 8 % samost. posest.)
ima v rokah 27'40 % vse hrv. zemlje,
4.392 veleposestnikov (ali 2 % samost. posest.)
ima v rokah 27'80 % vse hrv. zemlje.

Če pa pogledamo le bajtarje in največje veleposestnike ter jih med seboj primerjamo, tedaj najdemo, da ima 180.000 bajtarjev v rokah 227.000 oralov zemlje, a 209 grofov, baronov in druge take gospode nad 600.000 oralov.

Iz Bosne in Hercegovine nimamo tako natančnih podatkov, a zelo velik del krščanskih kmetov (okrog 75.000) je tam še podložnih mohamedanskim veleposestnikom (agom), kakor je bilo pri nas pred letom 1848. in nad 60% kmetskega prebivalstva nima niti po 5 ha zemlje za svojo družino.

Naravnost vnebovpijoče so pa tozadevne številke iz onih delov bivše Ogrske, ki pripadajo sedaj Jugoslaviji, te so Bačka, Baranja in Banat. Tam ima v lasti:

1.200.000 kmetov . . . 2.663.000 oralov zemlje,
3.700 veleposestnikov 11.000.000 " "

Srbija sicer že davno več ne pozna veleposestnikov, a pri svoječasni agrarni reformi tudi Srbija

ni razdelila vse zemlje kmetom, temveč jo je obdržala skoro polovico država zase, zato ima tudi tam nad polovico (54 %) kmetijskega prebivalstva manj zemlje, kot je pa potrebno, to je po 1 ha na glavo.

Pa tudi v Sloveniji ni vse zlato, kar se sveti. Ranjka Avstrija v tem pogledu ni objavljala natančnejših števil, a po posestnih polah bi se dalo sklepati, da je skoro polovica prebivalstva sploh brez vsake zemlje, med posestniki pa odločno prevladujejo bajtarji ter mali kmetje. Razmeroma prav malo je srednjih kmetij. Mnogo več nego si na prvi pogled mislimo, je pa tudi pri nas še veleposestev. Ako bi se pri nas zemlja pravično razdelila in veleposestva omejila na pravo mero, recimo na največ 100 oralov, bi bilo na ta način tudi na Slovenskem prostih kakih pol milijona oralov zemlje, ki bi se lahko razdelili med najpotrebnejše bajtarje in kajžarje in one kmetijske ljudi, ki so sedaj brez zemlje, ali pa je imajo premalo.

Lep del slovenske zemlje imajo torej še vedno v rokah razni nemški graščaki, grofje, baroni in drugi veleposestniki, ki so se pred več stoletji vzgnezdili med nami. Ti so, kakor smo omenili, lastniki kakega pol milijona oralov naše zemlje, po večini gozdov, torej našega največjega bogastva. Zlasti Dolenjska in Notranjska sta močno oblagodarjeni s to gospodo, ki pobira le čiste dohodke naših njiv, travnikov in gozdov ter jih hodi zapravljati na tuje, naš mali kmet se pa ravno vsled pomanjkanja lastne zemlje hodi ubijati v ameriške in

westfalske rudnike ter v slavonske, bosanske in rumunske gozdove, da more preživeti sebe in svojo družinico.

Samostojnih posestnikov, to je malih in srednjih kmetov, je v Sloveniji dobrih 200.000. Od teh sta najmanjše dve tretjini bajtarjev in kajzarjev, ki se le deloma prežive od svojega „posestveca“, drugo si morajo pa prislužiti na dnini, s kako obrtjo, v tovarni ali pa na tujem.

Pomanjkanje lastne zemlje je bila torej glavna rak-rana našega poljedelskega naroda in od tod tudi žalostne gospodarske razmere, ki so trle do slej našega malega kmeta ter ga tirale z rodne grude. Zemlje je premalo, domača obrt je propadla, industrija je pa še prešibka, da bi zaposlila vse domače delavne moči, zato ni malemu kmetu preostajalo drugega, kot prijeti za potno palico in prodati svojo delavno moč kapitalistom v daljnih in tujih deželah. Samo v Ameriki si služi svoj vsakdanji kruh preko 100.000 naših ljudi.

In oni, ki so ostali doma? Že v enem prejšnjih poglavij smo povedali, kako se jim je godilo pod habsburškim žezlom. Če je celo naš srednji kmet zadnja leta pred vojno vedno glasneje in popolnoma upravičeno tožil o slabih časih, je veljalo to še v potrojeni meri za malega kmeta. Vkljub trdemu delu in slabemu življenju je lezel v vedno večje dolgove. Tako je počasi propadalo deblo našega naroda, navzlic vsem bogastvom naše zemlje.

Tega propadanja pa ni bilo opazati le v Sloveniji, ampak v vseh pokrajinah današnje Jugoslavije.

Hrvaškemu kmetu se je godilo še slabše, da ne omenimo kmeta-trpina v Bosni, Bački, Banatu, Dalmaciji in drugod. Temu se nikakor ne moremo čuditi, saj čim manj zemlje je odpadlo na kmeta, tem težje je preživljal sebe in svojo družino.

Kaj naj trpimo take neznosne razmere tudi v svobodni Jugoslaviji? Kaj naj tudi v bodoče še vedno gledamo, kako bo tujec molzel našo zemljo, nam kradel naše bogastvo ter ga lahkomišlno zapravljaj po lahkoživih tujih mestih, medtem, ko bi naše ljudstvo stradalo na lastni grudi, v lastni državi, obdarovani z vsem bogastvom?

Ljudstvo samo je bilo nekoč gospodar vse te *lepe naše zemlje, kakor smo slišali že v prvem poglavju in šele pozneje, ko so podjarmili naše ljudstvo tujci, so nam poleg svobode vzeli tudi našo zemljo ter izpremenili nekdanjega gospodarja v hlapca, v tlačana. Od stoletja do stoletja se je zavedal naš narod te krivice; od stoletja do stoletja se je boril za svobodo te svoje zemlje, za svojo staro pravdo in kakor smo slišali, pogosto tudi z orožjem v roki. a moč tujih roparjev je bila vedno močnejša nego ona našega izžemanega naroda.*

Sedaj pa je strta za vedno moč oblastnega tujca in je napočil oni veliki dan našega osvobojenja. Prišla je ura, da si vzamemo, kar je bilo od nekdanj po vseh božjih in človeških pravicah naše, da si končno izbojujemo našo staro pravdo. In prvi klic, ki naj v zadnjem dejanju tega našega boja zaori do neba, je: **z e m l j o n a z a j!**

Ko so nas pred stoletji zaslužnili, so vedeli, da nas zadenejo v srce šele s tem, da nam zaplenijo našo zemljo in res je bil to pravi in končni vzrok vsega trpljenja in vse bede, ki jo je moral stoletja trpeti Jugoslovan. Če hočemo tedaj v svoji novi državi naše ljudstvo res osvoboditi, moramo iti prav h korenini našega dosedanjega suženjstva ter mu — vrniti najpreje zemljo, ali z drugimi besedami, naša nova država mora izvesti najpreje agrarno reformo. Ta tvori jedro vseh drugih vprašanj, saj bo šele z izvedbo agrarne reforme postalo naše ljudstvo res svobodno ter deležno onega neizmerne bogastva, ki je zakopano v tej grudi. Svoboda, ki bi ne temeljila v prvi vrsti na osvoboditvi zemlje, bi bila le puhla in prazna beseda, brez najmanjše vrednosti za naše ljudstvo.

Neizprosna zahteva po vrnitvi zemlje ni le naša človeška, ampak tudi naša naravna pravica. Zemlja nam je bila prvič ukradena, zato jo zahtevamo nazaj, a drugič je pa ta zemlja prepojena tudi s stoletnim znojem našega naroda. Kdo jo je stoletja obdeloval? Mi, naši očetje in naši pradedje; tuja gospoda je pa le uživala sadove naših žuljev. Popolnoma naravno je tedaj, če neomajno zahtevamo, da bodi zemlja samo onega, ki jo sam obdeluje, to je kmetova. Razdelitev vseh ogromnih velenosestev v Jugoslaviji med kmetsko prebivalstvo je tedaj prva naša zahteva in zato tudi najpoglavitejša točka bodoče velikopotezne agrarne reforme, ki jo mora Jugoslavija rešiti čim preje.

Kako naj se pa ta razdelitev izvede? Ali se naj vsa zemlja enostavno razlasti in vnovič pravičneje razdeli? To bi bilo popolnoma nepotrebno, ker bi le še silno povečalo težave in zmede, ki so vedno združene z izvajanjem takih dalekosežnih preosnov. Vsak gospodar naj še dalje ostane lastnik svoje zemlje, od v z a m e naj se mu pa vse ono, kar ima preveč. Če vse pravično prevdarimo, tedaj menimo, da je vsa zemlja, kar je ima kdo nad 100 oralov — preveč, zato naj se ta razlasti v prid onim, ki je imajo premalo. Na ta način bomo dobili kar smo že omenili, samo v Sloveniji kakih pol milijona oralov, vsej Jugoslaviji pa več milijonov oralov, ki bi se razdelili med one kmetijske delavce, ki jo nimajo nič, ali pa med one bajtarje, ki je imajo premalo.

Kdo pa je ima premalo? Preračunalo se je, da rabi vsaka kmetijska oseba najmanj en hektar dobre plodne zemlje za življenje, ena kmetijska družina pa najmanj 5 ha. Ker pa zemlja ni povsod enaka, seveda ni mogoče vzeti povsod enakega merila, a vendar bi se lahko reklo, da rabi pri nas vsaka kmetijska družina vsaj 6 oralov polja, 5 oralov travnikov in 4 orale gozda. Kdor nima toliko, ima premalo in temu bi bilo torej treba dodati. Kjer zemlje ni za vse dovolj, bi se jih nekaj preselilo tja, kjer je je v izobilju, saj so v Jugoslaviji cele pokrajine, ki so zelo rodovitne, a še prav redko naseljene. Kakor smo že omenili, je v Jugoslaviji približno 10 milijonov kmetijskega prebivalstva, to je kaka 2 milijona družin. Računaje po 5 ha na družino, bi te potrebovale

približno 10 milijonov ha, vse plodne zemlje je pa nekako 19 milijonov ha. Torej za vse več kot dovolj, toliko, da se ne bi le z lahkoto zadovoljilo vseh bajtarjev in malih kmetov sploh, ampak tudi premnogo kmetijskih poslov, ki bi z izvedbo agrarne reforme prišli ob zaslužek zlasti po sedanjih veleposestvih. Enako bi lahko dobili košček lastne zemlje tudi tovarniški delavci, invalidi in drugi.

Važno je tudi vprašanje ali naj se ta zemlja od veleposestnikov odkupi ali ne. Kdor je pazno prebral naša zgorajšnja izvajanja, se je moral uveriti, da se mi za odkup ne moremo navduševati, saj pravica se v Jugoslaviji ne bo smela — kupovati. Smo torej zato, da dosedanji lastniki načeloma ne dobe nobene odškodnine, pusti naj se jim le, recimo, kakih 100 hektarjev nezadolženega in z vsem preskrbljenega posestva. Smo pa dalje zato, da bi novi posestniki plačevali nekaj let primerno odškodnino za novodobljeno zemljo, a ta odškodnina naj bi šla zopet v skupno korist — to je v državne blagajne, saj bodo državne potrebe v bližnji bodočnosti ogromne. Pomislimo le na vojne dolgove, razrušeno Srbijo, zidanje prepotrebni novih železnic, trgovskega broštovja, ureditev valute itd., itd.

Nikakor pa ne stojimo na stališču, da se mora prav vsa razlaščena zemlja razdeliti med kmetijsko prebivalstvo. Zemlja je eno izmed najvažnejših proizvodjalnih sredstev, saj proizvaja najpotrebnejše, to je živež in naš končni cilj je, da postanejo vsa proizvodjalna sredstva enkrat last vse družbe, to je — vsa proizvodjalna sredstva se morajo

socializirati. Od proizvajalnih sredstev naj nimajo dobička le posamezniki, ampak vsi, ki delajo na en ali drug način v korist družbe.

Nekaj razlašene zemlje naj tedaj že sedaj ostane v skupni lasti vseh. V to svrhu so zlasti primerna taka zemljedelska zemljišča, ki se v večobratu bolje, lažje in plodnosneje upravljajo, nego razdeljena v male koščke med posamezne posestnike. To so zlasti gozdovi ter velika fidejkomisna in cerkvena posestva. Med kmete naj se razdeli le toliko gozdov, kolikor jih v svojem gospodarstvu neobhodno potrebujejo, ostali naj ostanejo neparcelirani v lasti in upravi vse družbe. Na vsak način je pa treba parcelirati in razdeliti take kulture, ki se v malem obratu obdelujejo lažje, bolje in plodnosneje, n. pr. vinograde.

Uprava te podružabljene zemlje (gozdov, fidejkomisov i. dr.) naj bi se izročila posebnim upravnim svetom. Ti bi bili sestavljeni iz zastopnikov državne oblasti, kmetov s temeljito teoretično in praktično izobrazbo, zastopnikov delavcev in uradnikov dotičnih zemljišč ter končno iz zastopnikov onih slojev, ki te pridelke rabijo in kupujejo, najbolje iz zastopnikov konzumnih društev. Taki upravni sveti bi vodili vse gospodarstvo na tej podružabljeni zemlji ter predlagali oskrbnike, ki jih državna oblast potem imenuje na različnih socializiranih zemljiščih. Nadzoroval bi te upravne svete deželni gospodarski svet, ki bi bil osnovan pri kmetijskem oddelku vsake deželne vlade.

Tudi glede ostale zemlje, ki bi se razdelila med kmetško prebivalstvo, stoje nekateri na stališču, da je nikakor ne kaže izročiti v popolno last malim kmetom, ampak le v d e d n i n a j e m, do katerega bi izgubili pravico le tedaj, če bi je ne hoteli obdelovati, ali pa, če bi preslabo gospodarili z njo. Višina najemščine, ki bi nadomestila odkupnino, bi seveda ne smela biti previsoka in bi se določevala po krajevnih razmerah vsakih deset let posebej. Denar naj bi se stekal sorazmerno v okrajno, deželno in državno blagajno v svrhu povzdige kmetijstva in kritja drugih upravnih stroškov. Tak način agrarne reforme bi še najbolje odgovarjal socialističnim načelom.

Malih in srednjih kmetij socializem torej nikakor noče in ne namerava razlastiti, kakor zlobno trdijo to njegovi nasprotniki. Socializem stremi le za združabiljenjem (socializiranjem) one lastnine, ki povzroča izkoriščanje. Mali in srednji kmet pa s svojo lastnino ne izkoriščata nobenega, ampak preživljata s trdim delom le sebe in svojo družino. Izkoriščevalec je pa veleposestnik, ki svoje zemlje ne obdeluje sam, ampak jo obdelujejo zanj drugi, dočim on le mirno vleče dobiček tujega dela.

Brez dvoma je pa v neizmerno korist vse človeške družbe, da dobi polagoma odločilen vpliv na vsa proizvodjanja, pa naj bo to kmetško ali industrijsko. Vsej družbi je torej ležeče na tem, da se proizvaja kolikor mogoče velike in da so potom tega tudi cene vseh življenjskih potrebščin kolikor mogoče nizke. Kmet ne bo imel prav nobene izgube.

če bo prodajal svoje pridelke nekoliko ceneje, saj bi pa potem zato kupoval tudi druge svoje potrebščine (obleko, obutev, orodje itd.) po primerno nizki ceni. Od današnje druginje nikakor nimata dobička srednji in mali kmet, ampak le veletržci, prekupci, špekulanti, verižniki, veleposestniki in industrijalci. Kmet in delavec sta enaka molzna krava tem kapitalistom, zato bo le v korist obeh, če dobi vsa družba primeren vpliv na vse proizvodjanje, torej tudi na poljedelsko pridelovanje.

Da se to čim najbolj dvigne, bo treba pri malih in srednjih kmetijah marsikaterih večjih izprememb. Predvsem bo treba izvesti zlaganje zemljišč, ali takozvano k a m a s a c i j o. Kmetska zemlja je na mnogih krajih silno razmetana. Vsak kmet ima celo vrsto malih parcel na vseh mogočih vetrovih. To naj preneha. Kmet naj svoje številne, med tujo zemljo pomešane parcele tako zamenja, da bo imel skupaj ležeče in zaokroženo zemljišče. Izkušnje na tem polju so pokazale, da je na ta način delo mnogo olajšano in da donša vsled boljšega obdelovanja več nego sicer.

Bodoča velikopotezna agrarna reforma bo morala dalje nanovo urediti tudi uporabne in upravne pravice na občinskem in soseskinem svetu, kolkor še ni razdeljenega. Enako bo treba nanovo pregledati stare pravice do gozdne uporabe in paše, ki jih imajo kmetje še ponekod v bivših graščinskih gozdovih, saj se je na tozadevne zapisane pravice bivših podložnikov pri svoječasnih zemljiški odvezi leta 1849. kar pozabilo v korist fevdalcev in vele-

posestnikov. Kmetje so morali tedanjo zemljiško ožvezo, kakor smo že povedali, drago in pošteno plačati, na dolžnosti gospode, ki jih je imela do tedaj do svojih podložnikov in tlačanov, se pa ni spomnil nihče več in ti so se kar lepo izmuznili. Treba bo dalje varovati in poživiti tudi planine, ki so za živinorejca življenjskega pomena in ki so se izpremenile zadnja desetletja ponekod v bahato zaraščena lovišča velike gospode, kjer redi ta jelene, srne in drugo divjačino. Pravico do lova naj sploh ima izključno le občina.

S tem pa agrarna reforma nikakor še ni končana, ampak so to šele njeni prvi koraki. K agrarni reformi spadajo namreč tudi obsežni zakonodajni in upravni ukrepi, da se čim najbolj dvigne plodnost naše rodovitne zemlje. Kakor smo omenili že zgoraj, se je pridelalo pri nas doslej na 1 hektar približno 12 q pšenice, medtem ko so je pridelali na isti površini na Francoskem 17 q, na Nemškem 20.7 q, na Češkem 17.7 q in na Danskem celo 30 q. Po predvojnih cenah je dobil torej naš kmet z 1 ha pšeničnega polja okrog 240 K, francoski kmet 340 K, nemški 414 K, danski pa celih 600 K. Kaka razlika! Podobno je tudi pri senu. Pri nas na Slovenskem dá 1 ha povprečno 60 q sena, v Švici pa pri dobrem gnojenju 110 meterskih centov. Tako dobi naš kmet za seno, ki ga pridelal na 1 ha, ako ga računamo po predvojnih cenah po 4 K za 1 q — približno 240 K, kmet v Švici pa 440 K.

Iz teh številk razvidimo, kako daleč zadaj je še naše kmetijstvo vsled slabega obdelovanja zemlje v

primeri z drugimi, naprednejšimi državami in koliko sto in sto milijonov dohodkov izgubimo na ta način vsako leto. Več kot jasno je tedaj, da bo morala država z vsemi sredstvi pospeševati plodonosnejše obdelovanje zemlje, saj bi nam ona po mnenju vseh strokovnjakov prav lahko rodila vsaj še enkrat več nego doslej. Umno poljedelstvo se bo moralo uvesti naravnost zakonodajnim potom, saj je to zadeva, ki se neposredno tiče vsega naroda, oziroma celokupne države in tudi zgodovina nam jasno kaže, da se plodonosnost zemlje le prepočasi dviga, če ne poseže vmes država. Vojna nam je v tem oziru močno ugladila pot, ker je pokazala, da se država more in tudi mora vtikati v take zadeve na korist celokupnega ljudstva, koristi vsega naroda pa zahtevajo, da se izvabi iz zemlje vse darove, ki so v njej skriti. Izračunali so, da bi samo slovenska zemlja z umnejšim kmetijstvom donala letno 80 milijonov kron več nego donaja sedaj.

Kako bi se pa to doseglo? Prvič s poukora! Kakor zahteva vsaka obrt od leta do leta večje strokovne izobrazbe, tako tudi kmet v bodoče brez te nikakor ne bo mogel več izhajati in le žal, da prihaja do tega spoznanja sam mnogo prepočasi. Mi neobhodno potrebujemo dobrih kmetijskih šol, kjer bodo dobivali mladi kmetijski sinovi dobro strokovno izobrazbo v najplodonosnejšem obdelovanju zemlje, primernim za dotične kraje. Dolžnost države je pa, da omogoča obiskovanje teh šol vsaj vsem bodočim gospodarjem s primerno množino popolnoma brezplačnih mest, ki bodo združena tudi z

vso oskrbo. S kmetijskimi šolami bi seveda morale biti spojene tudi velike, vzorne državne kmetije, kjer bi se učenci praktično vadili v najumnejšem in najmodernejšem obdelovanju zemlje.

V najožji zvezi s kmetijskimi šolami so tudi gospodinske šole. Vsaka kmetska hči bi se morala dobro izobraziti v vseh nalogah, dolžnostih in opravkih, ki jo bodo zadele kot bodočo gospodinjo, tako v kuhanju, šivanju, vrtnarstvu, mlekarstvu, živinoreji, perutninarstvu, postrežbi bolnikov itd. Tudi tu velja ono, kar smo omenili že zgoraj, da bi namreč morala država revnim kmetskim hčerkam na svoje stroške oskrbeti vso potrebno gospodinsko izobrazbo, saj bi bilo to le državi sami na korist.

Avstrija je zlasti naše kraje v tem oziru naravnost ziočinsko zanemarjala. Na vsem Kranjskem smo imeli n. pr. eno samo kmetijsko šolo, to je na Ormu pri Novem mestu, a še ta je bila namenjena v prvi vrsti kmetskim sinovom iz vinorednih krajev. Vsled precejšnjih stroškov so se je mogli tudi posluževati le bogatejši sinovi. Umevno je zato, da ima danes le prav neznamenit odstotek naših gospodarjev kmetijsko strokovno izobrazbo. Podobno je bilo z gospodinskimi šolami. Koliko naših gospodinj pa je, ki bi imele dobro, njim primerno gospodinsko šolo? Ne moremo se tedaj čuditi, če je kmetijstvo tako silno napredovalo po vseh državah okrog in okrog nas, le mi nismo prišli nikamor naprej. Dobra strokovna izobrazba kmetskih gospodarjev in gospodinj je torej naravnost dolžnost in naloga naše nove države. Ona tvori zato prav bistven del bodoče

agrarne reforme v Jugoslaviji. Čim boljše in naprednejše bo obdelovanje naše zemlje, tem plodovitejša bo in tem večje bo splošno blagostanje v državi.

S kmetijsko strokovno šolo pa država še ni izpolnila vseh svojih dolžnosti do kmeta, ampak mu mora stati stalno ob strani s svetom in dejanjem. V ta namen bi se moral osnovati pri vsaki politični oblasti (okrajnem glavarstvu) poseben oddelek za kmetijstvo. Tega bi moral voditi kmetijsko izobražen strokovnjak (agronom), ki bi preiskoval in ugotavljal vse lastnosti zemlje svojega okoliša, skrbel za izbrana semena, gnojila ter način obdelovanja. Poleg tega bi ti agronomi podučevali kmetovalca potom časopisja, knjižnic, predavanj in tečajev o vseh panogah modernega kmetijstva. Ta agronom bi v Jugoslaviji seveda ne sme biti nadut in zadirljiv uradnik, kakoršne smo srečavali v avstrijskih uradih, ampak kmetov pomočnik, svetovalec in prijatelj.

Na ta način bi se plodonosnost zemlje in kmetijstva sploh pri nas čez noč neizmerno dvignila. S tem bi bila pa opravljena šele ena plat in sedaj pride druga, namreč ta, da spravi kmet svoje pridelke tudi čim najdražje v denar. Doslej so pokupovali razne pridelke po deželi različni domači in tuji prekupci, ki so jih z lažmi in sleparjenjem vlekli iz kmetov po smešno nizkih cenah. Ti so jih z dobrim dobičkom prodajali velikemu trgovcu v mestu, ta pa zopet s še večjimi dobički prebivalstvu (konsumentom), pogosto tudi neprevidnemu kmetu samemu nazaj, n. pr. seme. Cen ni narekoval kmet,

ampak ta veliki trgovec v mestu, in sicer obema, kmetu in prebivalstvu, ki rabi te pridelke, ali kakor ga zovemo — konsumentu.

Kaj bi se tega res ne dalo urediti drugače? Mislimo da, in še prav z lahkoto, saj sta se po drugih naprednejših državah že davno sporazumela konsument in kmetovalec ter prodajata naravnost eden drugemu, brez posredovanja prekupca in trgovca, ki ne delata nič, spravita pa vseeno v žep ves dobiček. Le tako bo tudi pri nas kmet svoje pridelke mnogo dražje prodajal, konsument pa mnogo ceneje kupoval.

To bi se dalo najlepše urediti potom zadrug, ki tvorijo danes v vsaki napredni državi najsilnejšo oporo kmetijstva. Vsak kmetovalec bi moral biti član zadruga, ki naj bi se osnovala v vsaki občini s sodelovanjem in čim največjo podporo države. Država bi vršila nad njimi le nadzorstvo, voditi bi jo morali pa kmetje sami s pomočjo v združništvu dobro izobraženega in izvežbanega nastavljenca (tajnika).

V zadrugi bi dobival kmet vse svoje potrebščine in zadruga bi mu prodajala vse njegove pridelke. Dobiček, ki bi ga pri tem naredila zadruga, bi prišel zopet v korist njenim članom samim, to je združnikom.

Delokrog zadruga bi bil lahko zelo obširen. Kakor smo že omenili, bi zadruga preskrbovale kmeta prav v vsem, da bi se tako popolnoma osvobodil dobičkaželjnega trgovca. V prvi vrsti bi mu preskrbela umetna gnojila, semena, plemensko ži-

vino, kmetško orodje itd. Z zadrugami bi bile dalje združene tudi kmetške hranilnice, ki bi dajale članom v slučaju potrebe cenen kredit. Oskrbovale bi zadrugne kmetijske stroje, vodile vzorne drevesnice, nanje bi bila naslonjena moderna mlekarna, saj bo mlekarstvo tvorilo v bodoče prevažno postavko v naših dohodkih in z našimi mlekarskimi izdelki bomo lahko dobro tržili po vsej južni Evropi.

Ker se naš mestni človek, delavec in uradnik, potom konsumnih društev tudi vedno bolj osamosvaja od trgovca, bi stale te kmetške zadruge seveda v najožji zvezi s konsumnimi društvi ter naravnost njim prodajale vse poljske pridelke in drugo. Z eno besedo: zadruge bi opravljale z državno pomočjo vse posle, ki jih opravljajo sedaj v svojo korist razni prekupci, agenti, trgovci in drugi. Od tega bi imela neizmerno korist kmet kot proizvajalec (producent) in mestni človek kot porabljivalec (konsument). Ugonobljeni bi bili pa seveda dosedanji krvosesi vsega ljudstva, namreč posredovalci med konsumentom in producentom, to so prekupci, trgovci, špekulanti, navijalci cen in drugi taki nebodijlitreba.

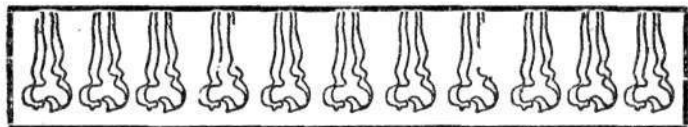
Vsa tu opisana agrarna reforma, zlasti pa strokovni kmetijski pouk in vsa ostala državna skrb za kmeta bo pa v bodoče neobhodno potrebna še iz drugih vzrokov. Premisliti bo treba namreč hmalu, če se bo slovenskemu kmetu vpričo prevelike hrvatske, banatske in druge konkurence n. pr. sploh še izpilačevalo sejanje žita. Prvo načelo umnega kmetijstva je namreč to, da kmet ne seje onega, kar

najbolj potrebuje, ampak ono, kar mu donaja največ dobička. Da bodejo Hrvatska, Banat, Bačka in druge jugoslovanske pokrajine lahko pridelovale mnogo več žita in z mnogo manjšimi stroški kot pa Slovenija ter ga bodo zato lahko tudi prodajale mnogo boljši kup, je več kot jasno. Slovenski kmet se bo moral, hočeš nočeš, sprijazniti z novimi razmerami ter seveda urediti vse svoje kmetovanje temu primerno. Premisliti bo treba, za kaj so naši kraji najprimernejši in kaj se bo prodajalo najdražje. Poljedelstvu, zlasti žitoreji, se na Slovenskem prav gotovo ne obeta posebna dobičkanosnost, pač pa bodo naši kraji zelo primerni za plemensko živinorejo, mlekarstvo, težko prešičerejo, sadjarstvo in drugo. Žito bo treba polagoma opustiti ter zasaditi njive s sladkorno peso, hmeljem in podobnimi dobičkanostnejšimi rastlinami, to se pravi, treba bo uvesti industrijsko poljedelstvo. V te nove razmere se bo pa kmet brez smotrenega pouka ter skrbnega državnega vodstva in podpore le težko vživel.

To so na kratko najglavnejša in za celo državo prevažna vprašanja, ki jih bo morala upoštevati naša bodoča agrarna reforma. Kakor vidimo iz povedanega, beseda „agrarna reforma“ nikakor ni tako enostaven pojem, zato bo njena rešitev zahtevala celih in predvsem sposobnih ter uvidevanih mož. Popolnoma smo si menda sedaj na jasnem, da je agrarna reforma življenjsko vprašanje in življenjskega pomena za naše ljudstvo in za vso našo novo državo. Od njene rešitve je odvisna vsa naša bodočnost.

Ogromno bogastvo, ki je zagrebano v naši zemlji, bomo morali šele izkopati. Kakor smo videli, leži največ tega bogastva v kmetiistvu, zato je kmetско vprašanje pri nas prvo in najglavnejše. Staro pravdo, za katero smo se pod avstrijskim orlom zaman borili toliko stoletij, bo brezpogojno morala rešiti naša nova država. Njeno končno izbojevanje pa nastopamo s klicem „zemljo nazaj!“.

VII.

Kdo bo vladal.

Že v prejšnjem poglavju smo mimogrede omenili, da bo rešitev naše agrarne reforme zahtevala celih, sposobnih in uvidevnih mož.

Zakaj se nam je pa godilo v bivši Avstriji tako slabo, in zakaj je ta država končno sama propadla? Kdor je pazno sledil našim prejšnjim tozadevnim izvajanjem, temu odgovor ne bo pretežak: zato, ker niso vodili te države pravi možje. Kdo pa je vodil Avstrijo? Gospoda, ki se je vrtela blizu cesarskega dvora, to so visoki plemenitaši, generali, denarni mogotci in višji cerkveni dostojanstveniki, da, pogosto celo njihove ljubice. Bili so to ljudje, ki niso prav nič poznali ljudstva in njegovih potreb, ki niso imeli vse življenje nobenih stikov z njim, saj so se porajali le v zlatih zibelkah, prisedali vse življenje le k polno obloženim mizam ter gledali svet z okna svojih palač. Ni čudno tedaj, če ti možje niso imeli prav nobenega zmisla, nobenega očesa in nobenega

srca za one potrebe in za ono delo, ki bi bilo v korist ljudstva in s tem seveda tudi v korist — države.

Kaj pa je danes država? Je li morda država, kakor nekoč, še vedno le vladar, ministri, visoko uradništvo, ali pa vojaški dostojanstveniki? Ne! Ti časi so bili in se ne povrnejo nikdar več. Podrla jih je francoska revolucija pred dobrimi sto leti, zato so one države, ki se v te izpremenjene čase ne morejo vživeti, obsojene v propadanje in celo v pogin. To nam dobro dokazuje bivša avstro-ogrska monarhija. Država, kakor si jo danes predstavljamo in razlagamo, ni nič drugega, nego skupina, množica ljudi (en ali več narodov), ki prebivajo na gotovem in omejenem ozemlju ter so zedinjeni pod eno oblastjo. Države ne tvori torej ena oseba, en stan, ampak celokupno ljudstvo in vsak državljan je del države, mi celo pravimo: enakovreden in enakopraven del države.

Država je torej skupina ljudi, ki so zedinjeni pod eno oblastjo in ki priznavajo eno oblast. Kaj pa je to oblast? Kakor zapoveduje vsem udom posameznega človeka njegova volja, tako tudi država ni nič drugega nego veliko telo, kojega udje so posamezni stanovi in kateremu zapoveduje skupna volja vseh. To nekako bi bila oblast. Včasih so rekli, da je oblast dar, dan od Boga vladarju, da torej izhaja vsa oblast od Boga na vladarja, in da zato vladar za izvrševanje te svoje oblasti ni odgovoren nikomur, razun Bogu. Ta razlaga besede „oblast“ je bila seveda zelo po godu vsem posvetnim mogočnikom

tedanjih časov, ker so na ta način lahko brezskrbno in po lastni volji izrabljali podložno ljudstvo.

Ljudstvo je res dolga stoletja prenašalo tako razlago in tako izvrševanje oblasti. Ker mu je pa polagoma postalo to zlorabljanje le preneznosno, se je uprlo ter uprizorilo veliko francosko revolucijo, ki je popolnoma izpremenila mišljenje vsega človeštva. Od tedaj tudi pravimo, da izhaja vsa oblast izključno le od ljudi, od ljudstva samega. Oblast izvrševati sme le oni, ki ga določi v to ljudstvo samo. Ker namreč nobena država brez reda živeti ne more in je pravi red v korist ljudstva samega, je ono pooblastilo posamezne osebe, da skrbe za red, to se pravi, da vladajo. Vladati ima torej pravico le oni, ki je v to pooblaščen od ljudstva samega in seveda le toliko časa, dokler je ljudstvo z njim zadovoljno. Vrhovno nadzorstvo in nadoblast pa pristoji vedno izključno le ljudstvu samemu, ono samo si more dajati postave in nihče nima pravice vsiljevati mu jih.

Kako je bilo v tem oziru doslej, smo videli. Oprt na oboroženo moč (žandarje in vojaštvo) je cesar z ministri, plemstvom in duhovščino, kapitalisti in visokimi uradniki vladal tako, kakor je bilo to njemu v prid in korist, na preprosto ljudstvo se ni oziral nihče in ono tudi ni imelo nikjer nobene besede. Z drugimi besedami povedano: v Avstriji se je vladalo nedemokratsko, to je brez ljudstva in pogosto tudi proti ljudstvu, ali z drugimi besedami — absolutistično.

Saj smo dobili v Avstriji šele pred dobrim pol stoletjem parlament. In še ta, kakšen je bil? Kopicca veleposestnikov, plemičev, duhovščine in kapitalistov je bila, ki so delali postave, izvrševalo je pa te postave uradništvo, na katero ljudstvo ni imelo prav nobenega vpliva. Šele v zadnjih letih smo si po dolgotrajnih in hudih bojih izbojevali splošno in enako volivno pravico, a kaj nam je ta pomagala. Če je bil pa po njej izvoljeni parlament tudi brez večje moči. Vsako postavo, ki jo je sklenil parlament, je morala preje potrditi še takozvana „gosposka zbornica“, to je bil nekak drugi državni zbor, sestavljen iz samih nadvojvod, visokih plemenitašev, škofov in druge take gospode. Če je bila tudi gosposka zbornica zadovoljna s postavo, se je končno predložila še cesarju, ki jo je podpisal ali na zavrgel, kakor se mu je zdelo. Tako se je torej vladalo v Avstriji, toliko je imelo ljudstvo govoriti pri osrednji vladi na Dunaju in tega vendar ne more noben človek imenovati — demokratizem.

Malo boljše je bilo v posameznih deželah. Na čelu deželne uprave je stal deželni zbor z deželnim odborom. Sestava deželnega zbora je bila popolnoma nedemokratična. Kranjski deželni zbor je bil n. pr. sestavljen iz ljubljanskega knezškofa, desetih zastopnikov veleposestva, desetih poslancev mest in trgov, dveh iz trgovske in obrtne zbornice, šestnajst iz kmetskih občin ter enajst poslancev iz splošne volivne skupine. Že to razdeljevanje samo po sebi je nedemokratično in le prepereel ostanek iz nekdanjih časov, ko je še imela le visoka

cerkvena in posvetna gospoda prvo in edino besedo v deželi. Več kot krivično je pa, da so imeli veleposestniki še vedno svoje posebno in celo tako močno zastopstvo v deželnem zboru. Na Kranjskem je namreč odpadel na vsakih pet veleposestnikov po en poslanec, medtem ko je ostalo n. pr. na tisoče delavstva sploh brez vsakega lastnega zastopstva. Umevno je tedaj, da niso bili taki zastareli deželni zbori zadnja leta pred vojno za nobeno rabo več in so se tudi pokazali popolnoma nezmožne za vsako resno delo. Poleg deželnih zborov je gospodovala v vsaki deželi še takozvana deželna vlada, ki ni bila odgovorna nikomur razun dunajskim ministrom. Tako hvalisana „deželna samouprava“ je bila torej v Avstriji le polovična in navidezna, od katere je imelo ljudstvo bore malo.

Močno so pa hvalili občinsko samoupravo v Avstriji. Kakšna je pa bila ta? Občinski odbori so se volili v treh razredih. Gospoda in najbogatejši, potem bogati in v tretjem razredu končno ostali davkoplačevalci. Vsak razred je volil enako število občinskih odbornikov, čeprav je bilo n. pr. v prvem razredu volilcev 30, v drugem 100, v tretjem pa 500. Trideset izbranih je imelo torej enako zastopstvo, kakor 500 malih kmetov; reveži, zlasti posli, poljski delavci i. dr. pa sploh niso imeli volivne pravice, čeprav tudi njim ne more biti vseeno, kakšno je občinsko gospodarstvo.

Kakor vidimo iz povedanega, je bilo ljudstvo do malega popolnoma odrinjeno od soodločevanja še

celo v onih zastopstvih, ki so hotela biti demokratična.

Popolnoma brez vsakega vpliva je bilo pa na najvažnejšo javno zadevo, to je na upravo. V državnem zboru in deželnih zborih, kjer delajo postave, je imelo ljudstvo vsaj navidezno nekaj besede, a na javno upravo, to je na različne urade, ki te postave izvršujejo, pa ljudstvo ni imelo nobenega vpliva, čeprav je uprava v gotovih ozirih za ljudstvo še mnogo važnejša, nego zakonodaja. Ne smemo in ne moremo se tedaj čuditi, da naše ljudstvo v uradniku ni gledalo svojega pomočnika, kar bi moral, po zdravi pameti sodeč, biti; ampak nekakega biriča in sovražnika, ki ga zatira in preganja. Uradništvo ni bilo odvisno od ljudstva, ki ga je plačevalo, ampak od svojih predstojnikov, zato je vsak uradnik le gledal, da se je prikupil svojemu predstojniku, za ljudske koristi mu je bilo malo mar, saj je bilo zlasti nižje uradništvo plačano tako slabo, da je moral biti edini uradnikov cilj, po predstojnikovi milosti priplezati čimprej do kakih višjih stopenj, da je sploh mogel živeti.

Tako upravo imenujemo birokratično in ta se je doslej poleg militarizma še povsod pokazala kot najmočnejšo oporo absolutistične vlade, v kateri hoče nekaj mogotcev držati na vajetih vse ljudstvo. Za pospeševanje splošnih koristi pa seveda nima nobenega smisla. Ima poleg tega še to slabo stran, da je zelo draga.

Če pomislimo vse to, tedaj vidimo, da Avstrija niti od daleč ni bila demokratična država, kakršno hoče dandanes ljudstvo povsod. V Avstriji ni vladalo ljudstvo, ampak le visoka posvetna in cerkvena gospoda s pomočjo militarizma in birokratizma. V zakonodaji so sicer dovolili ljudstvu nekaj navideznega soodločevanja, v upravi pa še tega ne. Ljudstvo je hodilo k vojakom in plačevalo davke, gospodarili so pa drugi. Kako so gospodarili — to smo videli v prejšnjih poglavjih in kam je tako nedemokratično vladanje državo pripeljalo, smo tudi videli: — v propad.

Ali naj se zgodi z Jugoslavijo isto? Ne, naša nova država ne sme tako žalostno poginiti, saj bi pri tem trpelo ljudstvo samo. Država, kakor smo že zgoraj povedali, ni kralj, niso ministri in ne uradniki; država je ljudstvo samo in usoda ljudstva je najtesneje spojena z usodo države. Tega smo se doslej še vse premalo zavedali, zato je tudi med narodom toliko one nesrečne brezbržnosti za državo, ki je in bo edina vzrok, če naša nova država ne bo taka, kakršna bi lahko bila in kakršna bi morala biti. Treba je zato, da se v nas vseh zbudi zavest dolžnosti, ki jih imamo v lastno korist do naše nove države ter da pravočasno povzdignemo svojo besedo ter jasno izpovemo zahteve, ki jih imamo v naši novi državi z ozirom na njeno notranjo ureditev.

Kakšna naj bo torej notranja ureditev Jugoslavije. Že iz dosedaj povedanega jasno sledi, da mi najodločneje zahtevamo demokratično državo, v ka-

teri ima ljudstvo vso moč, v kateri se bo ljudstvo res samo upravljalo in si samo volilo svoje postave. Vsa oblast mora izhajati le iz ljudstva samega. Ljudstvo mora imeti v svojih rokah vso zakonodajo in vso upravo, od najnižje, do najvišje stopnje.

Katere pa so razne upravne in zakonodajne stopnje?

Prva je občina. Ona je tista velika družina, v kateri se uravnavajo najpreprostejši in najenostavnejši medsebojni odnošaji prebivalcev enega okoliša, ki ga človek razgleda raz domači zvonik. Njene najglavnejše naloge so: uprava občinskega imetja; skrb za varnost oseb in zasebne lastnine; vzdrževanje občinskih cest, mostov, tržno nadzorstvo, s posebnim ozirom na ceno in mero; zdravstveno nadzorstvo; нравstveno nadzorstvo; skrb za občinske reveže in razne dobrodelnne zavode (bolnice, ubožnice, hiralnice, sirotišnice itd.) stavbeno in požarno nadzorstvo; skrb za nižje šolstvo itd. Ni potreba vnovič povdarjati, da so naše občine doslej mnogo teh svojih nalog skrajno zanemarjale. Opozarjamo zlasti na tržno nadzorstvo (med vojno in po vojni!) ter na skrb za občinske reveže. Kaj so doslej storile naše občine za ublažitev žalostnih stanovanjskih razmer, zlasti po delavskih krajih? Celo skrbi za šolstvo se nekatere občine močno upirajo in jo skrajno zanemarjajo, čeprav bi bila v prvi vrsti dolžnost občine, da kolikor mogoče olajša vsakemu pridnemu in nadarjenemu otroku obiskovanje šoi in čim najvišjo izobrazbo. Kaj so sicer storile naše občine za ljudsko izobrazbo? Poglejmo le občine dru-

god, na Angleškem, Danskem itd. Občine vzdržujejo v drugih državah na tisoče knjižnic, čitalnic, skrbe za prirejanje predavanj, predstav, raznih poučnih tečajev itd., pri nas niso ganile doslej niti s prstom za te prekoristne stvari.

Prevažna naloga pripada občinam zlasti na polju socialnega skrbstva, ki so ga doslej tako vneto — zanemarjale. Občine bi morale skrbeti prvič za zdrava in človeška stanovanja delavstva in revnih ljudi sploh, ki se sedaj potikajo po nezdravih luknjah in tako le še povečujejo uboštvo ter povzročujejo razširjanje raznih kužnih bolezni. Jasno je, da se po takih luknjah ne morejo ne roditi in ne vzgojiti zdravi in kaj prida vredni otroci. Od tega nima škode le občina, ampak vsa država, saj se iz takih lukenj navadno polnijo pozneje ječe in bolnišnice.

Pa tudi sicer bi morala občina krepkeje skrbeti za zdravstvo svojih občanov. Tu ne mislimo samo dobro zdravstveno policijo, ampak tudi marsikake druge ukrepe. V vsaki večji občini bo moral biti občinski zdravnik, pri katerem bi dobili zlasti revnejši ljudje brezplačno zdravniške pomoč in tudi potrebna zdravila. Občinski reveži bi nikakor ne smeli umirati zapuščeni od vsega sveta — po hlevih, kakor živina. Vsaka večja občina, oziroma vsaj vsak okraj bi moral imeti svojo hiralnico, sirotišnico in ubožnico, kjer bi se preskrbela revežem vsaj človeku dostojna smrt in brezplačen pogreb, sirotam pa taka vzgoja, da bi ne bili pozneje v izpodtiko sebi in drugim. Samoobsebi je dalje

umevno, da mora dajati zlasti občina dober zgled, kar se tiče ravnanja z uslužbenci, ki so zaposleni v občinskih uradih in podjetjih.

Zlasti važne so gospodarske naloge občin. Na Angleškem je n. pr. že davno prodrlo mnenje, da morajo biti vsa podjetja, ki služijo javnim koristim (n. pr. vodovodi, plinarne, elektrarne, cestne železnice, javne pekarnе, mesarije, pralnice itd.) občinska last. Taka podjetja izkazujejo navadno lepe dobičke in iz njih se potem lahko krije velik del občinskih stroškov, pri nas jih pa seveda vtikajo v žepe zasebni lastniki. Kmetske občine bi morale tudi sicer podpirati gospodarske koristi vseh svojih občanov. Podpirati bi morale na vso moč razna gospodarska društva (konsume, zadrugaе, mlekarne itd.) ter skrbeti, da se čim najbolj množi skupno občinsko imetje. Kako važno vlogo bi igrali n. pr. v našem bodočem kmetijstvu skupni občinski pašniki, zlasti planine.

Predaleč bi zašli, ko bi hoteli navajati vse naloge, ki jih ima izvrševati v bodoče dobra občina, zato naj zadostuje navedeno. Zakaj se vsaj tega doslej ni izvrševalo? Ker v občinskem gospodarstvu ni imelo prave besede ljudstvo, ampak le kopica najbogatejših izvoljencev, ki so videli sebe, ne pa tudi revnega ljudstva, bajtarjev, kajžarjev in ostalih. Pomislimo le, koliko bi se s skrbno in dobro občinsko upravo med vojno lahko olajšala strahotna beda revnega ljudstva.

Prva naša zahteva tedaj je, da imej v bodoče v občini vso besedo ljudstvo samo in ne le nekaj

izvoljencev. V to svrho se mora volivni red preurediti tako, da bo prišlo do besede vse ljudstvo. Zahtevamo tedaj splošne, enake, tajne in neposredne volivne pravice za vse polnoletne in neomadeževane občane moškega in ženskega spola po proporčnem sistemu. Kaj se to pravi? Prvič, da se odpravijo volivni razredi, po katerem ima tucat bogatašev enako zastopstvo kot stotine malih kmetov, poleg tega je pa še ogromna večina sploh brez volivne pravice in tako brez zastopstva. Vsak polnoletni in neomadeževani meščan ali občanka naj ima glas pri občinskih volitvah, in glas reveža mora veljati ravno toliko, kot glas bogatina. Ponekod se sicer še močno upirajo ženski volivni pravici, mi pa pravimo, če mora ženska enako delati kot moški, če mora (n. pr. neomogućena) plačevati enako neposredne ali pa samo posredne davke, tedaj ima pravico soodločevati pri občinskem gospodarstvu. Po drugih naprednih državah so uvedli žensko volivno pravico že davno in se je prav dobro obnesla. Zlasti za nekatere zadeve imajo ženske še mnogo več zmisla, nego moški. Vzemimo n. pr. le skrbstvo za sirote ali pa odredbe za omejevanje pijančevanja i. dr.

Zahtevamo tudi proporčni sistem, to se pravi vsaka stranka imej v občinskem odboru sorazmerno število zastopnikov. Doslej tega ni bilo. V občini je bilo n. pr. vsega skupaj 1000 volivcev, pa tri stranke. Za moč sta se teple prvi dve, tretja je pa n. pr. vedela, da sme računati kvečjemu na kakih 200 glasov, zato se volitev sploh ni udeležila. Prišle so volitve. Prva stranka je dobila recimo

410 glasov, druga 390, prva je bila najmočnejša, zato je dobila v roke kar ves občinski odbor, ostali stranki sta bili pa sploh brez vsakega zastopnika in nobenega ni bilo, ki bi gledal tej vladajoči stranki na prste pri njenem gospodarstvu. Proporčni sistem pa zahteva, kakor smo že omenili, da imej vsaka stranka po svoji moči sorazmerno število zastopnikov v občinskem odboru. Če bi štel n. pr. občinski odbor 10 članov, bi imeli v našem slučaju prvi dve stranki po 4 zastopnike, tretja pa tudi dva. Na ta način bi prišlo do besede in primerne moči res vse ljudstvo, nadzorstvo bi bilo večje in vsaka stranka bi si pri prihodnjih volitvah mogla le z vestnim delom priboriti večjo moč. Vse dosedanje izkušnje v političnem življenju so pokazale, da strankarska razkosanost, če ne zaide, kakor pred vojno pri nas, v podivjanost, ne škoduje, ampak le koristi. Najslabša je vlada ene same stranke, kateri ne gleda nihče na prste.

Kar je občina v malem, to so naslednje upravne in zakonodajne stopnje v velikem. Ni še določeno kako bo naša nova država v bodoče v tem oziru razdeljena. Tembolj je tedaj potrebno, da dobro premislimo, kako bi morala biti, da bi bila vsa upravna organizacija res le v korist ljudstva. Šele potem tudi vemo, kaj naj zahtevamo.

Za občino je bila v Avstriji prva višja upravna oblast — okrajno glavarstvo. Tudi v Jugoslaviji ne bomo mogli skočiti od občine kar na deželo, ali pa še celo na državo, ker je to enostavno nemogoče in bi na ta način nikakor ne mogli ustvariti u r e -

je ne države. Zato bomo morali tudi mi obdržati kot drugo upravno stopnjo nekako okrajno glavarstvo, a to seveda ne v — avstrijskem zmislu.

Doslej je bilo okrajno glavarstvo zadnji ud okostenelega, preperelega in nedemokratskega avstrijskega birokratizma. Okrajni glavar je bil nekak paša v svojem okraju, kateremu je zapovedovala le deželna vlada, ljudstvo pa ni imelo nanj popolnoma nobenega vpliva. Ono je le plačevalo okrajnega glavarja in njegove uradnike, delali so pa ti tako, kakor se je zdelo prav njim samim in njihovim predstojnikom, to je raznim grofom, baronom in vitezom pri deželni vladi. Avstrijska okrajna glavarstva tedaj niso bila oni organ, ki bi upravljal ljudske koristi svojega okrožja, ampak so le izvrševala postave, naredbe in ukaze osrednje vlade. Niso bila torej v pomoč ljudstvu, ampak v pomoč državi in država je bila kakor smo videli, za časa Habsburžanov vse kaj drugega, nego velika družina svobodnih državljanov. To se mora v Jugoslaviji nehati. Bodoče okrajno glavarstvo bi ne smelo biti nič drugega, nego zveza večjih občin v svrhu svobodnega upravljanja lastnih zadev ter svobodnega izvrševanja skupnih državnih postav. Doslej je imelo ljudstvo pri sklepanju postav nekaj besede, a pri njihovem izvrševanju je bilo brez moči. To so si mogotci pridržali zase in baš v tem je ležala vsa hiba zavoženega avstrijskega gospodarstva. Izvrševanje postav je ravno tako važno, če ne še važnejše, kakor sklepanje, zato je prvi pogoj pravega demokratizma, da dobi

izvrševanje postav, to je upravo, v roke ljudstvo samo. S tem je šele zadet v srce oni nesrečni birokratizem, ki tlači k tlom ves svobodni razvoj ljudstva.

S tem je pa že tudi povedano, kakšna bi morala biti po našem mnenju bodoča okrajna glavarstva. Izginiti mora z njih vlada uradnikov in na to mesto mora stopiti vlada ljudstva. Uradniki so potrebni, o tem gotovo ni prav nobenega dvoma, a uradnik ne sme biti gospodar ljudstva, ampak le njegov pomočnik ter izvrševatelj ljudske volje. Bodoča okrajna glavarstva bi tedaj morala biti urejena nekako podobno kakor občine. Na čelu okraja stoji izvoljeni okrajni svet, kateremu predseduje izvoljeni okrajni načelnik (dosedanji okrajni glavar). Ta sklepa v svojih sejah o vseh zadevah, ki se tičejo dotičnega okraja in te sklepe izvršuje potem uradništvo.

Delokrog teh okrajnih svetov bi bil dvojen, to je samostojen in prenešen, kakor je to že danes v občinah. V samostojni delokrog okrajnega sveta bi spadale vse one stvari, o katerih bi ta popolnoma samostojno odločeval in ki se tičejo izključno le zadev in interesov dotičnega okraja. Te bi bile med drugimi zlasti uprava vsega okrajnega premoženja in nepremičnega imetja; skrb za vzdrževanje okrajnih cest in mostov; zdravstvena in varnostna policija; skrb za strokovno, zlasti kmetijsko šolstvo; skrb za povzdigo kmetijstva, zadružništva in druge gospodarske zadeve ter končno socialno skrbstvo, zlasti pa skrb za sirote, reveže, bolnike

itd. Za okraj velja v tem oziru nekako isto, kar smo povedali preje o občini, le še v večji meri.

Pod prenešenim delokrogom okraja pa je razumeti vse ono, kar bi izvrševal okrajni svet kot izvrševalni organ državne oblasti, to je izvrševanje vseh skupnih državnih zakonov, postav in naredb. Doslej je imela država v to svrho popolnoma lastna sredstva in to so bila baš doseđanja okrajna glavarstva in deželne vlade; sedaj mora pa dobiti tudi to upravljanje skupnih državnih interesov in nalog v roke ljudstvo samo potom svojih izvoljenih zastopnikov. To bi bil ravno okrajni svet. V imenovani prenešeni delokrog bi takó spadale zlasti vojaške zadeve, nadzorstvo in skrb za ljudske šole, nadzorstvo denarnega poslovanja pri občinah, skrb za izvrševanje raznih kmetijskih postav, obrtna policija itd.

Nekateri smatrajo za temelj demokratične uprave, na kateri naj sloni vsa država — svobodno in popolnoma demokratično upravljalo občino. Nam se to naziranje ne zdi popolnoma pravilno iz enostavnega vzroka, ker so doseđanje občine precej premajhne in gospodarsko (zlasti denarno) prešlabotne, da bi mogli od njih pričakovati izpolnjevanja vseh premnogih onih nalog, ki jih pričakujemo od vzornega upravnega organa. Da bi povečali občine, pa zopet iz različnih vzrokov ne kaže, zato teh nikakor ne moremo smatrati kot nekak temelj vse državne uprave. Tega bi po našem mnenju lahko predstavljal šele okraj, ker je šele ta dovolj velik (današnji morda celo nekoliko pre-

velik), in gospodarsko toliko jak, da bi prevzel v svoje roke prav vse zadeve, s katerimi se mora pečati bodoča dobra javna uprava. V to svrho bi bilo dati tudi šele imenovanim okrajnim svetom samostojnost (avtonomijo), seveda v okviru državnih postav, in država bi si smela pridržati kvečjemu nadzorstvo nad denarnim gospodarstvom okrajnega sveta.

Samooobsebi je umevno, da na ta način odpa-dejo vsi samostojni upravni organi državne oblasti, kakršne so predstavljala doslej okrajna glavarstva in deželne vlade. Ljudstvo naj se v okviru zakona samo upravlja, to je temeljna zahteva demokratizma, zato mora odpasti tudi vsak državni vpliv in državno jerobstvo nad posameznimi upravnimi organi. Iz tega vzroka naj bi državna oblast n. pr. tudi ne imela pravice razpustiti nobenega občinskega, okrajnega ali deželnega sveta. Če ta ne izvršuje svojih nalog, ga bo odstranilo ljudstvo pri prihodnjih volitvah samo, če pa dela proti postavi, naj bo tožljiv in njegovi člani odgovorni rednim sodiščem, kakor je to vpeljano že od nekda na Angleškem, kjer imajo vzorno in res popolnoma demokratično javno upravo.

Na podoben način naj bo urejeno tudi deželno gospodarstvo in deželne vlade bi tvorile na ta način tretjo upravno in obenem prvo zakonodajno stopnjo.

V kakšne in v koliko dežel naj bi bila razdeležena današnja Jugoslavija, je težko reči, a v tem smo si gotovo vsi na jasnem, da bi tvorila današnja

Slovenija s Prekmurjem in Istro, kadar bo osvobojena italijanskega jarma, samostojno in enotno deželo. Kako se bo razdelilo v dežele ostalo ozemlje, na katerem prebivajo Hrvatje in Srbi, naj se pomenijo ti sami med seboj. Vse pa kaže, da bo ostalo najbrže kar pri dosedanjih zgodovinskih mejah.

Deželo (v našem slučaju Slovenijo z glavnim mestom Ljubljano) naj bi upravljal po splošni, enaki, tajni in neposredni volivni pravici s proporcijnim sistemom izvoljeni deželni zbor. Iz deželnega zbora naj se voli, kakor doslej, deželni odbor, z deželnim predsednikom na čelu. Ta bi imel nalogo voditi s pomočjo uradništva tekoče upravne posle, ter izvrševati sklepe deželnega zbora.

Tudi delokrog deželnega zbora bi bil dvojen, namreč samostojen in prenešen. V področje prenešenega delokroga bi spadale vse one zadeve, ki so jih opravljale dosedanje deželne vlade (na Štajerskem in Primorskem namestništva), to je izvrševanje vseh skupnih državnih zakonov, postav in naredb. Samostojni delokrog bi pa obsegal nekako one stvari, ki so jih imeli doslej v rokah deželni zbori in odbori, le da bi bilo omejiti pravice in moč deželnih odbornikov, zato pa dati večjo besedo in vpliv iz ljudstva izvoljenemu deželnemu zboru.

Pravice deželnega zbora bi morale biti zelo obširne, saj so tudi njegove naloge zelo velike. Zlasti bi bilo potrebno, da imajo deželni zbori pravico sklepati postave, v kolikor te ne nasprotujejo skupnim državnim postavam. Posamezne pokrajine naše skupne države so danes še tako različne

med seboj, da jih nikakor ne bo mogoče vladati iz enega središča (Belgrada) po enem kopitu. Skupne državne postave naj bi tedaj obsegale vedno le najglavnejša načela, podrobnosti in zlasti izvršitev teh postav bi se pa morala popolnoma prepustiti deželam. Nekatere zadeve bi morale biti popolnoma prepuščene celo okrajem, ker ti najbolj lahko presodijo, kaj je za kak okraj najbolj primerno, potrebno in koristno.

Že pri kmetijstvu smo n. pr. omenili, da bo moral naš kmet v bodoče popolnoma drugače kmetovati nego hrvatski ali srbski, če bo hotel dobro prosperovati, Tozadevne postave in upravni ukrepi bodo morali biti zato za Slovenijo precej drugačni nego n. pr. za Banat. Enako je pri šolstvu. Mi imamo razmeroma še precej razvito šolstvo, Macedonci so pa do malega brez vsakih šol, zato je enostavno nemogoče, da bi se pri skupni vladi v Belgradu sklepale za vso državo do vseh podrobnosti enake šolske postave. Podrobnosti bo morala brez dvoma vsaka dežela urejevati in določevati po svojih razmerah in potrebah.

Predaleč bi zašli, če bi hoteli še podrobneje opisovati vse neštevilne naloge in dolžnosti deželnih zborov in bi morali pravzaprav itak le ponavljati vse ono, kar smo povedali že o občini in okraju. Dežele bi morale za vse omenjene zadeve skrbeti le še v podvojeni in potrojeni meri, ker bi bila tudi njihova gospodarska moč večja.

Prihajamo tako k zadnji upravni in zakonodajni stopnji, to je k skupnemu držav-

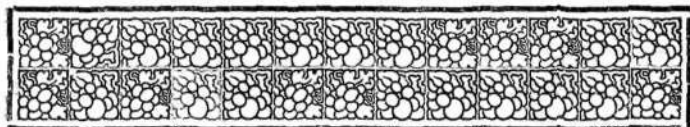
nemu zboru in skupni državni vladi ali ministrstvu. Kdor je pazno sledil našim dosedanjim izvajanjem, temu tudi o tem ne bo treba več mnogo govoriti. Prva najvišja oblast v državi mora biti iz ljudstva samega, po splošni in enaki volivni pravici izvoljen državni zbor, ki naj ima v svojih rokah vso moč. Edino njemu pristoji končno odločevanje o vseh zadevah, ki se tičejo celokupne države in vsega ljudstva. Edino on mora imeti v rokah vso zakonodajno moč ter vršiti vrhovno nadzorstvo nad vso javno upravo. Vlada, to so ministri, morajo biti za vsak svoj korak popolnoma in osebno odgovorni le parlamentu, oni morajo biti zaupniki državnega zbora, in nikogar drugega. Parlament mora ukazovati njim, ne pa ministri parlamentu, kakor je bilo to v Avstriji.

Ostane končno še oblika države. Smo načelno za republiko, ker mora biti tudi najvišji predstavitelj države izbran po ljudstvu samem ter iz ljudstva samega in mu torej nikakor ne sme biti vsiljen že po svojem rojstvu. Če pa ta naša zahteva ne prodre, pa hočemo, da se vladarju čim najbolj omeje njegove pravice. On naj bo kvečjemu zunanji predstavitelj države, v vladne posle se pa nikakor nima vtikati. Vpliv vladarja na upravo ali zakonodajo se ima preprečiti že po ustavnih določbah, zato mora biti tudi vlada odgovorna v prvi vrsti zastopnikom ljudstva, to je parlamentu, ne pa vladarju. Samoobsebi je tudi umevno, da ima izključno le parlament odločevati o vojni in miru, sklepati pogodbe s tujimi državami in podobne stvari, ki so bile do-

slej v neizmerno nesrečo ljudstva skoro povsod pridržane vladarjem.

Če naj torej sedaj odgovorimo v naslovu stavljenemu vprašanju „Kdo naj vlada?“ je odgovor na dlani, prav kratek: vlada naj ljudstvo in nobeden razun ljudstva samega. Ono naj se samo vlada in samo upravlja, ker ono samo najbolje pozna svoje potrebe in je tudi že davno odraslo jerobstvu raznih poklicanih in nepoklicanih visokih gospodov. Celokupno ljudstvo mora biti edini, najvišji in absolutni vladar v državi, vsak posameznik se mora pokoriti njegovi volji. Tako bomo prišli šele do prave demokracije, na katero mora biti zgrajena naša nova država.

Tako smo na kratko ogledali oni dve najpoglavitejši zahtevi, kojih rešitev pričakuje naš kmet v Jugoslaviji: to je agrarno reformo in popolnoma demokratično uredbo države. To sta dva temelja, na katerih mora sloneti Jugoslavija, če bo hotela biti ono, kar bi lahko bila in kar od nje tudi upravičeno pričakujemo, to je obljubljeni deželi toliko stoletij teptanemu in izkoriščanemu juoslovanskemu ljudstvu. Če se izpolnita ti dve naši zahtevi, tedaj šele bo izboievana naša stara pravda, za katero se je naš kmet zaman boril od časov Matije Gubca sem. Agrarna reforma in demokratizacija države, to je vsebina naše stare pravde, vse drugo bo prišlo potem samo po sebi.

VIII.

Kaj še pričakujemo iz Belgrada?

V dosedanjih izvajanjih smo povedali, da sta glavni točki naše današnje stare pravde velikopotezna agrarna reforma ter popolna demokratizacija javne uprave in zakonodaje. Obe tvorita podstavo, na katero mora biti zgrajena vsa stavba naše nove države, ki naj bi nudila srečen in udoben dom vsemu jugoslovanskemu ljudstvu. Samoobsebi je tedaj umevno, da se mi nikakor ne bomo mogli zadovoljiti s samim golim temeljem, ampak hočemo sodelovati tudi pri zidavi ostale stavbe, saj nam nikakor ne more biti vseeno, če se bode na opisani temelj zidala le razkošna palača za izvoljence, ali če se bo nanj zgradil udoben dom za vse ljudstvo brez razlike. Agrarna reforma in popolnoma demokratična notranja ureditev naše države torej nikakor še nista vse, kar pričakujemo iz našega novega središča, to je iz Belgrada, kjer se bo v bodoče odločevalo o zadevah celokupne naše države. Kaj bi n. pr.

pomagalo našemu kmetškemu ljudstvu, če ima še več zemlje in če je država še bolj demokratično urejena, če pa na drugi strani ni preskrbljeno, da bi mu v slučaju potrebe (požara, slabe letine, poplave, popolne onemoglosti itd.) ne bilo treba prijeti za beraško palico ter prosjačiti od hiše do hiše? Kaj pomaga, če svoje pridelke še dražje prodaja, če mu pa požre ves izkupiček davkarija in ga lahko prvi upnik požene iz rodne hiše, kjer se je trudil in garal od mladih nog? In končno, kaj pomaga kmetškemu očetu, če zapusti dobro kmetijo enemu sinu, trije, štirje drugi, ki ne bodo mogli ostati doma vse življenje, bi pa ostali največji reveži in bi jih izkoriščal mogočni kapitalist v tovarni do smrti?

Poleg agrarne reforme in demokratizacije države bo tedaj treba uvesti še celo vrsto drugih postav in uredb, ki bodo varovale in ščitile delavno, zlasti kmetško ljudstvo v vseh slučajih ter skrbele za njegov dobrobit. Že v enem prejšnjih poglavij smo videli, kake usodne posledice je imela za kmetško ljudstvo n. pr. popolna brezbriznost države za časa liberalnega gospodstva v Avstriji. Oderuhi so tedaj z vnebovpijočimi obrestmi poganjali kmetijo za kmetijo na boben. Pa tudi pozneje so bile zadolžitve kmetških posestev eno najhujših bremen, ki so trla našega kmeta. Država mora zato s postavo zabraniti, da bi se obremenila zemljišča preveč z vknjiženimi dolgovi (hipotekami), iz katerih se le redko kdo izkoplje. Obstoječe hipoteke naj se polagoma izpremene v take dolgove, ki jih upniki ne morejo in ne smejo odpovedati in ki jih dolžnik v

roku tridesetih do štiridesetih let po obrokih odplača (amortizira). Osnovati bi se morala velika državna zemljedelska banka, kjer bi dobival kmet v bodoče za nizke obresti vsa večja posojila, ki se ne morejo odpcvedati, ampak le po obrokih odplačujejo. Namen te državne banke bi moral namreč biti ljudstvu v pomoč, ne pa polniti žepe njenih delničarjev, kakor delajo to vse banke sedaj. Ona bi morala v prvi vrsti varovati kmeta pred preveliko zadolžitvijo, oziroma mu pomagati, da se iz morebitnih dolgov čimprej izkoplje. V njegovo lastno korist bi se kmetu moralo sploh prepovedati, zadolžiti se pri drugih upnikih razun pri tej banki.

Semkaj spada tudi lepa, važna in prekoristna postava, ki jo je Srbija uvedla že davno in ki določa, da se kmeta sploh ne more popolnoma prepoditi iz rodne hiše. Če ga namreč doleti nesreča in pride na boben, se mu pod nobenim pogojem ne more prodati hiše, 5 hektarjev zemlje ter najpotrebnejšega orodja in živine. Na ta način mu je še vedno dana možnost, da se s pridnim delom zopet opomore. Tako postavo bi bilo treba čimprej uveljaviti za vso državo. Samoobsebi je tudi umevno, da mora biti obrestna mera postavno določena in čim nižja. Le na ta način bo mogoče osvoboditi kmeta dosedanjega izkoriščanja ter ga oprostiti večnega strahu, da ga požene upnik danes ali jutri čez lastni prag.

Če pogledamo vzroke, ki so dovedli mnoge kmetije v preveliko zadolžitev in pogosto celo na

boben, tedaj bomo pogosto videli, da tiči ta v prevelikih dotah, slabem dednem pravu in silnem razkosavanju zemljišč. Zlasti zadnja desetletja se je vgnezdila tudi pri nas grda razvada, po kateri dobivajo kmetska dekleta čez mero visoke dote. Za te mora mladi gospodar seveda najeti posojilo in iz tega se potem navadno ne izkoplje več. Ta razvada se mora zakonitim potom odpraviti in enako na novo urediti dedno pravó. Oče umrje brez jasne oporoke, otroci najpreje zapravdajo polovico imetja, drugo polovico pa potem na en ali drug način razdele med seboj in gorje sedaj gospodarju, ki mora prevzeti in voditi kmetijo.

Prav tako obsojanja vredno in nad vse škodljivo je preveliko razkosavanje zemljišč, ki je v navadi zlasti po naših primorskih krajih (v Istri). Kmetič umrje in njegovo že itak malo posestvece se razdeli med tri, štiri ali pa še več sinov, tako, da ne ostane končno nobenemu nič. Umevno je, da ne bomo mogli priti na tak način nikdar do trdnega kmetijskega stanu. zato bo morala tudi v tem oziru poseči vmes država ter s posebno postavo določiti za razkosavanje kmetij neko gotovo mejo.

Nič bi ne škodovalo, če na tem mestu omenimo tudi postavo o žganjekuhi in pijanstvu sploh, ki bi bila nad vse potrebna, saj je žalibog tudi ta nesrečna pijača pognala že na tisoče naših kmetov na beraško palico. Avstrija se za take stvari seveda ni zmenila, ampak je še podpirala žganjarske barone iz enostavnega vzroka, ker se je med plemenitimi gospodi, ki so kuhali žganje in

z njim bogateli, nahajal tudi marsikak nadvojvoda. Čim bolj se je ljudstvo zastrupljalo z žganjem, tem večji so bili dobički te visoke gospode.

Neizmerni in nenasitni pohlep po dobičku je sploh glavni vir vsega zla na tem božjem svetu. Dobiček in denar sta doslej neomejeno vladala nad človekom in nad njegovim delom ter vodila tudi vse javno in zasebno življenje. Pohlep po denarju je podžigal gospodarsko močnejše, da so hrepeneli po še vedno večjih in večjih dobičkih. Dobiček ima pa le dva vira. Prvi je ta, da se onemu, ki ustvarja različne gospodarske vrednote, to je delavcu, ne plača vsega onega, kar zasluži, ali pa, da se na drugi strani te gospodarske vrednote, to je blago, dražje prodaja, nego je v resnici vredno. Ogojufan je tako prvič oni, ki različne življenske potrebščine izdeluje ali prideluje, in drugič tudi oni, ki mora te kupovati. Ves dobiček temelji torej na enostavni goljufiji. One, ki samo spravljajo ta prigorjufani dobiček, dosežen pogosto brez vsakega lastnega dela, imenujemo kapitaliste. Da se bo godilo človeštvu kedaj res bolje nego doslej, je neobhodno potrebno, da se v prvi vrsti iztrebi te krvosese, ki tako bogatijo na tuj račun.

Kapitalisti so danes lastniki skoro vseh onih velikih proizvodjalnih sredstev in drugih naprav, ki so človeštvu neobhodno potrebna za življenje, n. pr. velikih tovarn, rudnikov, železnic, veleposestev itd. S pomočjo teh bogatijo dan za dnem bolj na račun onih, ki v teh veleobratih delajo, oziroma se morajo teh posluževati. Če torej hočemo ubiti kapital in s

tem rešiti človeštvo kapitalističnega izkoriščanja, moramo vzeti kapitalistom možnost, da še dalje bogatijo na tuj račun. To se pa more zgoditi seveda le na ta način, da jim iztrgamo iz rok vsa ona velika proizvodjalna sredstva in druge naprave, ki so ljudstvu neobhodno potrebne za življenje. Velike tovarne, rudniki, železnice, veleposestva itd. morajo priti v last družbe, to je morajo se podružabiti ali — socializirati. Socializem torej zahteva podružabljenje vseh velikih proizvodjalnih sredstev in to je tudi osnovna misel stranke, ki zastopa to stremljenje v politiki, to je socialna demokracija.

Ker je vsako proizvodjanje mogoče le tedaj, če se vrši urejeno in organizirano, je neobhodno potrebno, da prevzame vsa imenovana velika proizvodjalna sredstva od dosedanjih zasebnih lastnikov v svoje roke najurejenejša splošna ljudska organizacija in to je dandanes še vedno — država. Sodelujejo naj pa pri vodstvu seveda tudi strokovne delavske organizacije in zastopniki onih, ki se morajo proizvodov teh podjetij posluževati, to so konsumenti. Najglavnejša in največja proizvodjalna sredstva je torej treba čimprej poddržaviti, šele to bo prvi korak do osvoboditve ljudstva izpod kapitalističnega jarma in dosedanjega kapitalističnega izkoriščanja. To ne bo le v ogromno korist delavstvu, ki je po teh obratih in tovarnah zaposleno, ampak v neizmerni blagor vsega ljudstva, zlasti kmeškega. Zakaj trpi danes kmet, delavec in meščan na taki neznosni draginji in tako velikih posrednih in nepo-

srednih davkih? Zato, ker država dopušča, da proizvajalci in lastniki najnujnejših življenjskih potrebščin (tovarnarji, veleposestniki in veletrgovci) navijajo cene, kakor se jim poljubi in bogate na račun delavnega ljudstva. Kdo bi mogel danes prešteti vse one, ki so si nabrali med vojno na račun ljudske bede milijone? Če bi bila država lastnik vseh teh velikih obratov, brez katerih danes urejena človeška družba ne more več izhajati, bi se stekal ves morebitni dobiček v državne blagajne in prihajal tako zopet nazaj v korist ljudstva.

Podržaviti ali socializirati bi se pa ne smele le vse velike tovarne, železnice, rudniki in podobna važna proizvodjalna sredstva, ampak tudi vse druge obče koristne naprave, ki so neobhodno potrebne ljudstvu. Tu mislimo v prvi vrsti na r a z n e z a v a r o v a l n i c e za požar, ujme, za življenje, nezgode itd. Domalega vse te zavarovalnice so danes v rokah raznih zasebnih delniških družb, ki gledajo v prvi vrsti seveda le na to, da se njihove delnice čim najvišje obrestujejo. Izračunali so n. pr., da so izplačevale zavarovalnice za požar komaj 30 % svojih dohodkov za požarne škode, nekaj je stala uprava, vse ostalo so pa obdržali lastniki teh zavarovalnic zase. Ne moremo se tedaj čuditi, če je zavarovalnina tako visoka in če se marsikdo še vedno obotavlja posluževati se te neobhodno potrebne in obče koristne naprave. Vsak bo tedaj prav gotovo soglašal z nami, če zahtevamo, da se čim preje podržavijo vse zavarovalnice in da potem država vpelje še nove, nujno potrebne panoge zavarovanja. Že davno

Družbena Republika
 Slovenija
 Ljubljana, 1945

n. pr. naš kmet zelo pogreša zavarovalnico za živino, ki bi mu odvzela toliko skrbi in bridkih ur.

Prav zelo važna zadeva, ki močno briga tudi kmetско ljudstvo, je dalje *carina*. Koliko se je že v bivši Avstriji o tej govorilo in pisalo in kako so kmeta slepili baš s takozvano *varstveno carino*. To so zlasti uporabljali pri živilih, češ, čim višja bo carina (to je pristojbina, ki jo je treba plačati državni carinski oblasti na državni meji za uvoženo blago), tem dražje bo prodajal kmet svoje pridelke. Da, vse to je prav lepo, a le malokdo je pomislil, da pridelal naš kmet žita komaj, komaj za dom, navadno ga je moral še dokupovati in da je ostalo le malo za prodaj. Dobiček od visoke carine so imeli tedaj le oni, ki so mogli prodajati večje množine žita in drugih pridelkov, to je — veleposestniki in kapitalisti, kmetu je pa bore malo koristila. Carina je torej dobrodošla le kapitalistom. Vzemimo pa drugi slučaj, da z njim še jasnejše povemo, kako je s carino in kako je Avstrija z njo naravnost po materinsko skrbela za kapitaliste, seveda na račun ostalega ljudstva. Uvedena je bila n. pr. zelo visoka carina na železo, tako, da je bil vsak uvoz te neobhodno potrebne kovine iz inozemstva naravnost nemogoč. Ker torej ni bilo nobene tuje konkurence, so družbe železninskih tovarnarjev (takozvani karteli) narekovale in same določevale železu take cene, kakor se jim je poljubilo, saj država jim je šla v odiranju ljudstva vedno le na roko. Tako se je baš pri tej kovini zgodilo, da so n. pr. železo, ki se je izdelovalo pri nas na Jesenicah, vkljub velikim prevoznim stro-

škom, dobičkom prekupcev in carini na francoski meji, prodajali v Parizu mnogo ceneje, nego v Ljubljani. Taka država, ki vse to trpi ali celo podpira, mora poginiti. V Jugoslaviji se kaj takega ne sme dogajati. Država mora skrbeti, da so najnujnejše življenjske potrebščine čim najcenejše, zato zahtevamo, da se carina na vse one stvari, ki jih revež, delavec kmet in uradnik za življenje neobhodno potrebujejo, to so zlasti živila, železo, obleka, obutev i. dr. — enostavno odpravi. Da se pa državni dohodki, ki jih dosedaj donaša carina, ne bodo zmanjšali, naj se enostavno poveča carina na one stvari, ki za življenje niso neobhodno potrebne, to je zlasti na predmete, ki služijo razkošju in zabavi. Kdor hoče razkošno živeti, naj plača.

Takoj na tem mestu imenujemo lahko tudi takozvani posredni ali indirektni davek. Gostilničar kupi sod vina. Predno ga začne točiti, pride financar in od vsakega hektolitra je treba plačati toliko in toliko kron davka. Gostilničar seveda ne plača tega davka iz svojega, ampak ga zvali zopet na onega komur pijačo prodaja na ta način, da pri računa k vsakemu litru toliko in toliko vinarjev več. V gostilno pride žejen kmetič ter izpije kozarec vina, v sosednji „gosposki“ sobi pa popiva bogataš ali verižnik v družbi lahkoživcev in lahkoživk. Oba seveda plačata pri litru enako davka, čeprav je eden bogat, drugi reven, eden si je moral svoj goldinar trdo prislužiti, drugemu so ga pa prinesli v žep drugi. Kje je tu pravica? Podobno je tudi z drugimi stvarmi, saj je uveden posredni ali indirektni davek skoro na

vse neobhodno potrebne življenjske potrebščine. Vzemimo le sol, brez katere ne moreta izhajati né revež, ne bogataš. Državo je n. pr. stal pred vojno kilogram soli 15 v., prodajala je to po 24 v. Revež in bogatin sta morala plačati torej do vinarja enako davka. Če bi sešteli ves indirektni davek, ki ga mora tako plačati reven družinski oče na leto državi, bi zneslo to že nekaj stotakov in skoro enako množino ga plača tudi največji bogataš. To mora prenehati, zato brezpogojno pričakujemo, da pride iz Belgrada čimprej tudi popolna odprava vseh krivičnih indirektnih davkov. Prav nič pa seveda ne bomo ugovarjali, če se na drugi strani še dvignejo indirektni davki na nepotrebne stvari, kakor n. pr. na igralne karte, na boljše vstopnice za kinematografe, gledišča itd.

Seveda bo s tem izgubila država zelo velik vir dohodkov, a mi menimo, da naj gre država iskat potrebnih davkov v prvi vrsti tja, kjer je denarja v izobilju in lahko zasluženega, to je h kapitalistom. Dvigne naj se zlasti dohodninski davek, a seveda tudi ta — pravično. Dohodek, ki ga človek neobhodno potrebuje za pošteno preživljanje (tako-zvani eksistenčni minimum) naj bo prost vsakega davka, zato naj se pa dvigne davek na vse večje dohodke in sicer stopnjevaje. Čim več čistih dohodkov ima kdo, tem več odstotkov od teh dohodkov naj plača državi v obliki davka. To je takozvani progresivni ali stopnjujoči se davek. Čim bolj naj se dvigne tudi davek na profite bank, raznih industrijskih družb itd.,

z eno besedo, davek naj plača v prvi vrsti oni, ki ga lahko plača in kateremu za denar ni treba trdo delati.

Iz doslej povedanega bo vsakomur tudi jasno, kaj mislimo o zemljiškem davku. Mala zemljišča, ki zadostujejo le za preživljanje družine, naj bodo prosta vsakega davka, zato naj se pa poveča davek na velika posestva. Da zahtevamo največjega davka na vse vojne dobičke brez razlike, je več kot umevno, saj mora biti vojska nesreča za vse ljudstvo, ne pa samo za nekatere. Zato naj se pobere onim, ki so v vojni obogateli na račun stradalajočih, enostavno vse in naj se jim pusti kvečjemu ono, kar so imeli že pred tem nesrečnim človeškim klanjem.

To bi bile nekatere najvažnejše in najnujnejše zahteve, kojih rešitev pričakuje naše kmetско ljudstvo iz Belgrada, da se mu s tem vsaj nekoliko popravijo krivice, ki jih je doslej stoletja trpelo in prenašalo. To pa nikakor še ni vse, saj država še ni izpolnila vseh dolžnosti do ljudstva, če skuša popraviti le dosedanje krivice. Premnogo je namreč tudi stvari in zadev, za katere se država doslej sploh še ni brigala in jih ni niti poskušala rešiti. To so zlasti vsa socialno-politična vprašanja.

Kaj pa je to socialna politika? Najjasnejše in najkrajše odgovorimo na to vprašanje, če povemo, da je končni namen vse socialne politike, ali socialnega skrbstva — odprava vse revščine sploh. Socialisti smo mnenja, da hrani zemlja toliko naravnih zakladov, da je tako velika

in da ima človeštvo kot celota v sebi toliko sile, da je dovolj dela in dovolj jela za vse ljudi. Vzrok vse revščine more biti zato le slaba ureditev današnje človeške družbe. Zakaj je enemu že v zibelki nasutega cele kupe bogastva, s katerim potem razmetava vse življenje brez dela, ubogi posel se pa na drugi strani trudi in gara vse svoje življenje, ko mu pa opešajo moči, mora pa prijeti za beraško palico in prosjačiti od hiše do hiše za skorjico kruha? Ali je to pravično? Prav gotovo ne! Na svetu je za vse dovolj dela, zato mora biti tudi dovolj jela, kdor pa ne dela, naj tudi ne jé. Človek je po naravi navadno dober in zato vsak navadno že po naravi rad dela, saj je delo naravnost dobrot za človeštvo. Če kdo noče delati, je tega krivo bogastvo, ki mu je bilo nasuto brez lastnega truda že v zibelko, ali je pa kriva slaba vzgoja, ki je pokvarila človeka že v mladosti, da je v nadlego sebi in v škodo drugim.

Država bi morala zato gledati na človeka že od najzgodnejše mladosti ter skrbeti, da vzgoji iz otroka čim najkoristnejšega državljana, saj ima od tega dobiček zopet le država, to je vsa organizirana človeška družba sama. Skrbeti bo morala za njegov telesni in duševni razvoj, da vzraste iz otroka krepak in nravno dober, nepokvarjen in pameten mladenič, ki bo s svojim delom koristil splošnosti, ne pa na državne, t. j. na ljudske stroške hiral po bolnišnicah ali pa po ječah. Nujno je torej potrebno, da država skrbi za zdravo telesno in duševno vzgojo mladine, zlasti pa, da obrne vso skrb revni, osiroteli in sploh zanemarjeni mladini, da pri-

pelje tudi to do koristnega dela in poštenega kruha. To, kakor smo omenili že v prejšnjem poglavju, je v prvi vrsti naloga dobre občinske in okrajne uprave, a tudi država ne sme držati križem svojih rok. Enako je naloga države, da prepove tudi zlorabljanje otrok po tovarnah, da omeji otroško delo sploh, posebno v nočnem času.

Država mora spremljati človeka tudi po vseh nadaljnjih življenjskih potih. Eden gre v šole, drugi se gre učiti rokodelstva, tretji postane tovarniški delavec itd. Prvemu, če je zato sposoben, bo treba omogočiti študiranje, saj izšolanje nikakor ne sme biti odvisno od bogastva staršev, ampak izključno le od nadarjenosti, pridnosti in sposobnosti otroka. Sinčku revnega bajtarja so bila doslej vsled pomanjkanja denarnih sredstev zaprta vrata do vsakih višjih šol, medtem ko je bogatin zrinil počasi svojega otroka na en ali drug način do boljših služb in mest, pa če je bil še bolj neumen in nesposoben. Glavno in edino vlogo je tudi tu igral poln žep očetov, zato ni čuda, če smo imeli doslej toliko slabih uradnikov in nesposobnih izobražencev sploh, na škodo ljudstva in države. Temu je treba odpomoči in s primernimi odredbami omogočiti študiranje le pridnim in nadarjenim otrokom, a to vsem, brez razlike na denarne zmožnosti staršev.

Ni tu prostora, da bi obširno razpravljali o nalogah države glede obrtnega in delavskega stanu, a podpirati mora država tudi tega ter ga zlasti ščititi pred kapitalizmom. Za nas je pa važno vaje n š k o v p r a š a n j e, ki dela pogosto mnogo

preglavice tudi marsikateremu kmetškemu očetu. Zahtevamo, da se popolnoma preuredi dosedanji vajenski red, tako, da se bo mogel vsak sposoben deček dobro izučiti one obrti, do katere ima veselje in sposobnost.

Prevažno za nas je tudi poselsko vprašanje. Kmetški posel je bil doslej največji revež na svetu. Za nekaj goldinarjev je garal od zore do mraka, leto za letom, ko so mu pa opešale moči, je moral prijeti za beraško palico ter prosjačiti od hiše do hiše. Posel se je s svojim pičlim zaslužkom že pred vojno komaj dobro oblačil, danes je še to nemogoče, čeprav je bila srednjemu kmetu, ki ni imel lastnih odraslih otrok, še ta mala plača že precej težko breme. Nič čudnega tedaj, če je vsak, ki ni imel lastne zemlje, skušal čimpreje pobegniti v mesto ali pa v tujino, po kmetih je pa nastajalo od leta do leta občutnejše pomanjkanje poslov in poljskih delavcev sploh. Če hočemo temu odpomoči, je treba najprej dobro poznati vzroke, ki so gnali ljudi z dežele v mesta in v tujino. Tu igra, kakor smo že omenili, glavno vlogo popolna nepreskrbljenost poslov za starost ter pretežke razmere, v katerih je moral doslej živeti naš posel. Malo prostosti, prenizka plača in predolg delavni čas, to je usoda današnjega kmetškega hlapca ali dekle, zato ni čudno, če se ji skuša vsak čimpreje izogniti. Če hočemo tedaj pridržati naše kmetške ljudi pri poljskem delu in to je več kot jasno, da naš kmet še dolgo, dolgo ne bo mogel izhajati brez poslov, moramo najprej temeljito preurediti dosedanji neprimerni poselski red, ki

je star že več kot pol stoletja. Tudi kmetskemu poslu in poljskemu delavcu je treba dati vse one pravice, ki jih danes zahteva že prav vsak človek ter mu tudi drugače zajamčiti človeka vredno življenje. Treba bo zlasti zakonito urediti njegov delavni čas in njegove plače ter ga z obveznim bolniškim zavarovanjem preskrbeti za slučaj bolezni.

Najnujnejše je pa, preskrbeti posla in kmetskega delavca za starost in tako prihajamo do enega najvažnejših socialno političnih vprašanj sedanje dobe, to je do splošnega in obveznega starostnega zavarovanja. Nekatero moderne in napredne države imajo vpeljano to že davno, a bivša Avstrija se mu je do zadnjega trdovratno upirala, čeprav so se zlasti socialistični poslanci mnogo let vztrajno borili zanj.

Kaj pa je starostno zavarovanje? Odgovor je lahak in kratek! Zavarovanje za starost in onemoglost ima namen, preskrbeti vsakemu revnemu človeku na stara leta in za slučaj onemoglosti — pokojnino. Dosedaj je moral iti, kakor smo že omenili, onemogel in postaren posel, delavec in sploh vsak, ki ni imel lastnega imetja in si ni mogel več sam služiti kruha, beračit od hiše do hiše, če se ga ni usmilil kak sorodnik, ali pa, če ga ni že preje rešila smrt. Pa tudi bajtarju, kajžarju, malemu in celo srednjemu kmetu se na stara leta navadno ni najboljše godilo, saj poznamo usodo takozvanih vžitkarjev. Vsem tem je treba pomagati, saj pomoč niti ni tako zelo težka. Kakor imamo že danes različne požarne,

življenjske, bolniške in druge zavarovalnice, tako mora vzeti država v roke tudi starostno zavarovanje, ki bo omogočilo vsakemu revežu na stara leta dostojno življenje in spodobno smrt. Neobhodno je seveda potrebno, da mora biti k takemu zavarovanju prisiljen vsak človek, ki že sicer vsled svojega imetja ali drugačne pokojnine ni preskrbljen za starost, saj drugače bi imela ta prekoristna in prepotrebna uredba le malo uspeha. Kakor hitro si začetna mladenič in mladenka služiti sama svoj kruh, takoj bi naj bila prisiljena vplačevati mesečno ali tedensko določeno vsoto zavarovalnici. S tem bi bila prisiljena hraniti za stara leta. Ker bi pa tako vplačani zneski, zlasti pri onih z majhnimi plačami, nikakor ne zadostovali, bi morali k zavarovanju prispevati gotov del tudi gospodarji (delodajalci) in pa država. Na ta način bi se dobilo dovolj denarnih sredstev, da dobi v neki gotovi starostni dobi, recimo pri šestdesetih ali petinšestdesetih letih vsak človek, ki že sicer ni preskrbljen za starost — stalno mesečno pokojnino. Ker pa mnogi že preje pomrjejo, bi se pa iz tega denarja lahko preskrbelo tudi vse one, ki vsled bolezni ali drugih nezgod že preje onemorejo ter si ne morejo več služiti vsakdanjega kruha.

Kakor smo že preje omenili, so tako obvezno in snlošno starostno zavarovanje uvedli po mnogih drugih državah že davno in povsod se je zelo lepo obneslo. Reveži in berači so izginili čez noč in vsak je bil rešen stalne skrbi, ki ga je morila in gnala pogosto v obup pri vprašanju: „Kaj bo na starost, kaj bo, če zbolim ali drugače onemorem?“ Na ta način

se bo dvignilo tudi veselje do dela, saj bo vsak vedel, da si bo s poštenim delom omogočil tudi lepo, brezskrbno starost. Ljudstvo ne bo več v taki meri bežalo z dežele v boljše plačane mestne službe in pa v tujino. Kmet bo lažje dobil hlapca, deklo, kosca, mlatiča in druge delavce. Kajžar in mali kmet bodeta z ljubeznijo obdelovala svojo zemljo, saj ju ne bo več trl strah pred starostjo in onemoglostjo. Kmet bo lahko tudi o pravem času izročil kmetijo doraslemu sinu, saj se mu ne bo treba bati vžitkarjevega kruha in tako bo konec marsikaterih pravnih in domačih razprtij.

Zlasti se bo še polepšalo življenje po kmetih, ko dobi vse ljudstvo brez razlike imetja vse politične, zborovalne in združevalne pravice, z eno besedo, ko bo odpravljeno vsako moderno suženjstvo, v katero je vkoval človeštvo kapitalizem.

Ni neobhodno potrebno, da je ta zemlja raj le nekaterim izvoljencem, ogromni večini pa samo solzna dolina, saj je za vse ljudi dovolj dela, dovolj jela in dovolj prostora. Gre pri vsem le za to, da zavladata že enkrat tudi na tem svetu pravica in resnica ter da si človeštvo uredi svoje medsebojne odnose tako, da bodo lahko pošteno živeli in izhajali vsi.

Navedli smo v zadnjih dveh poglavjih nekaj najvažnejših in najnujnejših takih zadev, ki nas vodijo do tega lepega cilja in kojih uresničenje niso nikake sanje. Izvrši naj se vsaj to, kar smo navedli tu, tu Jugoslavija bo pri svojem ogromnem bogastvu

prav gotovo resnična objubljena dežela vsemu jugoslovanskemu ljudstvu. To pa niso le pobožne želje, kojih rešitve prosimo iz našega novega središča, to je iz Belgrada, ampak neizprosne zahteve slovenskega ljudstva do svoje nove, lastne države. Ko bodo izpolnjene vse te, šele tedaj bo slovenski kmet dobojeval svojo „Staro Pravdo“, šele tedaj bo rešen dosedanjega suženjstva, šele tedaj bo svoboden in sam gospodar na svoji zemlji.

IX.

Tovarniški delavec in kmetско ljudstvo.

V prejšnjih poglavjih smo si ogledali vso dolgo in križevo pot, ki jo je preromalo naše kmetско ljudstvo v preteklih stoletjih in povedali smo tudi, kaj zahtevamo od svoje nove države, da bo končno izbojevan stoletni ideal slovenskega kmeta, to je stara pravda. Mnogo je tega, a vse te zahteve so tako važne, da ne moremo popustiti od njih niti za las, če nočemo, da bo naše kmetско ljudstvo tudi v Jugoslaviji plačevalo le davke in hodilo k vojakom, zapovedovali mu bodo pa drugi, kakor je bilo to pod vlado avstrijskega orla.

Ali je pa vse to dosegljivo? Brez premisleka lahko odgovorimo z — da, a seveda le tedaj, če se bo kmetско ljudstvo zavedalo svojega važnega stališča, ki ga zavzema v državi, če bo prav precenilo svojo moč, ki jo ima v primeri z ostalimi stanovi, ter si znalo poiskati prijateljev in zaveznikov, na katere se v tem boju lahko nasloni in ki bi ga lahko tudi najkrepkeje podpirali.

Kako se je pa bojevalo doslej naše kmetско ljudstvo za svojo staro pravdo? Na koga se je obračalo za pomoč in podporo? Kdor pogleda le nekoliko nazaj v pretekla stoletja, mora z žalostjo priznati, da je hodilo po napačnih potih in zato seveda tudi ves njegov trud ni mogel roditi obilnih in dobrih sadov.

Po znamenitem letu 1848., ko smo Slovenci kot narod pravzaprav šele začeli živeti, se nam je dolgo, dolgo pridigovalo o enem hlevu in enem pastirju. To je bilo čisto umevno, saj je tedaj vladal na Slovenskem izključno le Nемеc. Srečal si ga v vseh uradih, pa naj si bo to na glavarstvu, pri sodniji ali davkariji. Nemški so govorili v vseh večjih trgovinah, naša najlepša polja in najgostejši gozdovi so bili last nemškega veleposestnika, v vseh šolah se je poučevala le nemščina in skoro vse, kar si dobil pisanega ali tiskanega v roko, je bilo pisano v tebi neumevnem nemškem jeziku. Najkrepkejša želja vsega naroda je zato bila, najpreje izriniti z naše zemlje tujca ter pomagati do veljave našemu človeku in našemu jeziku. Vse politično življenje se je zato delilo v dve stranki, to je v slovensko in nemško, ali bolje rečeno — nemškutarsko. Bili smo tedaj še tako šibki, da se je mora! združiti ves slovensko misleči del naroda v eno samo stranko, ki je polagoma tudi res priborila našemu človeku in našemu jeziku vsaj nekaj veljave in enakopravnosti v šoli, uradu ter v javnem življenju sploh. Takrat smo pravzaprav postali šele narod ter začeli živeti svoje lastno kulturno, po-

litično in deloma tudi gospodarsko življenje. Vodil je slovensko stranko tedaj znani dr. Bleiweis, ki je bil tudi urednik edinega našega ljudskega lista, to je „Novic“.

Proti koncu preteklega stoletja so se pa tudi pri nas začela politična mnenja vedno bolj deliti. Iz prvotne enotne „slovenske stranke“ sta se izcimili dve, to je „katoliška stranka“ (konservativna) in „narodno-napredna stranka“ (liberalna). Prvo so vodili duhovniki, drugo pa advokatje. Vsaka je hotela združiti v svojem taboru ves narod ter je zato prikrojila svoj program tako, da bi zadovoljila in spravila pod svoj klobuk vse stanovce, ki so imeli volivno pravico. Te zadnje besede so zlasti važne, saj je imel tedaj le prav neznamen del ljudstva volivno pravico, v prvi vrsti seveda bogataši. Če so torej zmagovali po deželi kandidatje te ali druge stranke, še iz daleka ni s tem rečeno, da je stal zato ves narod v taboru določne stranke, saj pretežni del ljudstva v političnem življenju sploh ni imel ničesar govoriti.

Le tako si moremo razlagati, da je bila na Slovenskem dolgo časa na krmilu takozvana „narodno-napredna“ ali liberalna stranka. Kaj je liberalizem in kako so gospodarili liberalci, smo povedali že v enem prejšnjih poglavij. Tu le še omenimo, da tudi slovenski liberalizem ni bil za las boljši in da so mu bile koristi ljudstva deveta briga. Opiral se je le na velike gruntarje, oderuže, gostilničarje in trgovce, revnega ljudstva pa ni poznal. Tudi proti političnim svoboščinam ljudstva (volivni pravici)

se je boril do zadnjega in na vse kriplje. Držal se je na vladi par desetletij le vsled tega, ker so smeli voliti le bogataši in gospoda.

V prvih letih tekočega stoletja je pa po zaslugi zavednega socialističnega delavstva zmagala tudi v Avstriji splošna in enaka volivna pravica. Slovenska duhovščina je pravočasno spoznala, da bo dobilo v politiki prej ali slej ljudstvo samo vso moč v roke, zato je šla in preuredila iz nekdanje „katoliške stranke“ široko zasnovano „Slovensko Ljudsko Stranko“. S pridnim delom je organizirala v njenih vrstah velik del slovenskega naroda. Čisto umevno je tedaj, da je ta stranka že pri prvih volitvah za državni zbor, ki so se vršile leta 1907. po novem volivnem redu, z liberalci kar pomedla in da ni ostalo od njih ne duha ne sluha več. Ljudstvo je enodušno odklonilo liberalizem ter se izreklo za klerikalno stranko, ki je šla v boj z raznimi privlačnimi gesli ter zlorabljala v volivnih agitacijah zlasti globoko versko čuvstvanje našega naroda.

Socialna demokracija je bila v naših krajih tedaj še komaj v povojih. Zanesli so jo k nam razni obrtniki in delavci, ki so se v tujini nasrkali njenih nauk. Pri drugih velikih narodih se je oprijelo socialističnih nauk v prvi vrsti delavstvo in si ustvarilo v kratkem času ogromne strokovne in politične organizacije na socialističnem programu. Samoobsebi je tedaj umevno, da so se tudi pri nas začeli razširjati socialistični nauki in socialistične organizacije najprej med tovarniškimi de-

lavci, čeprav socializem ne pomeni odrešitve le za tovarniškega delavca, ampak sploh za vse, ki si morajo v potu svojega obraza služiti vsakdanji kruh ter so izrabljani po kapitalizmu.

Med kmetsko ljudstvo socialisti doslej še niso zašli, zato je tam neomejeno vladala SLS ter tako vodila usodo vsega naroda zadnje poldrugo desetletje. Njen namen je bil vpreči vse stanovce v klerikalne ojnice in s tem uveljaviti v javnem življenju za vedno popolno gospodstvo duhovščine. V doseg tega cilja se ni ustrašila in ne sramovala nobenega sredstva. Zanesla je v naše javno življenje poleg grdega strankarstva in pristranosti tudi skrajno podivjanost in surovost. Nobenega vprašanja se ni več presojalo s štališča splošnih koristi, ampak le s strankarskega vidika. Pa tudi sicer je bilo brez-pogojno stremljenje SLS, vkleniti vse stanovce v klerikalni jarem, le prenapeta in predomišljava želja po brez-pogojni in popolni nadvladi duhovščine nad vsemi ostalimi stanovci. Težnje in koristi vseh stanov pa niso nikdar iste.

Ves namen politike je, uveljaviti koristi gotove skupine ljudi, zato gre v politiki navadno vedno le za gospodarske koristi, za uveljavljenje programa, po katerem naj se gospodarji s skupnim javnim imetjem in po katerem naj se uredi med-sebojno življenje ljudstva sploh. Iz tega vzroka igrajo verska in druga taka vprašanja v politiki le postransko vlogo. Če hočemo tedaj razdeliti narod in pošamezne stanovce v različne politične stranke, tedaj bomo združili pod okrilje ene ali druge stranke

le one stanove, ki imajo tudi skupne koristi. Kako naj sedita n. pr. v isti stranki kajžar in veleposesnik, če je pa n. pr. agrarna reforma prvemu v ogromno korist, drugemu pa v veliko škodo? Kako naj dalje pripadata isti stranki kmet in tovarnar, če je pa socializacija velikih proizvodjalnih sredstev prvemu v korist, a drugemu v škodo? Že na prvi pogled bomo tedaj razdelili narod v politične stranke le s stališča gospodarskih koristi posameznih stanov. Vsaka druga razdelitev je napačna ter služi navadno le v dosego postranskih osebnih koristi voditeljev teh strank, n. pr. duhovščine, odvetnikov, kapitalistov itd. Že iz doslej povedanega je razvidno, da bi morali politično deliti vsak narod najpreje v — reveže na eni strani in v kapitaliste ali bogataše, sploh na drugi strani.

Ker se ljudstvo doslej tega ni zavedalo, tudi ni imel revež, ali široke plasti ljudstva sploh, v javnem življenju skoro prav nobene besede. Vladali so kapitalisti, pa naj bo to pod liberalno ali klerikalno krinko. Nujno je tedaj potrebno, če si hočemo ustvariti pravičnejše in lepše čase ter uveljaviti vse one zahteve, ki smo jih očrtaali v prejšnjih poglavjih, da se vsi revni in delavni sloji naroda zavejo svojih skupnih koristi ter se trdno združeni, brez tujega jerobstva, uveljavijo kot enotna stranka, ki bi bila lahko največja in zato tudi najmočnejša. Njej bi zato pripadala tudi vlada.

Kdo pa so ti reveži, to delavno ljudstvo? To sta v prvi vrsti dva najvažnejša stanova v državi, ki živita le od dela svojih rok in od svoje pridnosti.

Obema je enako ležeče na tem, da se naša država uredi po načelih resnične pravičnosti in prave demokracije. Oba sta bila doslej enako tlačena in izkoriščana in oba si moreta in morata svojo socialno osvoboditev izbojevati le sama. Eden je zastopnik industrijskega socializma, to je delavec, h kateremu lahko prištejemo tudi vse male obrtnike, drugi je pa zastopnik agrarnega socializma in to je — mali kmet, h kateremu lahko prištejemo tudi vse posle in kmetske delavce sploh.

Mali kmet in delavec sta bila doslej enaka re-veža, enako tlačena in izkoriščana od svojega skupnega sovražnika, to je kapitalizma. Delavca je izrabljjal kapitalist v tovarnah in si z njegovimi žulji polnil svoje blagajne, drugega sta pa izkoriščala in tlačila k tlom zlasti veleposestnik in trgovec. Oba ta dva stanova ustvarjata eden za drugega, a vkljub temu je stala med njima cela vrsta posredovalcev, ki je živela na njihov račun. Kmet prideluje živila za industrijskega delavca, a predno so ta prišla v njegove roke, jih je podražil cel tucat trgovcev. Od kmeta jih je kupoval prekupec za nizko ceno, od njega so šla skozi celo vrsto rok, dokler jih ni zopet zadnji trgovec za drag denar prodajal delavcu. Enako je proizvajal industrijski delavec tovarniške izdelke za kmeta, a ta jih ni dobival za nizke cene naravnost iz tovarne, ampak so preromale preje celo vrsto veletrgovcev, trgovcev in branjevcev, dokler niso prišli za visoke cene v kmetove roke. Med oba stanova se je vrinil torej kapitalist in je oba izkoriščal v enaki meri.

Pa tudi sicer med malim kmetom in delavcem ni prav nobenih velikih razlik in nasprotstev. Malega kmetiča, bajtarja, pri nas od delavca niti razlikovati ne moremo, saj je na tisoče naših rudarjev, kovinarjev in drugih industrijskih delavcev, ki imajo hišico in par zaplat zemlje. Te obdeluje žena z otroci, mož pa dela v bližnjem rudniku ali tovarni. Na tisoče jih je dalje, ki v poletju obdelujejo svoje malo zemljišče, na jesen pa gredo iskat zaslužka v tovarno, ali pa šumarit na Hrvaško, v Bosno ali celo v Rumunijo, kjer so zopet izročeni kapitalističnemu izrabljanju.

Kake ostre meje med malim kmetom in industrijskim delavcem tedaj pri nas sploh ni mogoče potegniti, zato je popolnoma nenaravno in seveda obema v neizmerno škodo, če se hoče oba ločiti ali pa celo hujskati enega proti drugemu. Obratno je edina naravna in edino prava pot, če se oba imenovana stanova združita v skupen osvobodilni boj proti vzajemnemu sovražniku, to je proti kapitalizmu, ki danes tlači in vlada ves svet in v katerega službi stoje do malega vse obstoječe stranke, ki jih imenujemo na kratko meščanske ali buržoazijske stranke.

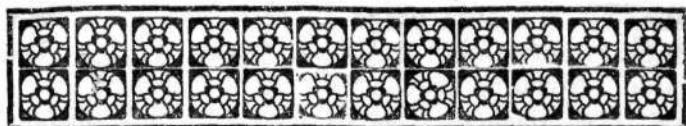
Kmet, zlasti mali, ni prav nič drugega nego industrijski delavec. Oba propadeta od gladu, če jima odpovedo moči in postaneta nesposobna za delo. Velika zmota je tedaj, če se je pri nas že pogosto pisalo in govorilo, da sta kmet in delavec dva stanova, kojih koristi si nasprotujejo.

Kdor je pazno prebral naša dosedanja izvajanja, je moral jasno uvideti, da bi bile v prejšnjih poglavjih navedene zahteve v ogromno korist tako kmeta kakor tudi delavca. Umevno je tedaj, da morata za njihovo uresničenje nastopiti oba združena v enotni in sklenjeni vrsti, ker le tedaj bodeta močna dovolj, da jih tudi izbojujeta. Res je pa seveda, da vsi kmetje ne spadajo tudi v delavsko stranko in to so zlasti — veliki gruntarji. Njihovo mesto je na strani bogatih in ne na strani revnih, saj vsak bajtar in mali kmet ve, da se njegove koristi zelo razločujejo od koristi velikega gruntarja. Roko v roki pa morejo in morajo korakati delavci, posli, bajtarji, kajžarji, mali kmetje in mali obrtniki, z eno besedo — mali ljudje snloh, to so vsi oni, ki si morajo v potu svojega obraza služiti svoj vsakdanji kruh in ki vkljub trdemu delu zaslužijo komaj toliko, da skromno preživijo sebe in svojo družino. To so vsi oni, ki na svoji koži čutijo, da je treba danes na tem svetu še marsikaj izpremeniti, da bo končno zavladala prava demokracija in resnična socialna pravičnost.

Če si hoče tedaj tudi mali kmet ustvariti iz Jugoslavije res obljubljeni deželo ter v njej izbojevati svojo staro pravdo, to je, vse one zahteve, ki smo jih navedli v prejšnjih poglavjih, je nujno potrebno, da se priklopi oni veliki armadi organiziranega, socialističnega delavstva, ki se že desetletja vztrajno bori za pravico, resnico in pravo svobodo. Žal pa, da je stal mali kmet doslej le ob strani ter pod vodstvom drugih strank le v svojo ogromno

škodo delal tlako kapitalizmu. Tudi mali kmet, bajtar, kajžar, posel, dninar, z eno besedo **kmet-ski proletarec** sploh, mora odpreti oči ter se nasloniti na svojega sotrpina, to je na industrijskega delavca, saj bo le z njim združen v eni vrsti, pod eno zastavo, v eni stranki izbojeval svojo staro pravdo.

X.

Na nogel

Lepe in velike so zahteve, ki smo jih navedli in opisali v prejšnjih poglavjih in ki smo jih nazvali s skupnim imenom „Naša stara pravda“. Povedali smo, da so te zahteve dosegljive, če se bodeda zedinjena bojevala zanje ona dva stanova, ki nimata pričakovati od njih le velikih koristi, ampak pravcatega odrešenja, to sta mali kmet in delavec.

Ta dva stanova tvorita ogromno večino našega jugoslovanskega naroda in predstavljata zato tudi ono moč, koji bo dosegljiva vsaka zahteva. Če bodeda le znala ubrati v njeno uresničenje pravo pot. Kakšna pa je ta pot? Delavstvo, zlasti industrijsko, jo je že našlo. Ono je bilo nekoč najbolj izrabljeni in najbolj bedni stan na svetu. Kapitalisti so ga izkoriščali, kakor se jim je zljubilo, dokler ni poseglo po — samopomoči. In ta samopomoč je bila — organizacija. Pred dobrim pol stoletjem je zaklical veliki prvoboritelj za pravice zatiranih Karl

Marx, delavstvu vsega sveta: „Proletarci vseh dežel, združite se!“ Delavstvo je poslušalo ta glas in se združilo v krepke strokovne organizacije, obenem si je pa ustvarilo tudi močno politično stranko, to je socialno demokratično stranko. S pomočjo teh dveh je doseglo že ogromno v izboljšanju svojega žalostnega stanja in s pomočjo teh dveh se bori socialistično delavstvo še danes za pravice revežev in zatirancev sploh.

Isto pot mora ubrati tudi kmetško ljudstvo, to so bajtarji, kajžarji, mali kmetje, mali obrtniki, posli in kmetški delavci. Tudi oni morajo poseči po orožju samopomoči ter si ustvariti veliko lastno organizacijo, ki bo združila vse te tisoče v enotno armado z jasnimi zahtevami in cilji. Posameznik ne pomeni danes ničesar. Življenje se igra z njim, kakor veter z lističom, zato se hite danes vsi stanovi združevati v močne organizacije, ker vedo, da jim bo le po tej poti mogoče izbojevati različne zahteve.

Naš mali kmetški človek je bil doslej domalega še neorganiziran, zato se tudi zanj ni zmenila živa duša. Enako se ni nobeden brigal za žalostno usodo našega posla. Sicer so ga vabile v svoje organizacije že najrazličnejše stranke, v katerih je delal potem tlako drugim stanovom, navadno kapitalistom. Temu mora biti konec. Če si hoče naš mali človek po deželi izboljšati svoj položaj, si mora ustvariti lastno organizacijo ter roko v roki z organiziranim industrijskim delavstvom nastopiti tudi v skupni politični stranki boj za doseg skupnih ciljev.

Kakor nastopajo enotno in organizirano kapitalisti, tako bo tudi boj proti kapitalizmu uspešen le tedaj, če se vrši enotno, skupno in organizirano.

Organizacija je danes najmočnejša velesila na svetu in tudi slovenskemu malemu človeku, slovenskemu kmetškemu proletarijatu bo izbojevala staro pravdo le krepka organizacija. V vsaki občini, v vsaki fari bo treba zato čimpreje osnovati organizacijo kmetškega proletarijata, ki bo vodila njegov politični boj ter skrbela za njegove gospodarske koristi. Te krajevne organizacije morajo biti združene v veliko zvezo, ki bo roko v roki z organiziranim industrijskim delavstvom pričela boj za oni veliki ideal, za katerega se je pod avstrijskim orlom naš kmet stoletja zaman boril, to je za staro pravdo. Dovolj dolgo je pod vodstvom najrazličnejših meščanskih strank čakalo naše kmetško ljudstvo na tisto pravico, za katero je prelil svojo kri že Matija Gubec, sedaj mora vzeti samo svojo usodo v roke ter oprto na lastno organizirano moč, roko v roki z organiziranim socialističnim delavstvom izbojevati pravico tudi za sebe.

Danes se ustvarjajo in polagajo temelji naši državi za desetletja naprej. Ali naj jih polagajo brez nas, morda celo v našo škodo? Ne! Tudi naš kmetški proletarec mora izpregovoriti pri tem svojo odločilno besedo. Glasu posameznika se ne bo odzval nihče, glas organiziranih tisočev bo pa pretresel vse ozračje, bo postal edino merodajen. Ogromno večino naroda tvori naš kmetški proletarec, zato je le njegova nezavednost in neorgani-

ziranost kriva, da je bil pod avstrijskim orlom najbednejši stan v državi. Zaveden in organiziran mora pa v novi državi izbojevati svojo staro pravdo, izbojevati zmago socializmu in tako ustvariti iz Jugoslavije resnično — obljubljeno deželo.

KAZALO.

	Stran
Predgovor	5
I. Naša stara pravda	7
II. Kmetška odveza	16
III. Pod avstrijskim orlom	23
IV. V objubljeni deželi	40
V. Jugoslovani smo poljedelci	51
VI. Zemljo nazaj	61
VII. Kdo bo vladal	81
VIII. Kaj še pričakujemo iz Belgrada	101
IX. Tovarniški delavec in kmetiško ljudstvo	119
X. Na noge	128

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000421911

